

T.C.
İSTANBUL NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ (TEZLİ)
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ANADOLU AYDINLANMASINA HÜMANİST BİR BAKIŞ:
SÖZLÜ VE YAZILI KÜLTÜR EVRENİNDE; YAŞAR KEMAL
ÖRNEĞİNDE, HOMEROS VE EVDALÊ ZEYNIKÊ GERÇEĞİ

Adnan DENİZ

Yüksek Lisans Tezi

ANADOLU AYDINLANMASINA HÜMANİST BİR BAKIŞ:
SÖZLÜ VE YAZILI KÜLTÜR EVRENİNDE, YAŞAR KEMAL ÖRNEĞİNDE
HOMEROS VE EVDALÊ ZEYNIKÊ GERÇEĞİ

Adnan DENİZ

T.C.
İstanbul Nişantaşı Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü (Tezli) Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans Tezi

ORCID ID: 0009-0007-7912-3132

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Hasan ALPAGO

İstanbul
Temmuz 2024

KABUL VE ONAY

Adnan DENİZ tarafından hazırlanan “Anadolu Aydınlanmasına Hümanist Bir Bakış; Sözlü Ve Yazılı Kültür Evreninde, Yaşar Kemal Örneğinde Homeros Ve Evdalê Zeynikê Gerçeği” başlıklı bu çalışma, 16 Temmuz 2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi: **Dr. Öğr. Üyesi Betül ÇOLAK** _____
İstanbul Nişantaşı Üniversitesi

Jüri Üyesi: **Prof. Dr. Emine Nilüfer PEMBEÇİOĞLU** _____
İstanbul Üniversitesi

Tez Danışmanı: **Dr. Öğr. Üyesi Hasan ALPAGO** _____
İstanbul Nişantaşı Üniversitesi

Jüri tarafından kabul edilen bu çalışmanın Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Enstitü Yönetim Kurulu;

Karar Tarihi :

Karar Numarası :

_____
Dr. Öğr. Üyesi Şerafettin SEVGİLİ
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını tezimin/projemin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

16 Temmuz 2024

Adnan DENİZ

SAVUNMA ÖNCESİ ONAYLAR

BENZERLİK ONAYI		
Başlık	Anadolu Aydınlanmasına Hümanist Bir Bakış: Sözlü Ve Yazılı Kültür Evreninde, Yaşar Kemal Örneğinde Homeros Ve Evdalê Zeynikê Gerçeği	
Savunma Tarihi	16 Temmuz 2024	
Sayfa Sayısı	84	
Benzerlik Yüzdesi (%)	3	
Benzerlik Yüzdesi (%) (Kaynakça Hariç)	3	
Taranan Program	Turnitin	
Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın kapak sayfası, giriş, özet, ana bölümler ve sonuç kısımlarından oluşan çalışmam için şahsım ve tez danışmanım/Enstitü Sorumlusu tarafından intihal tespit programında taraması yapılmıştır. Tez Danışmanımın gözetiminde tamamladığım çalışmamın azami benzerlik oranlarına göre intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.		
Öğrenci Adnan DENİZ	Danışman Dr. Öğr. Üyesi Hasan Alpago	Enstitü Sorumlusu

TEZDEN ÇIKARILAN YAYIN		
Yayın Künyesi	Deniz, A. (2024). <i>Anadolu Aydınlanmasına Hümanist Bir Bakış: Sözlü ve Yazılı Kültür Evreninde, Yaşar Kemal Örneğinde, Homeros ve Evdalê Zeynikê Gerçeği</i> . In <i>Proceedings of the 10th International New York Academic Research Congresses on Social, Humanities, Administrative, and Educational Sciences</i> (pp. 355-366). New York Academic Press.	
Yayın Türü	☐ Ulusal Hakemli Dergide Makale ☐ Uluslararası Hakemli Dergide Makale ☐ Ulusal Kongre/Sempozyumda Bildiri ☒ Uluslararası Kongre Sempozyumda Bildiri	
	Enstitü Sekreteri	

Güzel Anadolu'ya...

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın her aşamasında değerli rehberliği ve desteği ile yanımda olan tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Sn. Hasan ALPAGO'ya içten teşekkürlerimi sunmak isterim. Sayın ALPAGO'nun bilgeliği ve önerileri, bu tezin gelişimine büyük katkı sağladı. Ayrıca, bilim dünyasının eşsiz temsilcilerine de teşekkürü borç bilirim. Onların eserleri ve çalışmaları, bu araştırmanın zeminini oluşturdu ve yol gösterici oldu. Son olarak, "Anadolu aydınlanmasına hümanist bir bakış; sözlü ve yazılı kültür evreninde, Yaşar Kemal örneğinde Homeros ve Evdalê Zeynikê gerçeği" başlıklı tezimdaki fikirlerimi geliştirmeme ve tamamlamama yardımcı olan herkese teşekkür ederim.

Adnan DENİZ

Temmuz, 2024

ÖZET

Adnan DENİZ

Anadolu Aydınlanmasına Hümanist Bir Bakış: Sözlü ve Yazılı Kültür Evreninde;

Yaşar Kemal Örneğinde, Homeros ve Evdalê Zeynikê Gerçeği

Yüksek Lisans Tezi

İstanbul, 2024

Aydınlanma, insan aklının özgürleşmesini, bireyin bağımsız düşünme kapasitesinin gelişmesini ve bilimsel bilginin yükselişini simgeler. Ancak, Aydınlanma düşüncesinin küresel bir olgu olarak incelenmesi, farklı coğrafyalardaki etkilerini anlamayı gerektirmektedir. Bu tez, Anadolu Aydınlanması'nı hümanist bir perspektiften ele alarak, bu sürecin sözlü ve yazılı kültür evrenindeki yansımalarını derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, Yaşar Kemal'in eserlerinden ve onun hakkında yazılanlardan yola çıkarak, Homeros ve Evdalê Zeynikê gibi tarihi ve edebi şahsiyetlerin Anadolu Aydınlanması'na katkılarını ve eserlerindeki dokunun bu süreçteki rolünü analiz etmektedir. Bu şahsiyetlerin temsil ettikleri kültürel ve edebi unsurlar, Anadolu Aydınlanması'nın farklı evrelerinin anlaşılmasına ışık tutmaktadır. Araştırmanın temel sorusu, Anadolu Aydınlanması'nın sözlü ve yazılı kültür evrenindeki yansımalarının, Yaşar Kemal'in eserleri üzerinden nasıl değerlendirilebileceğidir. Bu bağlamda, karşılaştırmalı metin analizi yöntemiyle, bu süreçlerin izleri sürülmüştür. Araştırmanın teorik çerçevesini oluşturan başlıca kavramlar arasında aydınlanma, hümanizm, sözlü ve yazılı kültür yer almaktadır. Sonuç olarak, bu tez, Anadolu'nun zengin kültürel mirasının Aydınlanma düşüncesi çerçevesinde nasıl şekillendiğini ve bu mirasın günümüzdeki etkilerini anlamak açısından önemli bir katkı sunmaktadır. Çalışma, hem akademik çevreler hem de Anadolu'nun kültürel mirasına ilgi duyanlar için değerli bilgiler sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler

Anadolu Aydınlanması, sözlü ve yazılı kültür, hümanizm, Yaşar Kemal, Homeros, Evdalê Zeynikê

ABSTRACT

Adnan DENİZ

A Humanistic Perspective on the Anatolian Enlightenment; The Reality of Homeros and Evdalê Zeynikê in the Oral and Written Cultural Universe through the Example of Yaşar Kemal

Master's Thesis

İstanbul, 2024

The Enlightenment symbolizes the liberation of human reason, the development of the individual's capacity for independent thinking, and the rise of scientific knowledge. However, examining Enlightenment thought as a global phenomenon requires understanding its impacts across different regions. This thesis aims to explore the Anatolian Enlightenment from a humanist perspective, deeply examining the reflections of this process in both oral and written cultural spheres. Drawing from the works of Yaşar Kemal and the writings about him, the research analyzes the contributions of figures like Homeros and Evdalê Zeynikê to the Anatolian Enlightenment and the role of the texture in their works within this process. The cultural and literary elements represented by these figures shed light on the understanding of different phases of the Anatolian Enlightenment. The central question of the research is how the reflections of the Anatolian Enlightenment in the oral and written cultural spheres can be evaluated through the works of Yaşar Kemal. In this context, the traces of these processes have been followed through a comparative text analysis method. The key concepts forming the theoretical framework of the research include humanism, oral culture, and written culture. As a result, this thesis offers a significant contribution to understanding how Anatolia's rich cultural heritage was shaped within the framework of Enlightenment thought and its influences in the present day.

Keywords

Anatolian Enlightenment, oral and written culture, humanism, Yaşar Kemal, Homeros, Evdalê Zeynikê

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
ETİK BEYAN	ii
SAVUNMA ÖNCESİ ONAYLAR... ..	iii
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL EVREN.....	3
1.1. Kavramsal Çerçeve.....	3
1.2. Kuramsal Çerçeve	4
1.3. Yöntemsel Yaklaşım	4
İKİNCİ BÖLÜM: ANADOLU AYDINLANMASINA HÜMANİST BİR BAKIŞ	5
2.1. Aydınlanma Düşüncesi, Tarihsel Gelişimi Ve Temel Prensipleri	5
2.1.1. Aydınlanma: Felsefi Temelleri, Toplumsal Etkileri ve Entelektüel Kökleri.....	6
2.1.2. Aydınlanmanın Temel Prensipleri ve Özellikleri.....	8
2.1.3. Frankfurt Okulu ve Aydınlanma Eleştirisi	11
2.1.4. Aydınlanmanın Modern Dünyaya Katkıları ve Mirası.....	11
2.1.5. Aydınlanmanın Çok Boyutlu Etkisi	12
2.1.6. Aydınlanma ve Toplumsal Değişim: Yeni Toplum Modelinin İnşası	13
2.2. Hümanizm ve Evrensel İnsani Değerler.....	13
2.2.1. Hümanizmin Felsefi Temelleri, Temel İlkeleri ve Tarihsel Gelişimi.....	14
2.3. Anadolu Aydınlanması ve Anadolu’da Hümanist Düşüncenin Varlığı	15
2.3.1. Anadolu’da Hümanist Düşüncenin Tarihsel Kökleri	15
2.3.2. Anadolu’nun Toplumsal ve Kültürel Gerçeklikleri.....	17
2.3.3. Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Hümanist Düşünce.....	17
2.3.4. Cumhuriyet Döneminde Aydınlanma Hareketleri.....	18
2.3.5. Modern Türkiye’de Hümanist Düşünce	18
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: SÖZLÜ VE YAZILI KÜLTÜRÜN ROLÜ	20
3.1. Anadolu’nun Sözlü Kültür Geleneği ve Önemi	20
3.2. Yazılı Kültürün Anadolu Aydınlanmasına Katkısı	20
3.3. Sözlü ve Yazılı Kültürün Anadolu Aydınlanmasındaki Etkileşimi	22

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: YAŞAR KEMAL VE ANADOLU AYDINLANMASI	24
4.1. Yaşar Kemal'in Hayatı ve Edebi Kişiliği.....	24
4.1.1. İnce Memed: Zulme Karşı Başkaldırı.....	25
4.1.2. Teneke: İdealizm ve Toplumsal Mücadele.....	26
4.1.3. Ortadirek: Yaşam Mücadelesi ve İnsan-Doğa İlişkisi	27
4.1.4. Yer Demir Gök Bakır: Mistik İnançlar ve Toplumsal Dayanışma.....	28
4.1.5. Demirciler Çarşısı Cinayeti: Güç Mücadelesi ve Toplumsal Adalet.....	29
4.1.6. Yusufçuk Yusuf: Toprak Mücadelesi ve Toplumsal Dönüşüm	30
4.1.7. Yılanı Öldürseler: Aile İçi Çatışmalar ve Gelenekler.....	30
4.1.8. Hüyükteki Nar Ağacı: Geleneksel Yaşamın Çırpınışı.....	31
4.1.9. Ölmez Otu: Toplumsal Adalet Arayışı	32
4.1.10. Al Gözüm Seyreyle Salih: İçsel Yolculuk ve Doğa Sevgisi	32
4.1.11. Deniz Küstü: İstanbul'un Öteki Yüzü	32
4.1.12. Yağmurcuk Kuşu: Sevgi, Korku, Kıskançlık	33
4.1.13. Kale Kapısı: Aile İçi İntikam ve Adalet Arayışı	34
4.1.14. Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana: Mübadelede Yeni Yaşam İzleri.....	34
4.1.15. Karıncanın Su İçtiği: Savaş ve Göç	35
4.1.16. Tanyeri Horozları: Yeni Yaşam Kurma ve Toplumsal Dayanışma.....	35
4.1.17. Çıplak Deniz Çıplak Ada: Hayatta Kalma Mücadelesi	36
4.1.18. Ağıtlar: Halk Kültürü ve Folklor Derlemeleri	36
4.1.19. Taş Çatlasa: Sosyal ve Politik Eleştiriler.....	37
4.1.20. Baldaki Tuz: Toplumsal Eleştiriler ve Gözlemler	37
4.1.21. Gökyüzü Mavi Kaldı: Doğa ve İnsan Üzerine Denemeler	38
4.1.22. Ağacın Çürüğü: Sosyal Eleştiriler ve Kültürel İncelemeler	38
4.1.23. Sarı Defterdekiler: Edebi Notlar ve Anılar	39
4.1.24. Ustadır Arı: Doğa ve İnsan Üzerine Düşünceler	39
4.1.25. Zulmün Artsın: Toplumsal Adalet ve Eleştiriler	39
4.1.26. Üç Anadolu Efsanesi: Halk Efsaneleri ve Mitoloji	40
4.1.27. Ağrıdağı Efsanesi: Aşk ve Kahramanlık	40
4.1.28. Binboğalar Efsanesi: Doğa ve İnsan İlişkisi	41
4.1.29. Çakırcalı Efe: Eşkiyalık ve Kahramanlık	42
4.1.30. Allah'ın Askerleri: Çocuklar İnsandır	42

4.2. Yaşar Kemal'in Eserlerinde Anadolu'nun Tarihi ve Kültürel Mirası.....	43
4.3. Yaşar Kemal'in Aydınlanma Düşüncesi ve Hümanist Değerlerle İlişkisi	44
BEŞİNCİ BÖLÜM: HOMEROS VE EVDALÊ ZEYNIKÊ GERÇEĞİ	46
5.1. Homeros'un Anadolu Edebiyatı ve Kültüründeki Rolü	46
5.2. Evdalê Zeynikê'nin Anadolu Edebiyatı ve Kültüründeki Rolü	53
5.2.1. Evdalê Zeynikê Eserlerinin Tematik ve Estetik İncelenmesi	58
5.2.2. Evdalê Zeynikê: Kürtlerin Homeros'u	60
5.3. Yaşar Kemal Eserlerinde Homeros ve Evdalê Zeynikê Yansımaları.....	61
5.3.1. Üç Anlatıcının Eserlerinde Ortak Temalar	67
5.3.2. Homeros'un Günümüz Üzerindeki Etkileri.....	69
5.3.3. Evdalê Zeynikê'nin Günümüz Üzerindeki Etkileri	69
5.3.4. Yaşar Kemal'in Evrensel Değeri	70
ALTINCI BÖLÜM: SONUÇ.....	71
KAYNAKÇA.....	72

GİRİŞ

Anadolu, yedi bin yıllık tarihi boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, derin bir kültürel ve entelektüel birikime sahip bir coğrafya olarak dikkat çeker. Bu zengin miras, farklı kültürel etkileşimlerin ve düşünce akımlarının birleşimiyle şekillenmiş ve Anadolu'nun tarihsel gelişiminde belirleyici bir rol oynamıştır. Bu süreç, bilimsel ve entelektüel gelişimin yanı sıra hümanist değerlerin yükselişi ile de ilişkilendirilmiştir. Ancak, Anadolu'nun kültürel dönüşümündeki bu sürecin tam anlamıyla anlaşılması, özellikle sözlü ve yazılı kültür arasındaki etkileşimlerin derinlemesine incelenmesini gerektirir (Ağır, 2007; Ong, 1998).

Bu tez, Anadolu Aydınlanması'na hümanist bir bakış açısıyla yaklaşarak, sözlü ve yazılı kültür evrenindeki etkileşimleri incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, Anadolu'nun aydınlanma sürecindeki yerinin daha iyi anlaşılması hedeflenmektedir. Özellikle Yaşar Kemal'in eserleri üzerinden, Homeros ve Evdalê Zeynikê gibi önemli edebi şahsiyetlerin eserleri incelenerek, bu yazarların Anadolu'nun aydınlanma sürecine katkıları ve hümanist değerlerin bu süreçte nasıl yansıtıldığı ele alınacaktır (Alakom, 1992; Andaç, 2016). Bu çalışma, Anadolu'nun aydınlanma sürecini derinlemesine ele alarak, sözlü ve yazılı kültür arasındaki dinamikleri ve bu dinamiklerin kültürel dönüşüm üzerindeki etkilerini açığa çıkarmayı hedeflemektedir.

Anadolu'nun zengin kültürel dokusu, tarih boyunca birçok medeniyetin etkileşimine sahne olmuş ve bu coğrafyanın aydınlanma sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Aydınlanma düşüncesi, bireyin kendi potansiyelini gerçekleştirmesi ve toplumun ilerlemesi için bilgi, eğitim ve özgür düşünceye dayalı bir yaklaşımı savunur (Cevizci, 2002). Hümanizm ise, evrensel insani değerlere vurgu yaparak, insanın onurunu ve değerini ön plana çıkarır (Said, 2005). Bu bağlamda, Anadolu Aydınlanması hümanist bir perspektiften ele alındığında, toplumsal ve kültürel bir uyanış sürecini ifade eder.

Araştırma, hümanizm ve aydınlanma kavramlarının Anadolu'nun kültürel tarihi ve entelektüel mirasının anlaşılmasındaki rolünü inceleyecek ve bu kavramların edebiyat üzerinden nasıl yansıtıldığını ele alacaktır (Cassirer, 2007; Dellaloğlu, 2000). Yaşar Kemal'in eserleri, Anadolu Aydınlanması sürecine katkı sağlayan ve hümanist değerleri yansıtan önemli bir kaynak olarak değerlendirilecektir (Naci, 1990; Gürsel, 2000).

Bu eserlerin, Homeros ve Evdalê Zeynikê gibi önemli şahsiyetlerin çalışmalarından ilham alarak, Anadolu'nun kültürel dönüşümündeki rolü irdelenecektir (Pazarkaya, 2016; Sadak, 2017). Tezde, Azra Erhat'ın *Homeros*, Ahmet Aras'ın *Evdalê Zeynikê* ve Mehmet Uzun'un *Evdalê Zeynikê'nin Hayatından Bir Gün* gibi eserlerinden yararlanılacaktır. Bu eserler, Anadolu Aydınlanması'nın edebi ve kültürel boyutlarını anlamak için kritik bir öneme sahiptir ve tezin kuramsal çerçevesini şekillendirecektir. Ayrıca, Ong'un *Sözlü ve Yazılı Kültür* adlı çalışması, bu iki kültürel formun Anadolu'daki etkilerini anlamak için önemli bir kaynak olarak kullanılacaktır.

Bu çalışma, hem hümanist düşüncenin Anadolu'daki yansımalarını hem de sözlü ve yazılı kültür arasındaki etkileşimleri inceleyerek, Anadolu Aydınlanması'nın derinlemesine anlaşılmasına katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Tezin amacı, Anadolu'nun zengin kültürel mirasını ve bu mirasın modern hümanist değerlerle nasıl şekillendiğini ortaya koymaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL EVREN

1.1. Kavramsal Çerçeve

Bu tezin kavramsal çerçevesi, hümanizm, aydınlanma, sözlü ve yazılı kültür kavramlarının derinlemesine incelenmesi üzerine kuruludur. Bu kavramlar, Anadolu Aydınlanması'nı anlamak ve değerlendirmek için temel teşkil etmektedir.

Hümanizm, insanın değerine ve potansiyeline vurgu yapan bir düşünce akımıdır ve Rönesans'tan itibaren Batı düşüncesinde önemli bir yer tutmuştur (Todorov, 2001). Ancak bu çalışma, hümanizmin Batı merkezli bir düşünce biçimi olarak ele alınmasından ziyade, Anadolu'nun kültürel zenginliği ve çeşitliliği bağlamında yeniden yorumlanmasını hedeflemektedir. Anadolu Aydınlanması'nın, yerel değerler ve kültürel unsurlar çerçevesinde nasıl şekillendiği incelenecek ve bu sürecin hümanist değerlerle olan ilişkisi sorgulanacaktır.

Aydınlanma düşüncesi, 18. yüzyılda Avrupa'da başlayan, aklın ve bireysel özgürlüğün yüceltilmesi, bilimsel bilginin öne çıkarılması gibi temel unsurları içerir (Kant, 1784). Ancak, bu çalışma Aydınlanma'yı sadece Batı dünyası ile sınırlı bir olgu olarak değil, farklı coğrafyalarda farklı biçimlerde ortaya çıkan bir fenomen olarak ele alacaktır. Anadolu Aydınlanması, bu çerçevede, yerel kültürün, sözlü ve yazılı geleneklerin harmanlanmasıyla ortaya çıkan özgün bir düşünsel süreç olarak değerlendirilecektir (Günay, 2010).

Sözlü kültür, bir toplumun bilgi, gelenek ve değerlerini sözlü yollarla, nesilden nesile aktararak yaşattığı bir kültürel yapıyı ifade eder (Ong, 1982). Anadolu'nun sözlü kültürü, özellikle destanlar, halk hikayeleri ve şiirler gibi formlar aracılığıyla, Aydınlanma düşüncesinin yerel bir biçimde nasıl tezahür ettiğini anlamak için kritik öneme sahiptir. Yazılı kültür ise, bu sözlü geleneğin zaman içinde yazıya dökülmesi ve kalıcılık kazanması sürecini temsil eder (Goody, 1986). Bu çalışmada, Homeros'un destanları ve Evdalê Zeynikê'nin eserleri, sözlü kültürün yazılı kültüre dönüşüm sürecindeki rollerine odaklanarak analiz edilecektir.

1.2. Kuramsal Çerçeve

Tezin kuramsal çerçevesi, hümanizm ve aydınlanma düşüncesinin yanı sıra, postkolonyal teori, kültürel çalışmalar ve karşılaştırmalı metin analizi disiplinlerinden de yararlanarak oluşturulmuştur.

Postkolonyal teori, Batı merkezli Aydınlanma düşüncesine eleştirel bir bakış açısı getirerek, farklı kültürlerin ve toplumların kendi özgün aydınlanma süreçlerine dikkat çekmektedir (Said, 1978). Bu çalışma, Anadolu Aydınlanması'nı postkolonyal bir perspektiften ele alarak, bu sürecin Batı'daki Aydınlanma süreçlerinden nasıl ayrıldığını ve yerel dinamikler tarafından nasıl şekillendiğini sorgulayacaktır.

Kültürel çalışmalar ise, kültürel pratiklerin ve ürünlerin toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini inceleyen bir disiplin olarak, bu tezin teorik temelini oluşturan diğer bir yaklaşımdır (Williams, 1977). Bu çalışmada, Yaşar Kemal'in eserleri, Anadolu Aydınlanması'nın kültürel dinamiklerini ve bu süreçteki sözlü ve yazılı kültürün rolünü anlamak için incelenecektir.

Karşılaştırmalı metin analizi, farklı edebi metinler arasındaki ilişkileri inceleyen bir yöntem olarak, bu çalışmada Homeros, Evdalê Zeynikê ve Yaşar Kemal'in eserleri arasındaki bağları ve bu eserlerin Anadolu Aydınlanması'na nasıl katkıda bulunduğunu anlamak için kullanılacaktır (Wellek & Warren, 1949). Bu bağlamda, Yaşar Kemal'in eserlerinin, Homeros ve Evdalê Zeynikê'nin edebi mirasından nasıl etkilendiği ve bu eserlerin Anadolu Aydınlanması'nın inşasında nasıl bir rol oynadığı analiz edilecektir.

1.3. Yöntemsel Yaklaşım

Bu tez, karşılaştırmalı metin analizi yöntemi üzerine kuruludur. Bu yöntemin amacı, Homeros, Evdalê Zeynikê ve Yaşar Kemal'in eserlerinin metin bazında karşılaştırılması ve bu eserlerin Anadolu Aydınlanması'na katkılarının derinlemesine incelenmesidir. Çalışmada kullanılan metinler, sözlü ve yazılı kültür bağlamında analiz edilecek ve bu kültürel süreçlerin eserlerdeki izleri sürülecektir (Kristeva, 1980). Araştırma sürecinde, özellikle sözlü kültürden yazılı kültüre geçişin nasıl gerçekleştiği ve bu geçişin Anadolu Aydınlanması üzerindeki etkileri incelenecektir.

İKİNCİ BÖLÜM: ANADOLU AYDINLANMASINA HÜMANİST BİR BAKIŞ

2.1. Aydınlanma Düşüncesi, Tarihsel Gelişimi ve Temel Prensipleri

Aydınlanma düşüncesi, 17. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan, akıl, bilim ve insan haklarına dayalı bir düşünce akımıdır (Berkes, 1978). Bu akım, dogmatik inançların ve geleneksel otoritelerin sorgulanmasını, yerine akıl ve bilim yoluyla elde edilen bilgilerin konulmasını savunur. Aydınlanma düşüncesinin temel prensipleri arasında bireysel özgürlük, eşitlik, laiklik ve evrensel insan hakları bulunmaktadır. Bu prensipler, toplumların ilerlemesi ve modernleşmesi için gerekli görülen temel değerler olarak kabul edilir (Çiğdem, 2006).

Aydınlanma, aynı zamanda eğitim ve bilgiye erişimin yaygınlaşması, toplumun tüm kesimlerinin daha bilinçli ve sorgulayıcı bir hale gelmesi anlamına gelir. Bu dönemde, insanlığın kendi kaderini kontrol etme ve dünya hakkındaki bilgiyi genişletme çabalarının hız kazandığı bir süreç olarak tanımlanabilir (Goldmann, 1999). Aydınlanma, toplumların sosyal, politik ve kültürel yapılarında köklü değişikliklere yol açarak, modern dünya görüşünün temellerini atmıştır.

Aydınlanmanın kökenleri, 16. ve 17. yüzyıllarda Avrupa'da yaşanan toplumsal ve düşünsel değişimlere dayanır. Rönesans ve Reform hareketleri, insan aklının ve bireysel özgürlüğün önemini vurgulayan yeni bir düşünce atmosferi yaratmıştır (Hampson, 1991). Bu dönemde, eski Yunan ve Roma klasiklerine olan ilgi artmış, hümanizm akımı, insanın değerini ve potansiyelini ön plana çıkarmıştır (Hançerlioğlu, 1982).

17. yüzyıl, bilimsel devrimlerin yaşandığı bir dönemdir. Galileo Galilei, Johannes Kepler ve Isaac Newton gibi bilim insanları, doğa yasalarını matematiksel yöntemlerle açıklamış, gözlem ve deney yoluyla bilgiye ulaşmanın önemini vurgulamışlardır (Im Hof, 1995). Bu bilimsel ilerlemeler, doğa ve evren hakkındaki geleneksel anlayışları sorgulamış ve yeni bir düşünce sisteminin temelini atmıştır. 18. yüzyıl, Aydınlanma düşüncesinin zirveye ulaştığı dönemdir. Bu dönemde, Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde birçok düşünür ve yazar, akılcılığı ve bireysel özgürlüğü savunan eserler kaleme almışlardır. Aydınlanma Çağı, özellikle Fransa, İngiltere ve Almanya'da güçlü bir entelektüel hareket olarak ortaya çıkmıştır (Hof, 1995). Fransa'da, Voltaire, Montesquieu ve Jean-Jacques Rousseau gibi düşünürler, toplumun ve devletin yapısını sorgulamış, bireysel haklar ve özgürlükler üzerine önemli eserler yazmışlardır (Vardar, 1985).

Voltaire, dinin ve kilisenin otoritesini eleştirirken, Montesquieu, kuvvetler ayrılığı ilkesini savunmuştur (Goldmann, 1999). Rousseau ise toplum sözleşmesi kavramını geliştirerek, halk egemenliği ve doğrudan demokrasi fikirlerini ön plana çıkarmıştır (Rousseau, 2012). İngiltere'de, John Locke, akıl ve deneyim yoluyla bilgiye ulaşmanın önemini vurgulamış ve bireysel hakların korunmasını savunmuştur. Locke'un hükümetin meşruiyetini halkın rızasına dayandıran görüşleri, modern liberal demokrasi düşüncesinin temel taşlarını oluşturmuştur (Karpaz, 2019). David Hume, insan doğası ve ahlak üzerine yaptığı çalışmalarla, empirist ve skeptik felsefenin önemli temsilcilerinden biri olmuştur. Almanya'da, Immanuel Kant, Aydınlanma'nın en etkili filozoflarından biri olarak öne çıkmıştır. Kant, "Aklını kullanma cesaretini göster!" diyerek, bireylerin özgürce düşünme ve kendi yargılarını oluşturma yeteneklerini geliştirmelerini savunmuştur. Ayrıca, Kant'ın ahlak felsefesi ve epistemoloji alanındaki çalışmaları, modern felsefenin gelişiminde büyük rol oynamıştır (Atabay, 2015).

2.1.1. Aydınlanma: Felsefi Temelleri, Toplumsal Etkileri ve Entelektüel Kökleri

Aydınlanma, insan aklının ve bilimsel düşüncenin yükselişini simgeleyen bir dönem olmakla kalmamış, aynı zamanda toplumsal ve politik yapıları derinden etkileyerek modern dünyanın temel taşlarını oluşturmuştur. 18. yüzyılda Avrupa'da filizlenen bu düşünce akımı, akılcılık ve bilimsel yöntemlerin rehberliğinde, insan hakları, özgürlük ve eşitlik gibi kavramların yeniden tanımlanmasına zemin hazırlamıştır (Baykan, 2000). Bu bağlamda, Aydınlanma'nın toplumsal etkileri, Fransız Devrimi gibi büyük politik hareketlere ilham vermiş, monarşik yönetimlerin yıkılmasına ve demokratik sistemlerin inşasına öncülük etmiştir (Tanilli, 1989). Aynı zamanda Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve Anayasası da, bu dönemde geliştirilen bireysel haklar ve özgürlükler üzerine kurulu prensiplerin somut birer yansıması olarak değerlendirilebilir (Cassirer, 2000). Aydınlanma, sadece politik ve toplumsal yapıları değil, aynı zamanda eğitim ve bilim alanlarında da köklü değişimlere yol açmıştır. Bu dönemde üniversiteler ve akademik kurumlar, bilimsel araştırmalar ve eleştirel düşünceye daha fazla önem vermeye başlamış, bu durum eğitimin yaygınlaşmasına ve bilimsel bilginin hızla ilerlemesine katkı sağlamıştır (Akay, 2000). Bu bağlamda, Aydınlanma düşüncesi, modern eğitim sistemlerinin ve bilimsel araştırmaların temelini atan bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir.

Ekonomik alanda ise, Adam Smith gibi iktisatçılar tarafından geliştirilen serbest piyasa ekonomisi ve kapitalizm teorileri, bu dönemin ekonomik düşünce yapısını şekillendirmiştir (Aktay, 2000). Smith'in "Ulusların Zenginliği" adlı eseri, ekonomik özgürlüklerin ve piyasa mekanizmalarının toplumsal refah üzerindeki olumlu etkilerini vurgulamıştır. Aydınlanma'nın entelektüel kökleri ise, 15. yüzyılda başlayan Rönesans hareketine kadar uzanır. Rönesans, insan aklını ve potansiyelini yücelten, antik Yunan ve Roma kültürlerine yeniden ilgi duyan bir düşünce akımı olarak Aydınlanma'nın zeminini hazırlamıştır (Michelet, 1996). Hümanizm, bu dönemde insan merkezli bir dünya görüşü benimsemiş ve bireysel yaratıcılık ile yeteneklerin önemini vurgulamıştır. Bu entelektüel gelişmeler, bilginin yayılmasını hızlandırmış ve Aydınlanma düşüncesinin temellerini atmıştır (Habermas, 2003). 17. yüzyılın bilimsel devrimleri ise, Aydınlanma'nın rasyonel ve akılcı düşünce yapısının oluşumunda kritik bir rol oynamıştır. Galileo Galilei, Johannes Kepler ve Isaac Newton gibi bilim insanları, evrenin işleyişine dair yeni anlayışlar geliştirerek, geleneksel otoriteleri sorgulayan bir zihniyetin doğmasına yol açmışlardır (Timuçin, 2000). Bu bilimsel ilerlemeler, deney ve gözlem yoluyla bilgi edinme yöntemlerinin önemini vurgulamış ve doğa olaylarının rasyonel ve sistematik bir şekilde incelenmesi gerektiğini savunan bir düşünce yapısının yayılmasına katkı sağlamıştır (Atayman, 2005).

Aydınlanma, aynı zamanda dönemin siyasi ve ekonomik koşullarından da etkilenmiştir. 17. yüzyılda Avrupa'da yaşanan siyasi kargaşalar ve otoriter rejimler, bireysel özgürlükler ve insan hakları üzerine yeni düşüncelerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle İngiltere'de gerçekleşen 1688 Şanlı Devrimi, monarşinin yetkilerini sınırlayan ve parlamenter demokrasinin temellerini atan önemli bir olay olarak Aydınlanma'nın siyasi düşüncelerine ilham vermiştir (Heywood, 2011).

Ekonomik düşünceler açısından ise, merkantilist politikalara karşı çıkan serbest ticaret ve piyasa ekonomisi üzerine yeni fikirler, Aydınlanma'nın ekonomik özgürlük ve rasyonel düzen idealleriyle uyumlu hale gelmiştir. Adam Smith'in çalışmaları, ekonomik düşüncenin gelişimini şekillendirerek, Aydınlanma'nın bireysel özgürlük ve ekonomik refah ideallerini desteklemiştir (Im Hof, 2004). Bu bağlamda, Aydınlanma düşüncesi, Rönesans hümanizminin insan merkezli yaklaşımı, bilimsel devrimlerin doğa ve evren anlayışını kökten değiştiren buluşları ve siyasi-ekonomik değişimlerin bireysel hak ve özgürlükleri vurgulayan yeni teorileri ile şekillenmiştir (Timuçin, 2000).

2.1.2. Aydınlanmanın Temel Prensipleri ve Özellikleri

Aydınlanma, 18. yüzyıl Avrupa'sında ortaya çıkan ve modern dünyanın düşünsel temellerini atan bir hareket olarak, akılcılık (rasyonalizm), deneycilik (empirizm), bilimsel ilerleme, bireysel özgürlükler, insan hakları, sekülerizm ve eleştirel düşünce gibi temel ilkeler etrafında şekillenmiştir (Çiğdem, 2011). Bu ilkeler, Aydınlanma düşünürlerinin eserlerinde sıkça vurgulanmış ve bu dönemin entelektüel atmosferini derinden etkilemiştir.

Aydınlanma, akıl ve mantığın her türlü bilginin ve eylemin temel kaynağı olduğunu savunur. Akıl, doğrudan gözlemler ve mantıksal çıkarımlar yoluyla dünyayı anlama yeteneği olarak kabul edilir (Cottingham, 1995). Bu anlayış, skolastik düşüncenin dogmatik ve otoriter yapısını reddederek, bireyin eleştirel düşünce yeteneğini yüceltir (Atabay, 2015). Bilginin deneyim ve gözlem yoluyla elde edilmesi gerektiğini savunan Aydınlanma düşüncesi, bilimsel yöntemlerin ve deneysel bilginin önemini vurgular. Bu yaklaşım, doğa bilimlerinin gelişimini hızlandırmış ve bilimsel bilginin yayılmasına büyük katkı sağlamıştır (Hampson, 1991).

Aydınlanma dönemi, bilimsel devrimlerin etkisiyle doğa bilimlerinde önemli keşiflerin yapıldığı ve bu keşiflerin toplumsal ilerlemeye öncülük ettiği bir dönem olarak öne çıkar (Arslan, 1992). Bireysel özgürlükler ve insan hakları, Aydınlanma'nın temel ilkeleri arasında yer alır. Bu dönemde, her bireyin doğuştan gelen haklara sahip olduğu ve bu hakların hiçbir otorite tarafından ihlal edilemeyeceği fikri yaygınlık kazanmıştır. John Locke, bireylerin yaşam, özgürlük ve mülkiyet gibi doğal haklarını vurgulayarak, hükümetlerin bu hakları koruma yükümlülüğünü savunmuştur. Bu düşünceler, modern demokratik toplumların temel taşlarını oluşturmuş ve bu toplumların gelişiminde önemli bir rol oynamıştır (Atabay, 2015).

Aydınlanma, dinin bireysel bir inanç meselesi olarak ele alınması gerektiğini savunan sekülerizmin de yükselişe geçtiği bir dönemdir. Voltaire gibi düşünürler, dinin insan düşüncesi üzerindeki baskısını eleştirerek, dini dogmaların sorgulanmasını ve hoşgörünün teşvik edilmesini savunmuşlardır. Bu yaklaşım, modern laik devlet anlayışının gelişmesine zemin hazırlamıştır (Copleston, 2004). Eleştirel düşünce, Aydınlanma döneminin en belirgin özelliklerinden biridir.

Aydınlanma düşünürleri, geleneksel otoriteleri ve kabul görmüş dogmaları sorgulama cesaretini göstererek, bireylerin bilgiye ulaşma ve kendi yargılarını oluşturma yeteneklerini geliştirmelerine katkıda bulunmuşlardır. Immanuel Kant, Aydınlanma'yı "insanın kendi aklını kullanma cesareti" olarak tanımlayarak, bireysel düşünce özgürlüğünün önemini vurgulamıştır (Destain, 2010). Bu temel prensipler ve özellikler, Aydınlanma düşüncesinin modern dünyaya kattığı en önemli değerleri temsil eder. Akıl ve rasyonalizm, bilimsel ve teknolojik ilerleme, bireysel özgürlükler, insan hakları, sekülerizm ve eleştirel düşünce, günümüzde de toplumların gelişiminde ve bireylerin özgürleşmesinde temel rol oynamaya devam etmektedir (Aktay, 2000).

Aydınlanma düşüncesi, Avrupa'nın farklı bölgelerinde kendine özgü özellikler kazanmıştır. Fransız, Alman ve İngiliz Aydınlanmaları, ortak ilkeleri paylaşmakla birlikte, bölgesel ve kültürel farklılıklar nedeniyle farklı yönelimler geliştirmiştir (Çiğdem, 2011). Fransız Aydınlanması, en çok Voltaire, Rousseau ve Montesquieu gibi düşünürlerle özdeşleşmiştir. Fransız düşünürler, akıl ve eleştirel düşünceyi vurgulamış, dinin toplum üzerindeki etkisini eleştirmişlerdir. Voltaire, dinin hoşgörü ve bireysel özgürlüklerle uyumlu olması gerektiğini savunmuş, Rousseau ise toplumsal sözleşme teorisi ile halk egemenliği fikrini öne sürmüştür. Fransız Aydınlanması, Fransız Devrimi'ne ilham vermiş ve bu dönemde özgürlük, eşitlik ve kardeşlik gibi idealler yaygınlaşmıştır (Rousseau, 2012).

Alman Aydınlanması, Kant, Leibniz ve Herder gibi filozoflarla temsil edilmiştir. Immanuel Kant, "Aydınlanma, insanın kendi aklını kullanma cesaretidir" diyerek, bireysel düşünce özgürlüğünü vurgulamıştır. Alman Aydınlanması, daha çok metafizik ve epistemoloji alanlarına odaklanmış, insanın bilgiye nasıl ulaştığını ve bilginin doğasını sorgulamıştır. Bu dönemde, kültürel ve dilsel kimlik konuları da önemli bir yer tutmuştur (Outram, 2007). İngiliz Aydınlanması, empirizm ve liberalizm üzerine yoğunlaşmıştır. John Locke, deneyim ve gözlem yoluyla bilgi edinmenin önemini vurgulamış ve bireysel hakların korunmasını savunmuştur. David Hume, insan doğası ve ahlak üzerine yaptığı çalışmalarda, skeptik ve empirist bir yaklaşım benimsemiştir. İngiliz Aydınlanması, siyasi düşünceler açısından da önemli katkılar sağlamış, liberal demokrasinin temellerini atmıştır (Hampson, 1991).

Politik, Sosyal ve Bilimsel Aydınlanma Aydınlanma düşüncesi, farklı temalar etrafında da çeşitlenmiştir. Politik, sosyal ve bilimsel Aydınlanma, bu dönemde ortaya çıkan farklı yönelimleri ifade eder (Goldmann, 1999). Devletin yapısı, yönetim biçimleri ve bireysel haklar üzerine odaklanmıştır. John Locke, Thomas Hobbes ve Montesquieu gibi düşünürler, hükümetin meşruiyeti ve halkın rızasına dayalı yönetim teorileri geliştirmişlerdir. Montesquieu'nun kuvvetler ayrılığı prensibi, modern demokrasilerin temelini oluşturmuş, Rousseau'nun toplumsal sözleşme teorisi ise halk egemenliği kavramını pekiştirmiştir (Rousseau, 2012). Toplumsal yapılar ve bireylerin toplum içindeki rolleri üzerine yoğunlaşmıştır. Voltaire ve Diderot gibi düşünürler, sosyal adalet, eşitlik ve hoşgörü gibi konulara vurgu yapmışlardır. (Copleston, 2004).

Doğa bilimleri ve teknoloji alanlarındaki gelişmelerle şekillenmiştir. Isaac Newton'un çalışmalarının etkisiyle, bilimsel yöntemlerin ve rasyonalizmin önemi vurgulanmıştır. Bu dönemde, deney ve gözlem yoluyla bilgi edinmenin değeri artmış, bilimsel bilginin yayılması hızlanmıştır. Bilimsel devrimlerin etkisi, teknolojik yeniliklerin ve endüstriyel gelişmelerin önünü açmıştır (Atayman, 2005). Aydınlanmanın farklılıkları ve türleri, bu dönemin zengin ve çeşitli düşünce yapısını yansıtır. Fransız, Alman ve İngiliz Aydınlanmaları, coğrafi ve kültürel farklılıklar nedeniyle kendine özgü özellikler kazanmış, politik, sosyal ve bilimsel temalar etrafında çeşitlenmiştir.

Aydınlanma, bireysel düşünce özgürlüğünü ve eleştirel sorgulamayı teşvik ederek, bilimsel keşiflerin ve teknolojik yeniliklerin hızlanmasına katkıda bulunmuştur. Bu dönemde, Isaac Newton'un yerçekimi yasası ve Adam Smith'in serbest piyasa ekonomisi teorisi gibi önemli buluşlar ve teoriler geliştirilmiştir. Ayrıca, Voltaire ve Rousseau gibi düşünürlerin çalışmaları, toplumsal ve politik alanlarda büyük değişimlere ilham vermiştir (Badiou, 2011). Ancak, Aydınlanma'nın sınırlamaları da bulunmaktadır.

Aydınlanma düşüncesi, zaman zaman aşırı akılcılık ve bilimsel determinizm gibi yaklaşımlarla eleştirilmiştir. Bu dönemde, insan duygularının ve irrasyonel unsurların yeterince dikkate alınmadığı görüşü ortaya atılmıştır. Ayrıca, Aydınlanma'nın evrensel doğrulara ulaşma çabası, kültürel ve toplumsal çeşitlilikleri göz ardı etme riskini de beraberinde getirmiştir (Aktay, 2000).

2.1.3. Frankfurt Okulu ve Aydınlanma Eleştirisi

Frankfurt Okulu, 20. yüzyılın ortalarında Almanya'da ortaya çıkan bir düşünce okuludur ve Aydınlanma'nın eleştirisini önemli bir şekilde geliştirmiştir. Max Horkheimer, Theodor Adorno ve Herbert Marcuse gibi düşünürler, Aydınlanma'nın akılcılığı ve moderniteye yönelik eleştiriler getirmişlerdir (Adorno & Horkheimer, 2014). Horkheimer ve Adorno'nun "Aydınlanmanın Diyalektiği" adlı eserleri, Aydınlanma'nın kendi içinde çelişkiler barındırdığını ve modern toplumlarda tahakküm ve otoriterizmi yeniden ürettiğini savunur. Bu eleştirmenler, akıl ve bilimin, teknik rasyonalizmin ve kapitalist üretim ilişkilerinin hizmetine girdiğini ve bu durumun bireylerin özgürlüğünü kısıtladığını öne sürmüşlerdir (Horkheimer & Adorno, 1995).

Frankfurt Okulu düşünürleri, modern toplumların kültürel endüstriler aracılığıyla kitleleri manipüle ettiğini ve eleştirel düşüncenin zayıflatıldığını iddia etmişlerdir. Bu eleştiri, Aydınlanma'nın özgürleştirici potansiyelinin, kapitalist toplumlarda nasıl sınırlı kaldığını ve bireylerin nasıl tüketim toplumunun bir parçası haline geldiğini vurgular (Foucault, 2000). Postmodernizm, Aydınlanma'nın evrensel doğrular ve büyük anlatılar arayışına karşı çıkan bir düşünce akımıdır. Postmodern düşünürler, Aydınlanma'nın akıl ve bilim üzerine kurulu anlayışının sınırlı ve eksik olduğunu savunurlar. Postmodernizm, bu tür evrensel iddiaların yerine, yerel ve bağlamsal bilgilerin önemini vurgular (Tanilli, 1994). Postmodern düşünürler, Aydınlanma'nın akılcılığına ve bilimsel determinizmine karşı çıkarak, bilgi ve gerçekliğin göreceli olduğunu ve birden fazla perspektifin varlığını kabul ederler. Michel Foucault, bilgi ve iktidar arasındaki ilişkiye dikkat çekmiş ve Aydınlanma'nın bilgi üretim süreçlerinin iktidar yapılarını nasıl etkilediğini göstermiştir (Foucault, 2000).

2.1.4. Aydınlanmanın Modern Dünyaya Katkıları ve Mirası

Aydınlanma, modern dünyanın şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bilimsel devrimler, demokratik hareketler ve insan hakları kavramlarının gelişimi, Aydınlanma düşüncesinin mirasıdır. Bu dönemde geliştirilen akılcılık, bireysel özgürlükler ve eleştirel düşünce, günümüzün demokratik ve bilimsel toplumlarının temel taşlarını oluşturur (Bauman, 1999). Ancak, Aydınlanma'nın sınırlamaları ve eleştirileri de dikkate alınmalıdır.

Frankfurt Okulu ve postmodern eleştiriler, Aydınlanma'nın evrensel iddialarının ve akılcılığının sınırlarını göstermiştir. Bu eleştiriler, modern toplumların daha adil, özgür ve çoğulcu bir yapıya sahip olabilmesi için önemlidir (Horkheimer & Adorno, 1995). Modern dünyaya katkıları ve eleştirileri göz önünde bulundurularak, Aydınlanma düşüncesi, gelecekteki toplumsal ve kültürel gelişmeler için önemli bir referans noktası olmaya devam edecektir (Çiğdem, 2011). Aydınlanma, yalnızca bir tarihsel dönem olarak değil, aynı zamanda sürekli bir düşünce hareketi olarak da değerlendirilebilir. Bu hareket, insanlığın bilgiye, özgürlüğe ve adalete ulaşma çabalarını destekler. Günümüzde, bilimsel araştırmalar, teknolojik yenilikler ve toplumsal reformlar, Aydınlanma'nın mirası üzerinde şekillenmeye devam etmektedir (Mardin, 2018). Aydınlanma düşüncesinin sürekliliği, eleştirel düşünce ve sorgulama yeteneğinin korunmasıyla mümkündür.

Eğitim ve bilime verilen önem, toplumların gelişmesi ve bireylerin özgürleşmesi açısından hayati öneme sahiptir. Bu bağlamda, Aydınlanma'nın değerleri, gelecekte de rehberlik etmeye devam edecektir (Berkes, 1978). Aydınlanma dönemi, modern dünyaya yaptığı katkılar ve bıraktığı miras ile tarihin en önemli entelektüel hareketlerinden biridir. Akılcılık, bireysel özgürlükler ve eleştirel düşünce gibi değerler, günümüzde de geçerliliğini korumakta ve toplumların gelişiminde önemli rol oynamaktadır. Aydınlanma'nın eleştirileri ve sınırlamaları da dikkate alınarak, bu mirasın gelecekte de korunması ve geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır (Şekerci, 2016).

2.1.5. Aydınlanmanın Çok Boyutlu Etkisi: Felsefe, Sanat ve Toplumsal Değişim

Aydınlanma dönemi, 17. ve 18. yüzyıllar arasında Avrupa'da bilim ve akılcılığın merkeze alındığı bir kültürel ve entelektüel hareket olarak öne çıkmıştır. Aydınlanma, dini dogmaların ve otoritelerin sorgulanmasıyla bilinir. Voltaire, Diderot ve Rousseau gibi düşünürler, kilisenin otoritesine meydan okumuş ve akılcı bir düşünce yapısının benimsenmesi gerektiğini savunmuşlardır. Bu dönemde deizm ve panteizm gibi akımlar, tanrı anlayışını doğa yasalarıyla uyumlu hale getirme çabası içinde olmuştur, böylece din ve akıl arasında bir uzlaşma arayışı gözlemlenmiştir (Sunar, 2012). Aydınlanma döneminde sanat, toplumsal eleştiri ve bireysel ifade aracı olarak önem kazanmıştır.

2.1.6. Aydınlanma ve Toplumsal Değişim: Yeni Toplum Modelinin İnşası

Aydınlanma düşünürleri, toplumsal sözleşme ve bireysel haklar gibi kavramlarla modern toplumun temellerini atmışlardır. Rousseau'nun "Toplum Sözleşmesi" eseri, bireyler arası eşitlik ve karşılıklı hakların tanınması gerektiğini savunarak, demokratik toplum yapısının teorik temelini oluşturmuştur. Bu dönem aynı zamanda kadın hakları ve köleliğe karşı çıkan düşüncelerin de filizlendiği bir zaman olmuştur (Rousseau, 2012). Aydınlanma, modern devlet anlayışının ve demokratik yönetim biçimlerinin gelişiminde belirleyici olmuştur.

Locke ve Montesquieu gibi düşünürler, yasama, yürütme ve yargı güçlerinin ayrılmasını savunarak, güçler ayrılığı ilkesini geliştirmişlerdir. Bu ilke, özgürlüklerin korunması ve otoriter yönetim riskinin minimize edilmesi açısından temel bir öneme sahiptir (Locke, 1999). Aydınlanma dönemi, bilim, sanat ve toplumsal yapılar üzerinde derin etkiler bırakarak modern dünyanın şekillenmesinde kritik bir rol oynamıştır. Akıl ve bilim öncülüğünde gelişen bu dönem, günümüzde de demokrasi, insan hakları ve bilimsel yöntem gibi temel değerlerle ilişkilendirilmektedir.

2.2. Hümanizm ve Evrensel İnsani Değerler

Hümanizm, insanı merkezine alan ve insanın akıl, bilim, sanat ve edebiyat gibi alanlarda kendini geliştirmesini savunan bir düşünce akımıdır. Hümanizm, insanın doğuştan gelen değerleri olduğunu ve bu değerlerin evrensel olduğunu vurgular. Evrensel insani değerler arasında insan hakları, adalet, özgürlük, eşitlik, dayanışma ve hoşgörü bulunmaktadır. Hümanist düşünce, bireyin kendini gerçekleştirmesini ve toplumun daha adil, barışçıl ve mutlu bir yer olmasını hedefler. Bu bağlamda hümanizm, aydınlanma düşüncesi ile yakından ilişkilidir ve her iki düşünce akımı da insan merkezli bir dünya görüşünü savunur.

Hümanizm, 14. yüzyılda Avrupa'da başlayıp Rönesans dönemi ile zirveye ulaşan, insanın potansiyelini ve etkinliğini öne çıkaran bir düşünce akımıdır (Kadioğlu, 2011). Bu felsefi ve edebi akım, ahlaki ve felsefi sorgulamanın merkezine insanı yerleştirir. Hümanizm, Aydınlanma Çağı'nda bilim ve teknolojiye ileri adımlarla yeniden canlanmış ve günümüzde seküler bir hareket olarak insan hakları, ifade özgürlüğü, ilerici politikalar ve demokrasiyi savunmayı sürdürmektedir (Davies, 2011).

2.2.1. Hümanizmin Felsefi Temelleri, temel ilkeleri ve Tarihsel Gelişimi

Hümanizm, rasyonalizm ve ampirizmle yakından ilişkilidir. İtalyan Rönesansı sırasında ortaya çıkan hümanizm, Orta Çağ'ın skolastik düşüncesine karşı bir tepki olarak doğmuş ve insan aklını Tanrı'nın yerine koymuştur (Hançerlioğlu, 1993). Bu süreçte, hümanizmin gelişimi, antik Yunan ve Roma düşüncesinden etkilenmiş ve klasik metinlerin yeniden keşfi ile hızlanmıştır. Hümanizm, zellikle İslamiyet'in Altın Çağı ve Antik Yunan kalıntılarıyla olan bağlantılarıyla da dikkat çeker (Nauert, 2011). Hümanizm, insanın doğasında var olan evrensel değerleri keşfetme ve bu değerlere dayalı bir toplum inşa etme çabasıdır. Bu değerler, insan hakları, özgürlük, adalet, eşitlik, empati ve hoşgörüyü içerir (Alkan, 2015). Hümanizm, bu değerlerin sadece batı dünyasında değil, doğuda ve İslam dünyasında da önemli olduğunu vurgular. Farklı kültür ve medeniyetlerde hümanizmin yorumlanması, bu evrensel değerlerin çeşitliliğini ve zenginliğini ortaya koyar (Sinanoğlu, 1986).

Hümanizmin temel ilkelerinden biri, insanın merkezi bir konumda olduğudur. İnsanın onuru ve değeri, tüm hümanist düşüncenin temel taşıdır (Heidegger, 2002). Hümanizm, bireysel hakları ve özgürlüğü savunur. Demokratik idealler, hümanist düşüncenin vazgeçilmez unsurlarıdır (Harris, 1972). Bu idealler, bireyin özgürlüğünü ve özerkliğini koruma çabasını içerir. Adalet ve eşitlik, hümanizmin toplumsal adalet anlayışının merkezindedir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, hümanist ilkelerin somut bir ifadesidir. Bu bildirge, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için önemli bir belgedir (Türker, 2017). Bildirge, insan onurunu ve özgürlüğünü koruma amacı güder. Evrensel değerler, farklı kültürlerde farklı şekillerde yorumlanabilir. Hümanizm, bilginin ve eğitimin önemini vurgular. Bilimsel yöntem ve eleştirel düşünce, hümanist eğitimin temel unsurlarıdır (Anlı, 2016). Eğitim, bireylerin potansiyellerini gerçekleştirmeleri için bir araçtır.

Hümanizm, çvre ve sürdürülebilirlik konularında da önemli katkılarda bulunur. Doğa ve çvre politikaları, insan merkezli bir yaklaşımla ele alınmalıdır (Singer, 2007). Çvrenin korunması, hümanist değerlerin bir parçasıdır. Teknolojik gelişmelerin insan merkezli olması, hümanist değerlerin korunmasını sağlar. Teknolojinin etik kullanımı, hümanist prensiplerle uyumlu olmalıdır (Sinanoğlu, 1986).

Küreselleşme sürecinde insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, hümanist değerlerin küresel ilişkilerdeki etkisini ortaya koyar (Eyüboğlu, 1999). Küresel bağlamda, hümanizm insan haklarını evrensel bir değer olarak savunur. Hümanizmin Evrensel İnsani Değerler Üzerindeki Etkisi ve Önemi Hümanizm, evrensel insani değerlerin gelişimi ve korunmasında önemli bir rol oynamıştır. Gelecekte de hümanizmin bu değerleri savunmaya devam edeceği ve insanlığın daha iyi bir geleceğe ulaşmasına katkıda bulunacağı düşünülmektedir (Davies, 2010).

2.3. Anadolu Aydınlanması ve Anadolu’da Hümanist Düşüncenin Varlığı

Anadolu, tarih boyunca birçok medeniyetin beşiği olmuş ve bu medeniyetlerin entelektüel birikimlerini bünyesinde toplamıştır. Anadolu aydınlanması, bu zengin düşünsel mirasın etkisiyle şekillenmiş bir süreçtir. Bu süreçte hümanist düşüncenin, özellikle halkın günlük yaşamında, edebiyatta ve sanatlarda önemli bir yeri vardır. Anadolu’da aydınlanma düşüncesi, bireylerin özgürlüğü ve eşitliği, toplumsal adalet ve hoşgörü gibi evrensel insani değerler etrafında şekillenmiştir. Bu değerler, Anadolu’nun sözlü ve yazılı kültüründe derin izler bırakmış ve halkın düşünce yapısında önemli değişikliklere yol açmıştır. (Tanilli, 2006).

Anadolu’da hümanist düşüncenin gelişiminde, yerel kültürel unsurların ve geleneklerin yanı sıra, farklı medeniyetlerin etkileri de büyük rol oynamıştır. Anadolu’nun çeşitli halk ozanları, düşünürleri ve yazarları, hümanist düşüncenin Anadolu’daki temsilcileri olarak öne çıkmıştır. Bu bağlamda, Yaşar Kemal gibi önemli yazarlar, eserlerinde Anadolu’nun tarihi ve kültürel mirasını, hümanist değerler çerçevesinde ele alarak, bu düşüncenin günümüzde de yaşatılmasına katkıda bulunmuşlardır. Bu zengin tarihî ve kültürel geçmiş, hümanist düşüncenin bu topraklarda yeşermesine zemin hazırlamıştır. Anadolu’daki aydınlanma hareketleri, insan odaklı düşüncenin ve hümanist değerlerin yayılmasına büyük katkı sağlamıştır (Tanilli, 2006).

2.3.1. Anadolu’da Hümanist Düşüncenin Tarihsel Kökleri

Anadolu’daki hümanist düşüncenin kökleri, antik dönemlere kadar uzanır. Antik Yunan felsefesi, Anadolu’da Miletuslu Thales, Colophonlu Xenophanes ve Efesli Herakleitos gibi filozoflar aracılığıyla önemli bir etkiye sahip olmuştur (Abbagnano, 1992; Akarsu, 1988). Bu filozoflar, insanın doğayı ve evreni anlama çabasını ön plana çıkarmış ve insanoğlunun düşünsel kapasitesini vurgulamışlardır.

Anadolu’da hümanist düşüncenin sürekliliği, sözlü ve yazılı kültürlerin birbiriyle etkileşimi sayesinde korunmuş ve yaygınlaşmıştır. Sözlü kültürün taşıyıcıları olan dengbêjler, halk ozanları ve masal anlatıcıları, toplumsal değerleri ve hümanist bakış açısını nesiller boyu aktarmışlardır. Bu değerler, yazılı kültür aracılığıyla daha geniş bir etki alanına sahip olmuş ve evrensel bir boyut kazanmıştır. Homeros, Yaşar Kemal ve Evdalê Zeynikê’nin eserleri, bu sürekliliğin farklı dönemlerde ve bağlamlarda nasıl yaşatıldığını gösterir. Homeros’un mitolojik anlatıları, yazılı kültürün erken örnekleri olarak, hümanist değerlerin Yunan kültüründe nasıl şekillendiğini ortaya koyar. Yaşar Kemal’in eserleri ise, modern Türkiye’de bu değerlerin nasıl yeniden yorumlandığını gösterir. Evdalê Zeynikê’nin kılımları, sözlü kültürün hümanist düşüncenin devamlılığını nasıl sağladığını açıklar. Anadolu, bu bakımdan, hem sözlü hem de yazılı kültürlerin bulunduğu bir coğrafya olarak hümanist düşüncenin sürekliliğini sağlayan bir merkez haline gelir.

Hümanist değerler, hem sözlü hem de yazılı kültürlerde güçlü bir şekilde yansıtılmıştır. Homeros’un yazılı destanları, insanın kaderi, onuru ve adaleti üzerinde dururken, Evdalê Zeynikê’nin sözlü destanları, halkın acılarına, direnişine ve toplumsal dayanışmasına odaklanır. Yaşar Kemal ise, bu iki kültürel geleneği bir araya getirerek, modern bir hümanist bakış açısını eserlerinde işler (Dinçol, 1970). Homeros’un eserlerinde tanrılar, kader ve insanın mücadeleleri işlenirken, Yaşar Kemal’in eserlerinde birey ve toplum arasındaki çatışmalar ve dayanışma ön plandadır. Evdalê Zeynikê’nin kılımları ise, bu temaları halkın gözünden ve deneyimlerinden anlatır.

Hümanizm, sadece tarihi bir kavram olarak değil, aynı zamanda günümüz Türkiye’inde de etkili olan bir düşünce sistemi olarak varlığını sürdürmektedir. Homeros, Yaşar Kemal ve Evdalê Zeynikê’nin eserlerinde işlenen temalar, modern Türkiye’de toplumsal adalet arayışları, çevre bilinci ve bireysel özgürlük talepleri gibi konularda rehberlik etmeye devam etmektedir. Hümanist düşünce, günümüz Türkiye’inde bireyin haklarını ve toplumun ortak değerlerini savunan bir felsefi temel sunar. Bu bağlamda, Homeros’un antik çağlardaki kader ve adalet anlayışı, Yaşar Kemal’in modern Türkiye’deki toplumsal eleştirileri ve Evdalê Zeynikê’nin halkın direnişini dile getiren kılımları, günümüz Türkiye’inde hala güncelliğini koruyan meseleler üzerinde düşünmemizi sağlar. Bu düşünceler, aynı zamanda toplumun her kesimine hitap eden ve geleceğe yön veren bir rehber niteliğindedir (Dinçol, 1970)

2.3.2. Anadolu'nun Toplumsal ve Kültürel Gerçeklikleri

Yaşar Kemal'in eserleri, Anadolu'nun toplumsal ve kültürel gerçekliklerini yansıtır. Anadolu'nun yoksul köylüleri, ağılık düzeninin baskısı altında ezilen insanlar ve doğayla iç içe geçen yaşamlar, Kemal'in anlatılarında derin bir hümanist bakış açısıyla ele alınır. Kemal, bu gerçeklikleri işlerken, insanın doğa ve toplum karşısındaki mücadelesini, dayanışma ve direniş temaları üzerinden anlatır (Kemal, 1967). Kemal'in hümanist yaklaşımı, eserlerinde köylülerin hayatına duyduğu saygı ve onların yaşam koşullarını iyileştirme arzusunda kendini gösterir. Bu yaklaşım, sadece bir edebi üslup değil, aynı zamanda bir yaşam felsefesi olarak da karşımıza çıkar. Yaşar Kemal, Anadolu insanının tarihsel deneyimlerini, mitolojik ve destansı bir dille işlerken, aynı zamanda bu hikâyeler aracılığıyla evrensel insanlık değerlerine vurgu yapar.

2.3.3. Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Hümanist Düşünce

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu, bilim, sanat ve felsefe alanında önemli isimlere ev sahipliği yapmış, bu topraklar üzerinde gelişen hümanist düşünce, insan merkezli bir dünya görüşünün temelini oluşturmuştur. Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî gibi düşünürler, eserlerinde insan sevgisi, hoşgörü ve evrensel insan değerleri üzerine yoğunlaşarak, Anadolu topraklarında hümanist bir düşünce yapısının gelişmesine katkıda bulunmuşlardır (Eyüboğlu, 1999).

Özellikle Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin “Ne olursan ol, gel” sözü, sadece döneminin değil, yüzyıllar boyunca süregelen bir hoşgörü ve insan sevgisi anlayışının simgesi haline gelmiştir. Bu ifade, insanın doğasına ve potansiyeline duyulan derin inancı yansıtırken, aynı zamanda kim olursa olsun, herkese kapılarını açan bir hoşgörü felsefesini ortaya koyar. Mevlânâ'nın bu sözü, toplumsal sınıf, din, ırk ya da mezhep ayrımı gözetmeksizin, her bireyin özündeki insanlık değerlerini yücelten bir çağrıdır. Bu çağrı, insanın içsel dönüşümünü ve evrensel sevgi anlayışını merkeze alır ve her insanın, geçmişi ya da hataları ne olursa olsun, hakikate ve iyiliğe yönelme kapasitesine sahip olduğunu savunur. Bu anlayış, insanın içsel potansiyelini ortaya çıkarmak için sürekli bir arayış içinde olması gerektiği düşüncesini taşır ve bu yönüyle de hümanist düşüncenin Anadolu'daki en güçlü ifadelerinden biri olarak kabul edilir. Bunun yanı sıra, İslam dünyasının önemli düşünürlerinden İbn Sina ve Farabi, hümanist düşüncenin gelişiminde kritik rol oynamışlardır (Kadıoğlu, 2011)

2.3.4. Cumhuriyet Döneminde Aydınlanma Hareketleri

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte, Anadolu’da aydınlanma hareketleri hız kazanmıştır. Mustafa Kemal Atatürk’ün öncülüğünde gerçekleştirilen reformlar, eğitim ve bilim alanında önemli dönüşümler yaratmıştır. Atatürk’ün “Hayatta en hakiki mürşit ilimdir” sözü, bilimsel düşüncenin ve aklın rehberliğini vurgular (Hançerlioğlu, 1995). Bu dönem, Anadolu’da hümanist düşüncenin ve aydınlanmanın yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Cumhuriyet dönemi reformları, laik eğitim sisteminin kurulması ve kadın haklarının tanınması gibi önemli adımları içermektedir (Eyüboğlu, 2018). Köy Enstitüleri, Anadolu’daki aydınlanma ve hümanist düşüncenin en önemli uygulamalarından biridir.

1940’larda kurulan bu enstitüler, kırsal kesimde eğitim ve kültürel gelişimi hedeflemiş ve bu sayede bilimsel ve hümanist değerlerin yayılmasına katkıda bulunmuştur (Eyüboğlu, 1999). Köy Enstitüleri, öğrencilerine sadece akademik bilgi değil, aynı zamanda sanat ve tarım gibi pratik beceriler de kazandırarak çok yönlü bir eğitim vermiştir. Bu enstitüler, bireylerin toplumsal hayata aktif katılımını sağlamayı amaçlamış ve bu sayede demokratik değerlerin de yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur (Eyüboğlu & Kemal, 1994).

2.3.5. Modern Türkiye’de Hümanist Düşünce

Aydınlanma’nın akılcılık ve eleştirel düşünce gibi temel ilkeleri, Türkiye’de eğitim ve bilim alanlarında büyük önem kazanmıştır. Özellikle 21. yüzyılda, dijitalleşme ve küreselleşme ile birlikte, bilgiye erişimin artması ve eleştirel düşüncenin teşvik edilmesi, Aydınlanma’nın modern bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Türkiye’deki eğitim sisteminde eleştirel düşünce ve bilimsel yöntemlerin önemi, öğrencilere sadece bilgi vermekle kalmayıp, aynı zamanda onların analiz etme, sorgulama ve yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmeyi hedefleyen bir yapıya dönüşmüştür (Akay, 2000). Bu yaklaşım, bireylerin özgür ve bağımsız düşünme yeteneğini güçlendirerek, toplumsal ilerlemeye katkıda bulunur.

Bilimsel araştırmaların ve teknolojik yeniliklerin hız kazandığı bu dönemde, akılcı düşünce ve deneysel yöntemler ön plana çıkmaktadır (Mardin, 2018). Sanat ve edebiyat, hümanist düşüncenin yayılmasında her zaman olduğu gibi önemli bir rol oynamaya devam etmektedir.

Modern Türk edebiyatı ve sanatında, insan deneyimi, özgürlük, eşitlik ve adalet gibi evrensel temalar işlenmeye devam etmektedir. Bu eserler, toplumsal sorunlara eleştirel bir bakış sunarak, hümanist düşüncenin modern Türkiye’de nasıl şekillendiğini göstermektedir. Sanat ve edebiyat, bireylerin kendilerini ifade etmelerine, toplumun farklı kesimlerine ulaşmalarına ve evrensel değerleri yaymalarına olanak tanıyan önemli araçlar olmayı sürdürmektedir (Tanilli, 2017).

Mustafa Kemal Atatürk’ün hümanist düşünceye olan bağlılığı, modern Türkiye’nin Aydınlanma değerleriyle uyumunu güçlendirmiştir. Atatürk’ün eğitim, bilim ve laiklik alanında yaptığı reformlar, Türkiye’nin Aydınlanma ilkeleri doğrultusunda modernleşme sürecini hızlandırmış ve bu değerlerin toplumda kökleşmesine öncülük etmiştir (Berkes, 1978).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: SÖZLÜ VE YAZILI KÜLTÜRÜN ANADOLU AYDINLANMASINDAKİ ROLÜ

3.1. Anadolu'nun Sözlü Kültür Geleneği ve Önemi

Sözlü kültür, Anadolu'nun toplumsal yapısının ve kimliğinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Anadolu'nun kültürel mirası, büyük ölçüde sözlü geleneklere dayanmaktadır. Sözlü kültür, toplumun tarihini, mitlerini, değerlerini ve günlük yaşamını nesilden nesile aktarmanın en eski ve en etkili yollarından biridir. Anadolu'nun sözlü kültür geleneği, destanlar, masallar, türküler, atasözleri ve halk hikâyeleri gibi zengin bir içerik yelpazesine sahiptir. Bu gelenekler, Anadolu insanının dünya görüşünü, ahlaki değerlerini ve sosyal normlarını şekillendirmiştir. Sözlü kültür, halkın kolektif hafızasını canlı tutmuş ve toplumun birlik ve beraberliğini pekiştirmiştir. Ayrıca, sözlü gelenekler, bireyler arasındaki iletişimi güçlendirerek toplumsal dayanışmayı artırmıştır (Ağır, 2007).

Sözlü kültür, yazının icadından önce bilgi ve deneyimlerin aktarılmasında temel bir yöntem olmuştur. Anadolu'nun sözlü kültürü, halk hikâyeleri, destanlar, efsaneler, türküler ve atasözleri gibi unsurları içerir. Bu kültürel miras, nesiller boyunca ağızdan ağıza aktarılmış ve toplumun ortak hafızasında önemli bir yer edinmiştir. Sözlü kültürün özellikleri arasında bellek temelli anlatım, ritim ve tekrarın kullanımı, doğaçlama ve yaratıcı ifade yöntemleri yer alır (Ong, 2020). Anadolu'nun sözlü kültürü, toplumsal birlik ve dayanışmanın sağlanmasında kritik bir rol oynamıştır. Halk şairleri, ozanlar ve âşıklar, toplulukların bir araya geldiği ortamlarda hikâyeler ve türküler söyleyerek toplumsal değerlerin aktarılmasına katkı sağlamışlardır. Bu anlatılar, aynı zamanda toplumsal normların ve ahlaki değerlerin korunmasında da etkili olmuştur. Sözlü kültür, sadece bir iletişim aracı değil, aynı zamanda toplumsal bellek ve kimliğin şekillenmesinde de önemli bir faktördür (Goody, 2009).

3.2. Yazılı Kültürün Anadolu Aydınlanmasına Katkısı

Yazılı kültür, Anadolu'nun aydınlanma sürecinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Yazının icadı ve kullanımının yaygınlaşması, bilgi birikiminin artmasına ve düşünsel dönüşümlere zemin hazırlamıştır. Yazılı kültür, sözlü kültürün tamamlayıcısı olarak önemli bir rol oynamıştır. Anadolu'nun yazılı kültürü, tarih boyunca farklı medeniyetlerin etkisi altında gelişmiş ve zenginleşmiştir.

Yazılı eserler, toplumun düşünsel birikimini kalıcı hale getirerek gelecek nesillere aktarılmasını sağlamıştır. Anadolu'da yazılı kültürün en önemli örnekleri arasında destanlar, şiirler, felsefi metinler, tarih kitapları ve dini metinler bulunmaktadır. Bu eserler, aydınlanma düşüncesinin yayılmasına ve hümanist değerlerin benimsenmesine önemli katkılar sağlamıştır. Yazılı kültür, bireylerin bilgiye erişimini kolaylaştırmış ve eleştirel düşünme yetilerini geliştirmiştir. Bu süreçte, matbaanın icadı ve yaygınlaşması, bilgi ve fikirlerin geniş kitlelere ulaşmasını hızlandırmıştır (Güvenç, 1991). Anadolu'da yazının kullanımı, tarih boyunca çeşitli medeniyetler tarafından benimsenmiş ve geliştirilmiştir. Hititler, Urartular, Frigler ve Lidyalılar gibi medeniyetler, yazılı belgeler aracılığıyla bilgi ve deneyimlerini kaydetmişlerdir. Osmanlı döneminde ise yazılı kültür, divan edebiyatı ve bilimsel çalışmalarla önemli bir gelişme göstermiştir. Matbaanın icadı ve yaygınlaşması, yazılı kültürün toplumun geniş kesimlerine ulaşmasını sağlamış ve okuryazarlık oranını artırmıştır (Ong, 2020).

Yazılı kültür, bireylerin bilgiye ulaşmasını sağlarken, aynı zamanda eleştirel düşünme ve özgür ifade ortamını da desteklemiştir (Işık, 2000). Anadolu coğrafyasında sözlü ve yazılı kültürler arasındaki etkileşim, hümanist düşüncenin sürekliliğinde önemli bir rol oynamıştır. Sözlü kültür, halk ozanları, dengbêjler ve masal anlatıcıları tarafından yaşatılmış, bu kültürün taşıyıcıları toplumsal hafızayı koruyarak nesilden nesile aktarmıştır. Yazılı kültür ise, bu sözlü anlatıları kalıcı hale getirerek daha geniş kitlelere ulaştırmış ve evrensel bir boyut kazandırmıştır.

Homeros'un destanları, sözlü kültürün yazıya geçirilmesinin erken örneklerinden biridir. Bu süreç, hikâyelerin, mitlerin ve destanların evrenselleşmesini sağlamış, onları kalıcı hale getirmiştir. Yaşar Kemal, eserlerinde sözlü gelenekten aldığı unsurları modern yazılı edebiyatla buluşturan bir yazar olarak, Anadolu'nun zengin kültürel mirasını yaşatmıştır. Kemal'in anlatılarında halk hikâyeleri, ağıtlar ve destanlar, modern bir dille sunulmuş ve bu hikâyeler yazılı kültürün bir parçası haline getirilmiştir (Homeros, 2013). Evdalê Zeynikê'nin kılamları ise, Kürt halkının sözlü kültürünü yazılı kültüre taşıyan önemli bir örnektir. Dengbêjlik geleneği, yazılı edebiyatla buluştuğunda, bu hikâyeler kalıcı hale gelir ve evrensel bir anlam kazanır. Zeynikê'nin destanları, Kürt halkının kolektif belleğini yaşatan bir araç olarak hem sözlü hem de yazılı kültürün bir parçası haline gelmiştir (Aras, 2004)

3.3. Sözlü ve Yazılı Kültürün Anadolu Aydınlanmasındaki Etkileşimi

Sözlü ve yazılı kültür, Anadolu aydınlanmasında birbirini tamamlayıcı roller üstlenmiştir. Sözlü kültür, halkın günlük yaşamında ve toplumsal hafızasında önemli bir yer tutarken, yazılı kültür bu bilgilerin korunmasını ve yayılmasını sağlamıştır. Bu iki kültürel öge arasındaki etkileşim, Anadolu’da düşünsel ve kültürel zenginliğin oluşmasına katkıda bulunmuştur. Halk ozanları, sözlü kültürün en önemli temsilcileri olarak, şiir ve türküler aracılığıyla toplumsal mesajlar vermiş ve hümanist değerleri yaymıştır. Aynı şekilde, yazılı eserler de, halkın düşünsel birikimini genişleterek aydınlanma sürecine katkıda bulunmuştur (Ong, 1998). Sözlü ve yazılı kültür arasındaki etkileşim, edebi eserlerde de kendini göstermiştir. Örneğin, Yaşar Kemal’in romanları, Anadolu’nun sözlü kültüründen beslenmiş ve bu kültürü yazılı hale getirerek geniş kitlelere ulaştırmıştır. Bu sayede, Anadolu’nun zengin kültürel mirası, modern dünyada da yaşatılmış ve gelecek nesillere aktarılmıştır. Sözlü ve yazılı kültürün bu etkileşimi, Anadolu’nun aydınlanma sürecinde önemli bir rol oynamış ve toplumsal gelişim için gerekli olan düşünsel ve kültürel birikimi sağlamıştır (Ong, 2007). Anadolu'nun aydınlanma sürecinde sözlü ve yazılı kültür birbirini etkileyerek ve tamamlayarak önemli bir rol oynamıştır. Halk ozanları ve âşıklar, yazılı kaynaklardan beslenmiş ve bu bilgileri sözlü anlatılarla geniş kitlelere aktarmışlardır. Aynı şekilde, sözlü kültürün zengin anlatı geleneği, yazılı eserlere ilham kaynağı olmuştur. Bu etkileşim, kültürel zenginliği artırmış ve toplumun farklı kesimlerine bilgi ve değerlerin ulaşmasını sağlamıştır (Turhan, 1969).

Günümüzde modern teknolojiler, sözlü ve yazılı kültürün etkileşimini daha da güçlendirmiştir. İnternet, sosyal medya ve dijital yayıncılık, bilgi ve kültürün hızlı ve geniş çapta yayılmasını sağlamıştır. Bu süreçte, sözlü kültürün unsurları dijital platformlarda yeniden canlanmış ve yazılı kültürle birlikte varlığını sürdürmüştür. Bu etkileşim, Anadolu'nun aydınlanma sürecinin devamlılığını ve kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasını desteklemektedir (Türkoğlu, 2003). Anadolu'nun sözlü ve yazılı kültür gelenekleri, tarih boyunca toplumsal ve düşünsel yapının şekillenmesinde önemli roller oynamıştır. Sözlü kültür, toplumsal birlik ve kimliğin korunmasında etkili olurken, yazılı kültür bilgiye erişimi kolaylaştırarak aydınlanma sürecine katkıda bulunmuştur. Bu iki kültürel biçimin etkileşimi, Anadolu'nun zengin kültürel mirasının korunması ve geleceğe taşınmasında kritik bir öneme sahiptir (Yıldırım, 1984).

Sözlü ve yazılı kültür, insanlık tarihindeki en temel ve önemli ayrımlardan biridir. Bu iki kültür biçimi, bilgi aktarımı, toplumsal yapıların oluşumu ve düşünsel süreçlerin gelişiminde kritik bir rol oynamıştır. Walter J. Ong'un "Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözün Teknolojileşmesi" adlı eseri, bu iki kültür biçimi arasındaki farkları ve bu farkların tarih boyunca nasıl ortaya çıktığını ayrıntılı bir şekilde analiz etmektedir (Güzel, 2007). Sözlü kültür, yazının icadından önce insanların iletişim kurma ve bilgi aktarma yöntemidir. Bu kültür biçiminde, bilgi, deneyimler ve değerler sözlü olarak aktarılır. Sözlü kültürde: Bilgi ve hikâyeler hafızaya dayanarak aktarılır. Bu nedenle ritim, tekrar ve belirli kalıplar kullanılarak hafıza desteklenir. Sözlü anlatım genellikle topluluk önünde gerçekleştirilir, bu da toplumsal birliği ve paylaşımı güçlendirir. Sözlü kültürde doğaçlama önemli bir yer tutar. Anlatıcılar, dinleyicilerin tepkilerine göre hikâyeleri ve anlatıları anında uyarlayabilirler (Kaplan, 1992).

Yazının icadı, insanlık tarihinde bir dönüm noktasıdır. Yazılı kültür, bilgi ve düşüncelerin yazılı belgeler aracılığıyla aktarılması anlamına gelir. Yazılı kültürde: Yazı, bilgiyi kalıcı ve somut bir şekilde saklama imkânı sağlar. Bu da bilgi birikiminin artmasına ve bilimsel ilerlemelere zemin hazırlar. Yazılı kültür, bireysel okuma ve yazma pratiğini teşvik eder. Bu, bireysel düşünceyi ve bağımsız bilgi edinimini destekler. Yazı, sözcükleri görsel bir boyuta taşır ve görsel hafızayı güçlendirir. Yazılı belgeler, bilgiye erişimi ve bilgiyi doğrulamayı kolaylaştırır (Banarlı, 1971).

Sözlü kültür, yazılı kültürden çok önce var olmuş, toplumların hafızasında yer eden olayları, inançları ve değerleri nesilden nesile aktarmada temel bir araç olmuştur. Anadolu coğrafyasında da sözlü kültür, özellikle halk ozanları, dengbêjler ve masal anlatıcıları tarafından yaşatılmıştır. Bu kültürün en önemli taşıyıcılarından biri olan Evdalê Zeynikê, Kürt halk edebiyatında sözlü geleneğin güçlü bir temsilcisi olarak yer alır. Onun destanları, halkın acılarını, umutlarını ve direnişlerini dile getirir ve bu yönüyle hümanist bir dünya görüşünün taşıyıcısıdır. Yazılı kültür ise, sözlü kültürün izlerini takip ederek onu kalıcı hale getiren bir araç olarak işlev görmüştür. Sözlü ve yazılı kültür, insanlık tarihinin iki temel yapı taşı olarak, düşünsel ve toplumsal yapılar üzerinde derin izler bırakmıştır. Walter J. Ong, sözlü ve yazılı kültürün birbirini dışlayan değil, aksine birbirini tamamlayan iki farklı ifade biçimi olduğunu belirtir. Sözlü kültürün izleri, yazılı kültürde de güçlü bir şekilde varlığını sürdürür (Ong, 2007).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: YAŞAR KEMAL’İN ESERLERİNDE ANADOLU AYDINLANMASI

4.1. Yaşar Kemal’in Hayatı ve Edebi Kişiliği

Yaşar Kemal, 1923 yılında Osmaniye'nin Hemite köyünde dünyaya gelmiş ve Türk edebiyatının en saygın yazarlarından biri olarak kabul edilmiştir. Gerçek adı Kemal Sadık Gökçeli olan yazar, köy yaşamını, halkın zorluklarını ve Anadolu’nun doğal güzelliklerini eserlerinde ustalıkla işlemiştir. Küçük yaşta yaşadığı dramatik olaylar, onun edebi kişiliğinin şekillenmesinde büyük rol oynamıştır.

Yaşar Kemal’in edebi kişiliği, toplumcu gerçekçi bir yaklaşımla şekillenmiştir. Eserlerinde, köylülerin yaşam mücadelesi, doğa ile iç içe geçen yaşamları ve sosyal adaletsizlikler sıkça yer alır. Anlatım tarzı, zengin betimlemeler ve güçlü karakter tasvirleri ile dikkat çeker. Yaşar Kemal, edebiyat dünyasında özellikle "İnce Memed" romanı ile tanınmış ve bu eseri dünya çapında büyük ilgi görmüştür. Romanlarında, Anadolu insanının direniş ruhunu ve özgürlük arayışını destansı bir dille anlatır. (Çiftlikçi, 1997). Asıl adı Kemal Sadık Gökçeli olan Yaşar Kemal, Ekim 1923’ün sonlarında Osmaniye'nin Gökçedam (Gökçeli) Köyü'nde dünyaya gelmiştir (Keskiner, 2013). Kürt kökenli ailesi, Birinci Dünya Savaşı sırasında Van’ın Muradiye ilçesindeki Ernis köyünden göç etmiş ve sonrasında Türkmen köyü Hemite’ye (Gökçedam) yerleşmiştir. Kemal, evde Kürtçe, köyde ise Türkçe konuşarak büyümüş ve bu çift dilli, çok kültürlü ortam, edebi kimliğini ve anlatım dilini derinden etkilemiştir (Şeker, 2000).

Yaşar Kemal, küçük yaşta kurban kesiminde meydana gelen bir kaza sonucu sağ gözünü kaybetmiş ve beş yaşındayken babasının öldürülmesine tanık olmuştur (Kabacalı, 1997). Bu trajik olaylar, onun üzerinde derin izler bırakmış ve on iki yaşına kadar kekeme olmasına yol açmıştır. İlkokul eğitimine Burhanlı İlkokulu'nda başlamış ve Kadirli İlkokulu'nda tamamlamıştır. Ortaokul eğitimine Adana'da devam etmiş, ancak çeşitli nedenlerden dolayı eğitimini tamamlayamamıştır (Naci, 1990). 1940'lı yıllarda Adana'da yayımlanan Çığ dergisi etrafında toplanan yazar ve aydınlarla tanışması, Yaşar Kemal’in edebi hayatının şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. Abidin Dino ve Arif Dino ile kurduğu yakın dostluk, onun düşünce ve edebiyat dünyasının gelişimine önemli katkılar sağlamıştır (Şeker, 2014).

Yaşar Kemal, farklı işlerde çalışmış; pamuk tarlalarında, batozlarda ırgatlık yapmış ve çeltik tarlalarında su bekçiliği yapmıştır. 1951'de İstanbul'a giderek Cumhuriyet gazetesinde çalışmaya başlamış ve özellikle röportaj yazarlığı ile dikkat çekmiştir (Oğuzertem, 2003). Bu yıllarda, İstanbul'un ilk resim galerilerinden biri olan Maya Galerisi'nde önemli edebi ve sanatsal dostluklar kurmuştur (Kabacalı, 1992).

Yaşar Kemal, ilk romanı "İnce Memed"i başlangıçta senaryo olarak kaleme almış, daha sonra bu senaryoyu romana dönüştürerek 1953-1954 yıllarında Cumhuriyet gazetesinde tefrika etmiş ve 1955'te kitap olarak yayımlamıştır (Köybaşı, 2019). Bu eser, yoksullaştırılmış Çukurova köylüsü ile toprak ağalarının ilişkisini işlemiş ve geniş bir okur kitlesine ulaşmıştır. "Dağın Öteki Yüzü" üçlemesi, "Akçasazın Ağaları" dizisi ve "Bir Ada Hikâyesi" dörtlemesi gibi önemli eserlerle Türk ve dünya edebiyatına önemli katkılarda bulunmuştur (Kabacalı, 1993).

Yaşar Kemal'in eserleri, birçok dile çevrilmiş ve uluslararası alanda büyük ilgi görmüştür. "İnce Memed" yaklaşık 40 dile çevrilerek yayımlanmıştır (Karamustafa, 2007). Yazar, çok sayıda ulusal ve uluslararası ödül kazanmış ve Nobel Edebiyat Ödülü'ne aday gösterilmiştir. Ayrıca, çeşitli üniversitelerden fahri doktora unvanları almıştır (Poyraz, 2015). Yaşar Kemal, hayatı boyunca yaşadığı zorluklar ve edindiği deneyimlerle, Türk edebiyatının en önemli yazarlarından biri olmuştur. Onun eserleri, yerelden evrensele ulaşan anlatı dili ve kurgusal zenginliği ile edebi dünyada önemli bir yer edinmiştir. Yaşar Kemal Vakfı, yazarın mirasını yaşatmak ve gelecek nesillere aktarmak için çalışmalarını sürdürmektedir. Yaşar Kemal, Türk edebiyatının en önemli isimlerinden biridir. Onun eserleri, Anadolu'nun kültürel ve toplumsal yapısını derinlemesine ele alır ve okuyucuyu hem edebi hem de sosyolojik bir yolculuğa çıkarır.

4.1.1. İnce Memed (1955): Zulme Karşı Başkaldırı

Yaşar Kemal'in 1955 ile 1987 yılları arasında tamamladığı *İnce Memed* serisi, dört ciltten oluşan ve Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan bir destandır. Seri, Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında Çukurova'da geçen olaylar üzerinden, Anadolu halkının toplumsal yapısını ve bu yapının ekonomik ve sosyal koşullarını derinlemesine ele alır. Kemal, bu eserinde, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki köy hayatının sefaletini, Anadolu halkının geri kalmışlığını ve bölgedeki ağaların baskıcı tutumlarını etkileyici bir dille anlatır (Kemal, 1955).

Serinin ilk romanı, 1947 yılında yazılmaya başlanmış ancak tamamlanmamışken, 1953-1954 yıllarında yeniden ele alınarak bitirilmiştir. Roman serisi, son cildin yayımlanmasıyla otuz dokuz yıllık bir süre zarfında tamamlanmıştır. Bu bağlamda, *İnce Memed* serisi, yalnızca edebi bir eser olmanın ötesine geçerek, Cumhuriyet Türkiye'sinin toplumsal ve ekonomik dönüşüm sürecinin de bir anlatısı haline gelmiştir. Yaşar Kemal'in bu seride sunduğu karakterler, olay örgüsü ve mekânsal tasvirler, bir yandan dönemin Anadolu'sunun gerçekliğini ortaya koyarken, diğer yandan Anadolu insanının umudunu ve direnme gücünü de yansıtmaktadır. *İnce Memed*, Hürriyet Gazetesi tarafından oluşturulan yüz kişilik bir jüri tarafından belirlenen "Türk Edebiyatının Gelmiş Geçmiş En İyi 100 Romanı" listesinde bir numara seçilmiştir. Bu seçimin arkasında, eserin hem estetik hem de toplumsal içerik açısından taşıdığı değer yatmaktadır. Yaşar Kemal'in, Anadolu'nun destanı olarak adlandırdığı bu seri, Türk edebiyatında halkın sesi olarak kabul görmüş, edebi anlamda olduğu kadar sosyokültürel açıdan da büyük bir etki yaratmıştır. Kemal'in kaleminde hayat bulan Çukurova, bir coğrafya olmaktan öte, Türkiye'nin toplumsal değişim sürecinin simgesi haline gelmiştir. *İnce Memed* serisi, edebiyat ile toplumsal gerçekliğin nasıl bir araya geldiğine dair güçlü bir örnek sunmaktadır (Kemal, 1955).

4.1.2. Teneke (1955): İdealizm ve Toplumsal Mücadele

Yaşar Kemal'in 1955 tarihli eseri *Teneke*, Çukurova'da geçen ve idealist bir kaymakamın çeltik ağalarına karşı yürüttüğü adalet mücadelesini konu alan çarpıcı bir romandır. Roman, köy halkının feodal düzenin baskıları altında ezildiği bir dönemi ele alırken, genç ve idealist kaymakam Fikret Irmaklı'nın bu düzene karşı verdiği mücadeleyi merkezine alır. Kemal, bu eserinde, toplumsal adaletsizliği, güç sahiplerinin baskıcı tutumlarını ve köylülerin bu düzene karşı verdiği zorlu mücadeleyi trajik bir hikâye üzerinden anlatır. Romanın başkarakterlerinden Resul Efendi, kaymakam vekili olarak atanmış, ancak emeklilik süresini doldurmaktan başka bir amacı olmayan pasif bir memurdur. Feodal düzenin simgesi olan çeltik ağaları, çeltik ekimi için gerekli izinleri almak adına Resul Efendi'yi baskı altına alır ve onu çıkarlarına hizmet ettirir. Ancak, bu baskılar karşısında direnemeyen Resul Efendi, kasabaya yeni atanan genç kaymakam Fikret Irmaklı'nın gelmesini dört gözle bekler. Kaymakam Irmaklı, Anadolu'nun feodal yapısı ve ağaların etkisi hakkında bazı önyargılara sahip olarak kasabaya gelir (Kemal, 1955).

Ağaların düzenlediği şaşalı karşılama töreni, kaymakamın bu önyargılarını kısmen değiştirse de, kısa sürede kendini ağaların tuzağında bulur. Deneyimsizliği nedeniyle eski kanuna dayalı izinlerin verilmesine göz yumar ve böylece köylülerin gözünde rüşvetçi bir kaymakam olarak görülmeye başlar.

Romanın ilerleyen bölümlerinde, Resul Efendi'nin gerçeği anlatmasıyla kaymakam Irmaklı, ağaların hilelerini fark eder ve onlara karşı tavır almaya başlar. Ancak, ağalar bu süreçte önemli arazilere çeltik izni almış ve Sazlıdere köyünü sular altında bırakmıştır. Kaymakam, köylülerin tepkisiyle karşılaşınca çeltik ağalarına karşı daha sert tedbirler alır; ancak bu tedbirler bile ağaların baskıcı düzenine karşı yeterli olamaz. Ağalar, kaymakamın Ankara'ya sürgün edilmesini sağlar ve yeniden Resul Efendi'nin vekil kaymakam olarak atanmasıyla, mücadele kaybedilmiş gibi görünse de, kaymakam Irmaklı'nın "Mücadele. Sonuna kadar mücadele." sözleri, direnmenin önemini vurgular.

Roman, sadece bir köyün ve kaymakamın trajik mücadelesini değil, aynı zamanda feodal düzenin yıkıcılığını, bürokrasinin zafiyetini ve bireysel direnişin toplumsal adalet arayışındaki rolünü de sorgular. Yaşar Kemal'in ustalıkla dili, köy halkının çaresizliğini ve idealist bir kaymakamın umudunu derinlemesine işlerken, Türkiye'nin sosyo-politik yapısına dair güçlü bir eleştiri sunar. *Teneke*, hem toplumsal adaletsizliği gözler önüne seren bir eleştiri niteliğinde hem de direnişin kaçınılmazlığını savunan bir roman olarak Türk edebiyatında önemli bir yer edinmiştir (Kemal, 1955).

4.1.3. Ortadirek (1960): Yaşam Mücadelesi ve İnsan-Doğa İlişkisi

Ortadirek romanı, Anadolu insanının doğayla ve toplumsal adaletsizlikle mücadelesini derinlemesine ele alan bir eserdir. Roman, Toros Dağları'nın eteklerinde yaşayan köylülerin, pamuk toplamak amacıyla Çukurova'ya doğru yaptıkları zorlu göç yolculuğunu anlatır. Bu yolculuk, köylülerin geçimlerini sürdürebilmek için katlandıkları ağır koşulları ve hayatta kalma mücadelesini gözler önüne serer. *Ortadirek*, yalnızca bir göç hikâyesi sunmakla kalmaz, aynı zamanda insanın doğayla olan çatışmasını ve toplumsal yapının getirdiği adaletsizlikleri de derinlemesine işler. Romanın merkezinde, yaşlı Koca Halil, inatçı Meryemce Ana ve onun oğlu Uzunca Ali gibi karakterler yer alır. Bu karakterler, köylülerin zorlu yaşam koşullarıyla başa çıkma çabalarını simgeler. Meryemce Ana'nın sahip olduğu at, köydeki tek ulaşım aracı olarak sembolik bir öneme sahiptir ve köylülerin kaderi bu hayvana bağlıdır.

Ortadirek, Yaşar Kemal'in gözlemlerine ve kişisel anılarına dayanan bir roman olarak öne çıkar. Yazarın, Çukurova'da gördüğü ve kendi ailesinin yaşadığı olaylardan ilham alması, eserin otantik bir anlatıya sahip olmasını sağlar. Roman, Anadolu insanının hem doğayla hem de toplumsal yapıyla mücadelesini resmederken, aynı zamanda insani dayanışmanın ve direncin önemine vurgu yapar.

Yaşar Kemal, bu eserinde toplumsal adaletsizlik ve bireysel mücadele temalarını ustalıkla işler. Roman, insanın hem doğayla hem de sosyal yapıyla olan mücadelesini derinlemesine incelerken, okuyucuya Anadolu'nun zorlu yaşam koşullarını ve bu koşullar altında şekillenen insan ilişkilerini sunar. *Ortadirek*, Türk edebiyatında önemli bir yer edinmiş, insanın doğayla ve toplumsal adaletsizlikle olan mücadelesini etkileyici bir dille anlatan bir başyapıttır (Kemal, 1960).

4.1.4. Yer Demir Gök Bakır (1963): Mistik İnançlar ve Toplumsal Dayanışma

Yaşar Kemal'in *Yer Demir Gök Bakır* romanı, Dağın Öte Yüzü üçlemesinin ikinci kitabı olarak, Anadolu köylüsünün içsel ve dışsal mücadelesini derinlemesine ele alır. Roman, Yalak köylülerinin ekonomik sıkıntılar, toplumsal baskılar ve mistik inançlar arasında sıkışıp kalan yaşamlarını gözler önüne serer. Köylülerin, borçlarını ödeyememe korkusu ve bu korkuyla yüzleşmek için aradıkları çözüm yolları, eserin merkezinde yer alır. Roman, borçlarını ödeyemeyeceklerini anlayan köylülerin, çaresizlik içinde Taşbaş'ı bir ermişe dönüştürme hikâyesini anlatır. Muhtar Sefer ile Taşbaş arasındaki çekişme ise romanın dramatik çatısını oluşturur (Kemal, 1963).

Roman boyunca, köylülerin Adil Efendi'ye olan borçları ve bu borcun ödenememesi üzerine yaşadıkları korku, köyde derin bir umutsuzluğa yol açar. Bu durum, köyün liderleri arasında derin çatışmalara neden olur. Koca Halil, bu borç krizinden kendini sorumlu tutar ve köylülerin yüzüne bakacak cesareti bulamaz, hatta öldüğünün haberini yayar. Onun kaybolması, köydeki gerilimi daha da artırır. Köylüler, Adil Efendi'nin baskısından kurtulmak için varlarını yoklarını saklamaya çalışır, ancak bu çaba köyün itibarını zedeler ve onları daha büyük bir umutsuzluğa sürükler.

Taşbaş'ın ermişe dönüşme süreci, köylülerin içinde bulunduğu çaresizliği ve kurtuluş arayışlarını simgeler. Köylüler, Taşbaş'a duydukları inancı artırdıkça, onun etrafında bir mit yaratırlar. Taşbaş ise başlangıçta bu durumdan rahatsız olsa da, zamanla kendisi de bu inancı kapılır.

Muhtar Sefer, bu durumdan rahatsız olur ve Taşbaş'ı ortadan kaldırmaya çalışır, ancak başaramaz. Taşbaş'ın ermişliği köy sınırlarını aşar, şifa arayan insanlar ona akın eder ve bu süreçte Taşbaş, kendisiyle ilgili kuşkuyla yaşamaya başlar. Köylüler onu ne kadar yüceltirse, o da ermiş olduğuna o kadar inanmaya başlar.

Muhtar Sefer'in Taşbaş'a karşı yürüttüğü mücadele ve sonunda onu jandarmaya şikâyet etmesi, romanın gerilimini doruğa çıkarır. Jandarmalar, Taşbaş'ı götürmeye karar verir, ancak Taşbaş, köyü lanetle tehdit ederek son bir direniş gösterir. Kaçarak kaybolur ve köyde bir daha izine rastlanmaz. Ancak onun yokluğu, köyün üzerindeki Adil Efendi baskısını hafifletmez; köylüler, Taşbaş'ın koruyucu varlığı olmadan yine borçlarını düşünmeye başlarlar.

Yer Demir Gök Bakır, köylülerin ekonomik çaresizliği, toplumsal baskılar ve mistik inançlarla örülü bir dünyada hayatta kalma mücadelesini anlatan bir başyapıttır. Yaşar Kemal, bu eserinde Anadolu'nun derinliklerinde yatan toplumsal ve bireysel çatışmaları, insan psikolojisinin karmaşıklığını ve köylülerin yaşamındaki çıkmazları ustalıkla işler. Roman, yalnızca bir köyün dramını değil, aynı zamanda insanın umudu, inancı ve direnişi üzerine evrensel bir hikâye sunar (Kemal, 1963).

4.1.5. Demirciler Çarşısı Cinayeti (1974): Güç Mücadelesi ve Toplumsal Adalet

Yaşar Kemal'in *Demirciler Çarşısı Cinayeti* adlı romanı, Akçasazın Ağaları ikili serisinin ilk kitabı olarak, Çukurova'daki ağalık sisteminin çöküş sürecini ve bu süreçte yaşanan nüfuz savaşlarını derinlemesine ele alır. 1974 yılında yayımlanan roman, detaylı betimlemeleri ve zengin anlatımıyla dikkat çeker. Eser, yalnızca bölgedeki toplumsal yapıyı değil, aynı zamanda insanların yaşamlarına yön veren güç dengelerini de inceler. Roman, Fransızcaya da çevrilmiş ve geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmıştır.

Roman, Çukurova'daki iki güçlü ağanın arasındaki kan davasını ve bu davanın çevresinde şekillenen amansız bir savaşı konu alır. Bu savaş, yalnızca bireysel bir çatışma değil, aynı zamanda giderek çöküşe geçen bir toplumsal sistemin ve bu sistem içindeki güç mücadelelerinin bir yansımasıdır. Güney Anadolu'nun sıcak coğrafyasında geçen hikâye, ağalık düzeninin ne kadar kırılgan ve yok olmaya mahkûm olduğunu gözler önüne serer. Roman boyunca, Yaşar Kemal'in ustalıkla dili, karakterlerin içsel dünyalarını, toplumdaki yerlerini ve yaşadıkları dramı derinlemesine ortaya koyar.

4.1.8. Hüyükteki Nar Ağacı (1982): Geleneksel Yaşamın Çırpınışı

Yaşar Kemal'in *Hüyükteki Nar Ağacı* adlı kısa romanı, yazarın toplumsal değişim ve modernleşme süreçlerini ele aldığı önemli eserlerinden biridir. İlk olarak 1982 yılında yayımlanan roman, aslında 1951 yılında tamamlanmış olup, Kemal'in İstanbul'a gitmeden önce Kadirli'de yazdığı son eserdir. Roman, 1950'li yıllarda Çukurova'ya traktörün girmesiyle birlikte geleneksel yaşamın altüst oluşunu ve bu değişimin halk üzerindeki etkilerini konu alır. Özellikle feodal düzenin çözülüşü ve makinelerin tarımsal üretime dahil olmasıyla yaşanan sosyal ve ekonomik dönüşümler, eserin temel izleklerinden birini oluşturur.

Romanın ana karakteri Memet, tarlasındaki ekinlerin kurumasıyla geçim sıkıntısına düşer ve çareyi ovaya gidip ırgatlık yapmakta bulur. Köyden ayrılmadan önce evin tek geçim kaynağı olan küçük keçiyi satarak eşine birkaç gün idare etmesini söyler. Memet, köylüsü Hösük ile birlikte yola çıkmak için anlaşır ve ertesi gün Höyük ve Aşık Ali ile birlikte yola çıkar. Sağlık sorunları olan Yusuf da onlara katılır. Yolda Keklikoğlu'nun çobanı Memet çocuk da ekibe dâhil olur. Grup, iş bulmak, para kazanmak ve karınlarını doyurmak amacıyla çeşitli çiftlikleri ziyaret eder. Ancak, modern tarım makinelerinin çiftliklerde yaygınlaşması nedeniyle, artık insan gücüne ihtiyaç kalmamıştır. Bu durum, Memet ve arkadaşlarını hayal kırıklığına uğratar; çalışacak bir iş bulmakta zorlanırlar ve geçici uğraşlar bulsalar da umutları tükenmeye başlar.

Romanın ilerleyen bölümlerinde, grup, bir köyde yaşlı bir kadınla karşılaşır ve bu kadın, onlara "Hüyükteki Nar Ağacı"nın şifalı ve kutsal özelliklerini anlatır. Kadının ifadesine göre, bu ağaç, insanların yaralarını sarmakta, sorunlarına çözüm bulmakta ve onlara bolluk getirmektedir. Kadının anlatımı, Memet ve arkadaşlarına yeni bir umut aşılar. Roman, bu anlatıyla birlikte modernleşme karşısında kaybolan geleneksel değerler, değişimle başa çıkma çabaları ve insanın içsel çatışmalarını ele alır. Yaşar Kemal, *Hüyükteki Nar Ağacı* ile modernleşmenin kırsal hayata etkilerini, toplumsal değişimin birey üzerindeki yansımalarını ve Anadolu insanının zorluklar karşısındaki direncini etkileyici bir dille işler. Roman, toplumsal dönüşümlerin insan yaşamını nasıl derinden etkilediğini çarpıcı bir biçimde ortaya koyarak Türk edebiyatının önemli yapıtlarından biri olarak kabul edilir (Kemal, 1982).

4.1.9. Ölmez Otu (1968): Toplumsal Adalet Arayışı

Yaşar Kemal'in *Dağın Öte Yüzü* üçlemesinin üçüncü ve son romanı olan *Ölmez Otu*, 1968 yılında yayımlanmıştır. Roman, Çukurova'nın sosyal yapısında meydana gelen dönüşümleri ve köylülerin geleneksel yaşam pratikleri ile modernleşme arasındaki çatışmaları ele alır. Eserde, Memidik'in Muhtar Sefer'den almak istediği intikam, köydeki güç dengelerinin değişmesi ve Taşbaşoğlu mitinin çöküşü ana tema olarak işlenir. Yazar, 1952 ve 1957 yıllarında romanı yazmaya teşebbüs etmiş ancak her iki denemesinde de eseri tamamlamamıştır. Nihayet 1967 yılında eseri yeniden ele alarak beş ayda tamamlamıştır.

Ölmez Otu, toplumsal adalet arayışı ile bireysel intikam duygusunun iç içe geçtiği bir hikâye sunar. Memidik'in yanlışlıkla başka bir adamı öldürmesi, romanın gerilimini artırırken, Muhtar Sefer'in köyde kurduğu baskıcı düzenin köylüler üzerindeki yıkıcı etkilerini de gözler önüne serer. Roman, Anadolu'daki sosyal ve ekonomik değişimlerin bireyler üzerindeki etkilerini derinlemesine irdelleyerek, Yaşar Kemal'in kırsal yaşamı ele alan eserleri arasında önemli bir yer tutar (Kemal, 1968).

4.1.10. Al Gözümlü Seyreyle Salih (1976): İçsel Yolculuk ve Doğa Sevgisi

Yaşar Kemal'in *Algözüm Seyreyle Salih* adlı romanı, bir çocuğun masumiyet ve merhamet dolu dünyasını, dönemin toplumsal yapısıyla ustalıkla harmanlayan önemli bir eserdir. Roman, 11 yaşındaki Salih'in, kanadı kırık bir martı yavrusunu iyileştirme çabası üzerinden, çocukluğun saf sevgisini ve umutlarını işlerken, aynı zamanda dönemin siyasi ve sosyolojik yapısına da ışık tutar.

Yaşar Kemal, Salih'in iç dünyasını ve çevresindeki dünyanın çocuk gözünden nasıl algılandığını derinlemesine ele alarak, birey ile toplum arasındaki çatışmayı ve dayanışmayı gözler önüne serer. Eser, hem edebi anlatımı hem de toplumsal eleştirisiyle akademik dünyada önemli bir yere sahiptir. Roman, bireyin dünyayı algılama biçimi ile toplumsal yapının karmaşıklığı arasındaki ilişkiyi derinlemesine inceleyen çalışmalarda sıklıkla referans gösterilir (Kemal, 1976).

4.1.11. Deniz Küstü (1978): İstanbul'un Öteki Yüzü

Yaşar Kemal'in *Deniz Küstü* adlı romanı, İstanbul'u bir bütün olarak ele alıp kentin dokusunu, çürümesini ve değişimini edebi bir derinlikle işleyen önemli bir eserdir.

Roman, yalnızca insanları değil, ağaçları, suları, balıkları, otomobilleri, minareleri, kuşları ve camileriyle İstanbul'un kendisini adeta bir karakter gibi betimler. Yaşar Kemal, bu eserinde şehrin ruhunu ve onun farklı yüzlerini ustalıkla yansıtarak, modernleşmenin ve çarpık kentleşmenin yarattığı toplumsal ve çevresel tahribatı gözler önüne serer. Roman, Selim balıkçı ve Zeynel Çelik gibi karakterler üzerinden İstanbul'un farklı kesitlerini sunarken, şehrin tamamını kapsayan bir anlatı oluşturur. İstanbul, karakterlerin yaşantılarının arka planında, romanın gizli bir kahramanı olarak öne çıkar. Yaşar Kemal, şehrin çehresindeki değişimleri ve bu değişimlerin insana, topluma ve doğaya etkilerini derinlemesine tasvir ederek, kentin kültürel ve tarihsel bağlamını edebiyat dünyasına kazandırmıştır. *Deniz Küstü*, İstanbul'un modernleşme sürecinde yaşadığı kimlik kaybı ve bunun insan ruhuna yansımaları üzerine yapılan çalışmalarda sıklıkla referans gösterilen bir eser olarak edebi ve akademik dünyada önemli bir yer tutar (Kemal, 1978).

4.1.12. Yağmurcuk Kuşu (1980): Sevgi, Korku, Kıskançlık

Yaşar Kemal'in *Yağmurcuk Kuşu*, yazarın kendi geçmişinden esinlenerek kaleme aldığı *Kimsecik* üçlemesinin ilk romanıdır. Eser, I. Dünya Savaşı sırasında Van'dan Adana'ya göç etmek zorunda kalan bir ailenin zorlu yolculuğunu ve bu süreçte yaşadıkları duygusal ve toplumsal çalkantıları anlatır. Roman, sevgi, korku ve kıskançlık gibi insan doğasının temel duygularının, bireyler üzerindeki etkilerini derinlemesine ele alır.

Romanın merkezinde, göç sırasında yol üzerinde ölmek üzere olan bir çocuğun kurtarılması ve ailenin bu çocuğu yanına alarak Adana'ya yerleşmesi yer alır. İsmail Ağa liderliğindeki aile, Adana'da kendilerine önerilen bir Ermeni konağını reddederek Hemite Köyü'ne yerleşir ve burada büyük zorluklarla zenginleşir. Ancak İsmail Ağa'nın büyük oğlu Salman, küçük kardeşi Mustafa'ya karşı derin bir kıskançlık ve kin geliştirir. Bu duygu yoğunluğu, Salman'ın babasını öldürmesine yol açar ve aslında Salman'ın asıl hedefi Mustafa'yı öldürmek olsa da, babasının başkaları tarafından öldürülmesi korkusuyla bu korkunç eylemi kendisi gerçekleştirir. *Yağmurcuk Kuşu*, bireysel trajedilerin, aile içi çatışmaların ve toplumsal değişimlerin bir araya geldiği yoğun bir anlatı sunar. Yaşar Kemal, bu eserinde insan psikolojisinin derinliklerine inerken, aynı zamanda savaşın ve göçün getirdiği yıkımların bireyler üzerindeki etkilerini ustalıkla işler (Kemal, 1980).

4.1.13. Kale Kapısı (1985): Aile İçi İntikam ve Adalet Arayışı

Yaşar Kemal'in *Kale Kapısı*, *Kimsecik* üçlemesinin ikinci romanı olarak, önceki eserde başlayan aile trajedisinin ve kırsal korku atmosferinin derinleştiği bir anlatı sunar. Roman, babasını öldüren Salman'ın, işlediği cinayetin ardından dağa çıkması ve çevresinde yarattığı korku ve dehşeti konu alır. Salman'ın, köyde yaşayanların hayatını kâbusa çevirmesi, onun giderek bir efsane figürüne dönüşmesi üzerinden anlatılır.

Eser, sadece bireysel bir intikam ve korku öyküsü değil, aynı zamanda Anadolu'nun toplumsal yapısındaki şiddet döngüsünü ve bu döngünün bireyler üzerindeki yıkıcı etkilerini de ele alır. Salman'ın köyde yarattığı korku atmosferi, onun varlığının sadece fiziksel bir tehdit olmaktan çıkarak, psikolojik bir baskıya dönüşmesiyle derinleşir. Özellikle Mustafa'nın Salman'dan duyduğu korkunun giderek paranoyaya dönüşmesi, romanın gerilim unsurunu artırır (Naci, 1990).

Yaşar Kemal, *Kale Kapısı* ile Anadolu'nun kırsal kesimlerinde şiddet, korku ve efsaneleşme süreçlerini güçlü bir anlatımla işler. Roman, bireyler üzerindeki korkunun toplumsal yapıyı nasıl şekillendirdiğini, efsaneleşmenin insan psikolojisi üzerindeki etkilerini derinlemesine inceleyen edebi bir yapıt olarak, akademik dünyada dikkate değer bir yere sahiptir. Eser, aynı zamanda kırsal sosyolojiyi ve birey-toplum ilişkisini anlamak isteyen araştırmacılar için de önemli bir kaynak olarak kabul edilir (Kemal, 1985).

4.1.14. Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana (1997): Mübadelede Yeni Yaşam İzleri

Yaşar Kemal'in *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana* adlı romanı, I. Dünya Savaşı sonrası Anadolu halkının yaşadığı trajedileri ve toplumsal dönüşümleri derinlemesine ele alan önemli bir tarihî romandır. *Bir Ada Hikâyesi* dörtlemesinin ilk kitabı olan bu eser, savaşın yıkıcı etkilerini, mübadeleyle sarsılan toplumların hüznü dolu hikâyelerini ve bu sürecin bireyler üzerindeki kalıcı izlerini etkileyici bir dille anlatır. Romanın merkezinde, şeref madalyalı bir savaş gazisi olan Poyraz Musa yer alır. Savaş sonrası köyüne dönen Musa, hiçbir tanıdığını bulamayınca, Kaz Dağı'nı gören Karınca Adası'na yerleşir ve burada Rum Vasili ile karşılaşır. Zamanla, Anadolu'da savaştan ve yoksulluktan kaçan insanların bir kısmı adaya yerleştirilir. Roman, bu karakterler üzerinden, halkların binlerce yıllık kardeşlik ilişkilerini, kültürel çeşitliliklerini ve savaşın bu uyumu nasıl tahrip ettiğini işler.

Eserin başlığı, Yezidilerin büyük kıyımla karşılaştığı dönemde, Fırat Nehri'nin kan akışını sembolize eden bir sahneden esinlenmiştir. Yaşar Kemal, bu romanda savaşın toplumsal etkilerini, mübadele sonrası yaşanan travmaları ve insan ruhunun bu zorluklar karşısında nasıl şekillendiğini ustalıkla betimler. Ayrıca, doğa tasvirleri ve kahramanların iç dünyalarını derinlemesine ele alarak, Anadolu'nun sosyokültürel yapısını da gözler önüne serer. *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana*, savaşın yıkıcılığını ve kültürel kayıpları anlamak isteyenler için zengin bir kaynak sunar ve edebiyat dünyasında hem tarihî hem de sosyolojik analizler açısından önemli bir yere sahiptir (Kemal, 1997).

4.1.15. Karıncanın Su İçtiği (2002): Savaş ve Göç

Yaşar Kemal'in *Karıncanın Su İçtiği* adlı romanı, *Bir Ada Hikâyesi* dörtlemesinin ikinci kitabı olarak, I. Dünya Savaşı ve sonrasında Anadolu halklarının yaşadığı zorunlu göçleri ve bu süreçte yaşanan toplumsal dönüşümleri derinlemesine ele alır. Eser, özellikle Karadeniz ve Anadolu'nun diğer bölgelerinde yaşayan insanların savaşın yıkıcı etkileriyle başa çıkma çabalarını ve göçlerin yarattığı travmaları anlatır. Romanın adı, Karadeniz'e özgü bir deyim olan "deniz, o kadar durgundu ki karıncalar su içerdi" ifadesinden esinlenmiştir ve eserin temelinde, savaşın ardından gelen göçlerin yarattığı durgunluk ve belirsizlik yatmaktadır.

Yaşar Kemal, bu romanda da karakterlerin iç dünyasını, yaşadıkları toplumsal ve kültürel dönüşümleri, doğanın etkileyici tasvirleriyle birlikte işler. *Karıncanın Su İçtiği*, savaşın ve göçlerin toplumsal bellekte bıraktığı derin izleri, insanın direnme gücünü ve kaybolan kültürel değerlerin hüznünü ustalıkla yansıtır. Roman, hem edebiyat dünyasında hem de tarihsel ve sosyolojik araştırmalarda önemli bir kaynak olarak değerlendirilmektedir (Kemal, 2002).

4.1.16. Tanyeri Horozları (2002): Yeni Yaşam Kurma ve Toplumsal Dayanışma

Yaşar Kemal'in *Tanyeri Horozları*, *Bir Ada Hikâyesi* dörtlemesinin üçüncü romanı olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemindeki Sarıkamış, Çanakkale ve bağımsızlık savaşlarının toplumsal ve bireysel etkilerini konu alır. Eser, bu savaşların Anadolu halkı üzerindeki yıkıcı etkilerini, savaşın yarattığı travmaları ve ulusal kimliğin yeniden inşa sürecini derinlemesine ele alır.

Roman, sadece savaşların tarihsel boyutunu değil, aynı zamanda savaşın bireyler ve toplumlar üzerindeki kalıcı etkilerini, kayıpları ve acıları, toplumsal bellekte bıraktığı izleri de işleyerek, edebiyat dünyasında savaşın insan ruhuna yansımalarını anlamak için önemli bir eser olarak kabul edilir. Yaşar Kemal, karakterlerinin iç dünyalarını ve dönemin zorlu koşullarını etkileyici bir anlatımla yansıtarak, savaşın toplumsal hafızadaki yerini güçlü bir şekilde vurgular (Kemal, 2002).

4.1.17. Çıplak Deniz Çıplak Ada (2002): Hayatta Kalma Mücadelesi

Yaşar Kemal'in *Çıplak Deniz Çıplak Ada* adlı romanı, *Bir Ada Hikâyesi* dörtlemesinin dördüncü ve son kitabıdır. Bu eser, savaşın ardından yerlerinden edilen insanların Ege'de bir adada yeni bir yaşam kurma mücadelesini anlatır. Dörtleme boyunca ele alınan temalar ve karakterler, bu son romanda nihai bir noktaya ulaşır.

Kemal, toplumsal travmalar, göçlerin yarattığı belirsizlikler ve bu koşullar altında insan ruhunun direncini ele alarak, bireylerin ve toplumların zorlu doğa ve tarih koşullarına karşı verdikleri mücadeleyi derinlemesine işler. *Çıplak Deniz Çıplak Ada*, insanın doğayla ve tarihle mücadelesini, umut ve hayatta kalma çabasını güçlü bir anlatımla sunarak, edebiyat dünyasında yerini almıştır. Roman, toplumsal hafızanın şekillenmesi ve kimliklerin yeniden inşa süreci üzerine yapılan çalışmalarda önemli bir referans kaynağı olarak kabul edilir (Kemal, 2002).

4.1.18. Ağıtlar (1943): Halk Kültürü ve Folklor Derlemeleri

Yaşar Kemal'in *Ağıtlar* adlı eseri, yazarın kültürel mirasa olan derin ilgisinin bir yansıması olarak, 1943 yılında yayımlanmıştır. Eser, 1940-1941 yılları arasında Çukurova ve Toroslar bölgesinden derlenen ağıtlardan oluşmaktadır. Bu kitap, Yaşar Kemal'in folklor çalışmalarının bir ürünü olup, geleneksel sözlü kültürün yazılı hale getirilmesi açısından büyük bir öneme sahiptir.

Kemal, doğduğu Hemite köyünde ve çevresinde ağıt yakma geleneğine tanıklık etmiş ve bu geleneğin izini sürerek kapsamlı bir derleme yapmıştır. İlk derlemelerini Hemite köyünde gerçekleştiren yazar, köyün önemli ağıtçı kadınları olan Hasibe Hatun ve Telli Hatun'un yanı sıra, Avşar aşiretine mensup kişilerin ağıtlarını da kaleme almıştır. Daha sonra Çukurova ve Toroslar'da köy köy dolaşarak, kadın ve erkeklerden derlediği ağıtları bu eserde toplamıştır.

Ağutlar, Yaşar Kemal'in sözlü kültürün yazılı hale getirilmesi konusundaki katkılarını gözler önüne serer ve Anadolu'nun zengin folklorik geleneğini koruma çabasının bir parçası olarak akademik dünyada değerli bir kaynak niteliği taşır. Eser, hem edebi hem de kültürel çalışmalar için önemli bir referans noktasıdır (Uyguner, 1993).

4.1.19. Taş Çatlama (1961): Sosyal ve Politik Eleştiriler

Taş Çatlama, Türkiye'nin zorlu süreçlerinde gösterilen direnci ve toplumsal kararlılığı simgeleyen önemli bir yapıt olarak öne çıkar. Kitap, yalnızca edebi anlamda değil, aynı zamanda sosyal ve politik bağlamda da derin bir etki yaratmıştır. *Taş Çatlama*, Türkiye'nin yeniden doğuşunu, zorluklara karşı ayakta kalma mücadelesini ve halkın direncini güçlü bir anlatımla ortaya koyar.

Yaşar Kemal, bu kitapta ülkenin temel sorunlarına dokunarak, sanatını toplumsal bilinçle harmanlar. Bu yönüyle *Taş Çatlama*, Kemal'in sanatçı duruşunu ve halkın yanında yer alan anlatısını en iyi yansıtan kitaplardan biri olarak değerlendirilmektedir. Onun bu eseri, hem Türkiye'nin toplumsal belleğinde derin izler bırakmış hem de edebi dünyada kalıcı bir yer edinmiştir (Şeker, 2014).

4.1.20. Baldaki Tuz (1974): Toplumsal Eleştiriler ve Gözlemler

Yaşar Kemal'in *Baldaki Tuz*, *Ağacın Çürüğü*, *Ustadır Arı* ve *Zulmün Artsın* adlı kitapları, onun gazetelerde ve dergilerde yayımlanan toplumcu ve gerçekçi bakış açısıyla kaleme aldığı yazılarından ve konuşmalarından derlenmiştir. Bu yazılar, Yaşar Kemal'in düşünce ve yazarlık serüvenine ışık tutarken, halkın yıllardır içine sürüklendiği karanlığın belgeleri olarak da öne çıkar. Bu kitaplarda yer alan metinler, sadece edebi değeriyle değil, aynı zamanda toplumsal eleştiri ve bilinç oluşturma amacıyla da dikkate değerdir.

Yaşar Kemal, bu yazılarda halkın yaşadığı zorlukları, sosyal adaletsizlikleri ve toplumun acılarını güçlü bir dille ifade eder. Onun yazılarında, dünyayı ve insanı derinlemesine kavrayan, çalışmanın ve dayanışmanın önemini vurgulayan bir yaklaşım görülür. Kemal'in bu metinleri, toplumsal sorunları cesurca dile getirirken, aynı zamanda bireyin ve toplumun sorumluluklarını da hatırlatan birer manifesto niteliğindedir (Kemal, 2002).

4.1.21. Gökyüzü Mavi Kaldı (1977): Doğa ve İnsan Üzerine Denemeler

Gökyüzü Mavi Kaldı, Sabahattin Eyuboğlu ve Yaşar Kemal'in ortak çalışması olarak, Anadolu'nun binlerce yıllık halk edebiyatının zenginliğini ve köklerini ortaya koyan önemli bir derlemedir. Anadolu toprakları, her kültürün kendinden önce var olan kültürlerden beslenerek büyüdüğü bir coğrafya olarak, zengin bir halk edebiyatı mirası sunmuştur. Bu kitap, bu büyük edebiyatın seçme ürünlerinden oluşan değerli bir koleksiyondur.

Gökyüzü Mavi Kaldı, halk edebiyatımızın hem zenginliğini hem de hangi büyük kültürel kaynaklardan beslendiğini gösteren önemli bir eser olarak öne çıkar. Aynı zamanda, halk edebiyatı tarihimize düşülmüş büyük bir not niteliği taşıyan bu kitap, Anadolu'nun kültürel mirasını gelecek nesillere aktarmada önemli bir rol oynar. Kitabın adını aldığı şu dizeler, eserin tematik derinliğini de yansıtır:

Kuş uçu tu yuva kaldı

Gökyüzü mavi kaldı

Bu dizeler, kitabın, Anadolu'nun derin kültürel ve edebi mirasını, halkın yaşamıyla iç içe geçmiş bir şekilde, yalın ama etkili bir dille nasıl sunduğunu göstermektedir (Kemal & Eyuboğlu, 1992).

4.1.22. Ağacın Çürüğü (1980): Sosyal Eleştiriler ve Kültürel İncelemeler

Ağacın Çürüğü, Yaşar Kemal'in gazetelerde ve dergilerde yayımlanmış toplumcu ve gerçekçi bakış açısıyla kaleme aldığı yazılarından ve konuşmalarından derlenmiştir. Bu kitaplar, Yaşar Kemal'in düşünce ve yazarlık serüvenine tanıklık eden önemli belgeler niteliğindedir.

Yazılar, halkın yıllardır içine sürüklendiği karanlığı, toplumsal adaletsizlikleri ve sosyal sorunları cesur bir dille ortaya koyar. Kemal'in bu eseri, toplumsal eleştiri ve bilinç oluşturma amacını taşıyan metinler olarak, edebi ve düşünsel açıdan büyük bir öneme sahiptir (Andaç, 2003).

4.1.23. Sarı Defterdekiler (1997): Edebi Notlar ve Anılar

Sarı Defterdekiler, Türk edebiyatının usta kalemi Yaşar Kemal'in gençlik yıllarındaki uğraşları ve onu besleyen birikimlerden oluşan bir eserdir. Kitap, Karacaoğlu ve Dadaloğlu gibi ünlü âşıkların yanı sıra, adları ilk kez bu kitapta duyulan Serbestî ve Dede Ünal gibi âşıklara ait deyişleri de içermektedir. Ayrıca, destanlar, türküler, ağıtlar, maniler, bilmeceler, türkölü halk hikâyeleri ve bir masal metni gibi halk edebiyatının çeşitli unsurlarını barındırır.

Sarı Defterdekiler, Çukurova halkbilimiyle ilgilenenler için 1940'lı yıllardan kalma özgün bir kaynak niteliğindedir. Aynı zamanda, halk edebiyatı metinlerine ilgi duyanlar için işlenmemiş birer cevher değerindeki söz anıtlarını sunar. Yaşar Kemal'in bu derlemesi, Türk halk edebiyatının zenginliğini ve derinliğini ortaya koyan önemli bir çalışma olarak değerlendirilmektedir (Akkaş, 2016).

4.1.24. Ustadır Arı (1995): Doğa ve İnsan Üzerine Düşünceler

Ustadır Arı, Yaşar Kemal'in gazetelerde ve dergilerde yayımlanan toplumcu ve gerçekçi bakış açısıyla kaleme aldığı yazılarından ve konuşmalarından derlenmiş kitaplardır. Bu eserler, yazarın düşünce dünyasını, yazarlık serüvenini ve topluma olan derin bağlılığını yansıtır. Yazılar, halkın yıllardır içine sürüklendiği karanlığı ve toplumsal adaletsizlikleri güçlü bir dille belgelendirir.

Yaşar Kemal'in bu yazılarında yer alan şu cümle, onun zulüm ve işkenceye karşı duyduğu derin nefretin bir ifadesi olarak öne çıkar: “Boğazı zilli kurt, boğazındaki zil yüzünden hiçbir canlıya yaklaşılamaz. Boğazında zil, bozkırlar boyunca, dağlar boyunca koşar durur ve bir gün aklıktan ölür. Bu insan aklına gelen işkencelerin, zulümlerin en korkunçlarından biridir.” Bu ifade, Kemal'in insanlık dışı uygulamalara karşı duyduğu tepkiyi ve toplumsal eleştirilerindeki keskinliği gözler önüne serer (Sadak, 2017).

4.1.25. Zulmün Artsın (1995): Toplumsal Adalet ve Eleştiriler

Zulmün Artsın, *Baldaki Tuz*, *Ağacın Çürüğü* ve *Ustadır Arı*, Yaşar Kemal'in gazetelerde ve dergilerde yayımlanan toplumcu ve gerçekçi bakış açısıyla kaleme aldığı yazılarından ve konuşmalarından derlenmiş kitaplardır. Bu yazılar, Kemal'in düşünce dünyasını, yazarlık serüvenini ve topluma olan derin bağlılığını yansıtır.

Yıllardır halkın içine sürüklendiği karanlığı gözler önüne seren bu metinler, toplumsal adaletsizliklere ve çevresel yıkımlara karşı güçlü bir duruş sergiler. Yaşar Kemal'in orman yangınlarına dair şu cümleleri, onun çevre tahribatına karşı duyduğu büyük endişeyi ve öfkeyi ifade eder: “Egede, Akdeniz yörelerinde gene ormanlar yanıyor. Benim şaşırdığım daha yanacak orman kaldığıdır. Nereden buluyorlar da, bu kadar ormanı yakıyorlar? Ben bu yörelerde dikili ağaç kalmadığını sanıyordum. Demek ki yanılmışım. Öldürmeyen Allah öldürmez derler, şu ormanı da bitirmeyen Allah bir türlü bitirmiyor demek ki.” Bu satırlar, Kemal'in doğa sevgisini ve çevreyi koruma konusundaki hassasiyetini güçlü bir şekilde yansıtır (Naci, 1990)

4.1.26. Üç Anadolu Efsanesi (1967): Halk Efsaneleri ve Mitoloji

Yaşar Kemal'in *Üç Anadolu Efsanesi* adlı kitabı, Anadolu'nun zengin folklorik mirasını ve sosyo-kültürel yapısını ustalıkla yansıtan bir eserdir. İlk kez 1967 yılında yayımlanan bu kitap, Köroğlu, Karacaoğlan ve Alageyik efsanelerini konu alır. Yaşar Kemal, Anadolu'yu karış karış gezerek derlediği bu destanları, kendi üslubu ile harmanlayarak okuyucuya sunar. Kitapta ilk olarak Köroğlu Destanı yer alır. Bu destanda, Köroğlu'nun Bolu Beyi ile olan mücadelesi anlatılır. Köroğlu ve babası Koca Yusufun sözlerine, türkülere ve nasihatlerine yer verilir. İkinci destan ise Karacaoğlan Destanı'dır. Bu destanda, Karacaoğlan'ın sevdiği Elife kavuşma hikâyesi ve sıra hasreti işlenir.

Son destan olan Alageyik Destanı, geyik avcısı Halil'in sevdiğine kavuşma mücadelesini ve geyik avına duyduğu tutkunun hikâyesini anlatır. Yaşar Kemal, bu üç efsaneyi anlatırken halk diline sadık kalmış ve bu destanlar aracılığıyla dönemin sosyo-kültürel yapısını ve folklorik öğelerini okuyucuya aktarmıştır. *Üç Anadolu Efsanesi*, Türk halk edebiyatının derin köklerini, toplumsal belleği ve kültürel zenginliği yansıtan önemli bir eser olarak değerlendirilmektedir (Oğuzertem, 2003).

4.1.27. Ağrıdaki Efsanesi (1970): Aşk ve Kahramanlık

Yaşar Kemal'in *Ağrıdaki Efsanesi*, destansı anlatım tarzıyla dikkat çeken romanlarından biridir. İlk kez 1970 yılında yayımlanan bu eser, Ahmet ve Mahmut Han'ın kızı Gülbahar arasındaki aşkı konu alır. Roman, yalnızca bir aşk hikâyesi değil, aynı zamanda o dönemin toplumsal ve kültürel yapısını yansıtan derin bir anlatıdır. Eserin merkezinde, Ahmet ve Gülbahar'ın kavuşma mücadelesi yer alırken, Mahmut Han'ın Güneş simgeli eğeri olan atı ve kaval gibi semboller de önemli bir rol oynar.

Roman, Ağrı Dağı'nın eteklerinde yaşayan halkın kültürünü, geleneklerini ve yaşam biçimlerini detaylı bir şekilde işler. Ayrıca, destanın karakterleri üzerinden insan psikolojisini irdeleyerek, bireylerin içsel çatışmalarını ve toplumsal baskıları da gözler önüne serer. Yaşar Kemal, *Ağrı Dağı Efsanesi* ile kültürel mirası, kahramanların ruh hallerini ve çevrenin pastoral özelliklerini ustalıkla bir araya getirerek, okuyucuyu Anadolu'nun zengin coğrafyasına ve derinlikli insan hikâyelerine taşıyan bir anlatı sunar. Roman, edebiyat dünyasında bir film ve opera eserine de ilham kaynağı olarak geniş bir etki yaratmıştır (Naci, 1990).

4.1.28. Binboğalar Efsanesi (1971): Doğa ve İnsan İlişkisi

Yaşar Kemal'in *Binboğalar Efsanesi*, yazarın destansı anlatım tarzıyla kaleme aldığı önemli romanlarından biridir. İlk olarak 1971 yılında yayımlanan bu eser, Osmanlı İmparatorluğu döneminde yerleşik hayata geçmeye zorlanan Yörüklerin dramını ve bu sürecin getirdiği zorlukları anlatır. Roman, Yörüklerin yüzlerce yıldır süregelen göçebe yaşam biçimlerinin son kalıntılarını ve bu yaşamın yok oluşuna tanıklık eder. Eserin merkezinde, son Yörük obasının yaşadığı sıkıntılar yer alır.

Yörükler, yayladan düze inerek konaklayacak bir yer ararlar, ancak her gittikleri yerde halk tarafından dışlanır, saldırıya uğrar ya da para sızdırılmaya çalışılır. Roman, Horasanlı Demirci Haydar Usta'nın bu zorluklara çare arayışını, torunu Kerem ile Yörük güzeli Ceren'in yaşadıklarını anlatırken, bir yandan da Yörüklerin yaşadığı sosyo-kültürel değişimi gözler önüne serer. *Binboğalar Efsanesi* aynı zamanda Toros Dağları'nda geçen bir Yörük efsanesini işler. Bu efsaneye göre, sevenlerin kavuşmasına izin vermeyenlere öfkelenen Toros Dağları, bin boğaya dönüşerek Çukurova'nın üzerine yürümüştür.

Efsane, Yörüklerin tarihsel mücadelesini simgelerken, romanın genel atmosferini de şekillendirir. Roman, Yörüklerin yok oluşuna yakılmış bir ağıt niteliği taşır. Yaşar Kemal, bu eserinde de kültürel mirası, karakterlerin ruh hallerini ve çevrenin pastoral özelliklerini ustalıkla bir araya getirerek okuyucuya yaşatır. *Binboğalar Efsanesi*, Anadolu'nun derin kültürel köklerine ışık tutan, aynı zamanda sosyo-ekonomik değişimlerin etkilerini irdeleyen güçlü bir anlatıdır (Kabacalı, 1992).

4.1.29. Çakırcalı Efe (1972): Eşkîyalık ve Kahramanlık

Yaşar Kemal'in *Çakırcalı Efe* adlı romanı, 1972 yılında yayımlanmış destansı bir eserdir. Roman, Ege Bölgesi'nin ünlü efe figürü olan Çakırcalı Mehmet Efe'nin tarihî kişiliğinden esinlenerek kurgulanmıştır. Yaşar Kemal, romanın ön sözünde, Çakırcalı Efe'nin yaşam öyküsünü ilk olarak 1956 yılında Cumhuriyet gazetesinde yayımladığını ve bu romanı yazana kadar bu hikâyeyi kitap olarak bastırmadığını belirtir. Ayrıca, Çakırcalı'nın öldürülmesi bölümünün gazetedeki orijinal haliyle romana dahil edildiğini ifade eder. *Çakırcalı Efe*, Anadolu'nun tarihî ve kültürel zenginliklerini yansıtan bir kahramanlık destanı olarak kabul edilir.

Roman, bir yandan Ege'nin sosyo-kültürel yapısını işlerken, diğer yandan Çakırcalı Mehmet Efe'nin halk arasında kazandığı efsanevi statüyü ve Osmanlı İmparatorluğu'na karşı verdiği mücadelenin destansı boyutlarını gözler önüne serer. Eser, geniş bir tarihsel arka plana sahip olmasının yanı sıra, halk kahramanlığı, adalet arayışı ve toplumsal direniş temalarını da derinlemesine işler. Bu yönüyle, *Çakırcalı Efe*, sadece bir roman değil, aynı zamanda bir dönemin sosyo-politik dinamiklerini ve halk kültürünü yansıtan önemli bir edebi yapıt olarak öne çıkar (Naci, 1990).

4.1.30. Allah'ın Askerleri (1977): Çocuklar İnsandır

Allahın Askerleri, yazarın toplumsal sorunları edebiyatın merkezine yerleştirdiği önemli eserlerinden biridir. Bu eser, İstanbul'un çeşitli semtlerinde yaşayan ve sokaklarda hayatını sürdüren çocuklarla yapılan röportajlardan oluşur. Yaşar Kemal, bu röportajlar aracılığıyla Türkiye'de o dönemde giderek belirginleşen sokak çocukları sorununa dikkat çeken ilk aydınlardan biri olarak öne çıkar. *Allahın Askerleri*, İstanbul'da Basın Sitesi'nde oturduğu dönemde, çevresinde yaşayan çocuklarla gerçekleştirdiği röportajları içerir. Bu röportajlar, yalnızca çocukların aktardıklarından ibaret olmayıp, yazarın gözlemleri ve analizleri ile zenginleştirilmiştir. Bu yönüyle eser, basit bir röportaj dizisinden öte, gerçek-öykü (non-fiction) niteliği taşır. Kemal, bu röportajlarda sokaklarda yaşayan çocukların hayat mücadelesini, şiddet ve açlıkla iç içe geçen yaşamlarını gözler önüne serer. Çocuklardan bazıları, ne zaman sokaklarda yatmaya başladıklarını bile hatırlamazken, yazarın röportajlarından biri, bu çocuklardan birinin kendisini ve diğer sokak çocuklarını "Allahın Askerleri" olarak tanımlamasıyla dikkat çeker. Eserin adı da bu tanımlamadan gelir (Kemal, 1978).

Eserde yer alan röportajlar, sokak çocuklarının dramını, onların hayata tutunma çabasını ve yaşadıkları zor koşulları gözler önüne serer. Yaşar Kemal, röportajlarında çocukların yaşam koşullarını ve toplumsal konumlarını sorgularken, aynı zamanda okuyucuyu da bu dramatik gerçeklikle yüzleşmeye davet eder. Kemal'in eserinde işaret ettiği sokak çocukları sorunu, Türkiye'de dönemin sosyoekonomik koşullarının bir yansıması olarak karşımıza çıkar ve yazar bu sorunu okuyucunun dikkatine sunmayı başarmıştır.

Allahın Askerleri, toplumsal bir soruna işaret etmekle kalmaz, aynı zamanda edebi bir dil ve gözlem gücü ile bu sorunu okuyuculara aktarır. Yaşar Kemal'in çocuklarla yaptığı bu röportaj dizisi, daha sonra *Çocuklar İnsandır* adıyla yeniden yayımlanmıştır. Bu yeniden basım, eserin güncelliğini koruduğunu ve sokak çocukları konusundaki duyarlılığın hala sürdüğünü göstermektedir (Kemal, 1978).

4.1 Yaşar Kemal'in Eserlerinde Anadolu'nun Tarihi ve Kültürel Mirası

Yaşar Kemal, eserlerinde Anadolu'nun tarihi ve kültürel mirasına geniş yer vermiştir. Romanlarında, Anadolu'nun köklü geçmişi, mitolojik unsurlar ve halk hikâyeleri iç içe geçmiştir. Bu yaklaşımı, onun eserlerini hem ulusal hem de evrensel kılmıştır. Yaşar Kemal'in eserleri, Anadolu'nun zengin tarihi ve kültürel mirasını derinlemesine işleyen önemli kaynaklardır. Yazar, edebi anlatısında Anadolu'nun çeşitli coğrafyalarında yaşayan halkların tarihsel tecrübelerini, kültürel değerlerini ve toplumsal yapısını ustalıkla yansıtır (Keskiner, 2013).

Kemal'in romanları, hikâyeleri ve destansı anlatıları, Anadolu'nun hem tarihsel süreçlerini hem de bu süreçlerin halk üzerindeki etkilerini anlatmakla kalmaz, aynı zamanda bu topraklarda gelişen kültürel mirası da gelecek kuşaklara aktarır. Kemal'in eserlerinde sıkça karşılaşılan temalardan biri, Anadolu'nun kadim kültürlerinin izleridir. *İnce Memed*, *Binboğalar Efsanesi* ve *Ağrıdaki Efsanesi* gibi eserlerinde, halkın yüzyıllar boyunca süregelen yaşam mücadelesi, doğa ile olan ilişkisi ve gelenekleri işlenir. Yörükler, köylüler, zanaatkârlar ve efe gibi toplumsal karakterler, bu eserlerde hem tarihsel hem de kültürel birer simge olarak yer alır. Yaşar Kemal, bu karakterler aracılığıyla Anadolu'nun kolektif hafızasında yer etmiş olan kahramanlık, direniş ve adalet gibi değerleri ölümsüzleştirir. Anadolu'nun tarihi mirası, Kemal'in eserlerinde sadece olayların arka planını oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda karakterlerin davranışlarını, düşüncelerini ve yaşam biçimlerini de şekillendirir (Köybaşı, 2019).

Çakırcalı Efe romanında, Ege Bölgesi'nde Osmanlı İmparatorluğu'na karşı direniş gösteren bir halk kahramanının hikâyesi anlatılırken, aynı zamanda bölgenin tarihsel direniş kültürü ve halkın adalet arayışı da ön plana çıkar. Bu eserler, Anadolu'nun tarihsel ve kültürel zenginliğini gözler önüne serer ve okuyucuyu bu toprakların derin kökleriyle buluşturur (Kemal, 1972).

Kemal'in eserlerinde, Anadolu'nun doğası da önemli bir yer tutar. Dağlar, yaylalar, ovalar ve nehirler, hem karakterlerin iç dünyasını hem de toplumsal olayların akışını etkileyen unsurlar olarak anlatılır. *Üç Anadolu Efsanesi* ve *Ağrıdağı Efsanesi* gibi eserlerde, doğa unsurları, mitolojik ve destansı bir anlatımla birleştirilerek, Anadolu'nun kültürel mirasına dair derin bir farkındalık yaratılır. Yaşar Kemal'in eserleri, Anadolu'nun tarihsel ve kültürel mirasını yansıtan edebi birer hazine niteliğindedir. Yazar, bu mirası sadece anlatmakla kalmaz, aynı zamanda onu koruyup gelecek nesillere aktarmayı da hedefler. Onun eserlerinde yer alan karakterler, olaylar ve mekânlar, Anadolu'nun kadim kültürünün ve tarihsel zenginliğinin birer aynasıdır. Bu bağlamda, Yaşar Kemal'in edebi üretimi, Anadolu'nun tarihini ve kültürünü anlamak ve değer vermek isteyen herkes için vazgeçilmez bir kaynaktır (Naci, 1998).

4.2 Yaşar Kemal'in Aydınlanma Düşüncesi ve Hümanist Değerlerle İlişkisi

Yaşar Kemal'in eserlerinde aydınlanma düşüncesi ve hümanist değerler belirgin bir şekilde yer almaktadır. Yazar, insanın doğuştan sahip olduğu haklara ve özgürlüklere büyük önem verir. Eserlerinde, insan onuru, adalet, eşitlik ve özgürlük temaları sıkça işlenir. Yaşar Kemal, bireylerin toplumsal ve ekonomik adaletsizliklere karşı verdiği mücadeleyi destansı bir dille anlatırken, hümanist değerleri ön plana çıkarır. "İnce Memed" romanında, Memed'in zalim ağalara karşı verdiği mücadele, insanın özgürlük arayışının ve adalet isteğinin bir simgesidir. Yaşar Kemal, bu karakter üzerinden bireyin toplumsal baskılara karşı direnişini ve hak arayışını yüceltir.

Hümanist değerler, onun eserlerinde sadece bireysel özgürlüklerle sınırlı kalmaz, aynı zamanda doğa ile insan arasındaki uyumu da kapsar. Yaşar Kemal, doğanın korunması ve insanoğlunun doğayla barış içinde yaşaması gerektiğini vurgular (Köybaşı, 2019). Yaşar Kemal'in eserlerinde, hümanist değerlerin ve aydınlanma düşüncesinin izleri, onun topluma ve insana olan inancını yansıtır. Yazar, toplumun en alt kesimlerinin bile değerli ve saygıya layık olduğunu gösterir.

Bu yaklaşımı, onun eserlerini evrensel kılar ve insanlık adına önemli mesajlar içerir. Yaşar Kemal, edebi eserleri aracılığıyla, Anadolu'nun aydınlanma sürecine ve hümanist değerlerin yayılmasına önemli katkılarda bulunmuştur (Kemal, 2009). Yaşar Kemal'in eserlerinde aydınlanma düşüncesi ve hümanist değerler belirgin bir şekilde yer almaktadır. Kemal, insanın doğuştan sahip olduğu haklara ve özgürlüklere büyük önem verir. Eserlerinde, insan onuru, adalet, eşitlik ve özgürlük temaları sıkça işlenir.

Yaşar Kemal, bireylerin toplumsal ve ekonomik adaletsizliklere karşı verdiği mücadeleyi destansı bir dille anlatırken, hümanist değerleri ön plana çıkarır (Keskiner, 2013; Şeker, 2000). Aydınlanma düşüncesi, akılcılığı, bilimi ve insan haklarını merkeze alan bir felsefi akımdır. Bu düşünce akımı, bireyin akıl yoluyla özgürleşmesi ve toplumsal ilerlemenin sağlanması gerektiğini savunur. Yaşar Kemal'in eserlerinde de bu temaların izlerini görmek mümkündür. Yazar, bireylerin kendi kaderlerini tayin etme hakkına ve toplumsal eşitliğe vurgu yapar (Kabacalı, 1992). Örneğin, "İnce Memed" romanında, Memed'in zalim ağalara karşı verdiği mücadele, insanın özgürlük arayışının ve adalet isteğinin bir simgesidir (Şeker, 2014).

Yaşar Kemal, bu karakter üzerinden bireyin toplumsal baskılara karşı direnişini ve hak arayışını yüceltir. Hümanist değerler, Yaşar Kemal'in eserlerinde sadece bireysel özgürlüklerle sınırlı kalmaz, aynı zamanda doğa ile insan arasındaki uyumu da kapsar. Yazar, doğanın korunması ve insanoğlunun doğayla barış içinde yaşaması gerektiğini vurgular. Bu tema, onun birçok eserinde belirgin bir şekilde yer alır. Örneğin, "Yer Demir Gök Bakır" romanında, doğa ve insan ilişkisi derinlemesine işlenir ve doğanın insan yaşamındaki önemi vurgulanır (Kabacalı, 1997). Yaşar Kemal'in eserlerinde toplumsal adalet ve eşitlik temaları da geniş yer tutar. Yazar, toplumun en alt kesimlerinin bile değerli ve saygıya layık olduğunu gösterir. Bu yaklaşımı, onun eserlerini evrensel kılar ve insanlık adına önemli mesajlar içerir (Poyraz, 2015).

BEŞİNCİ BÖLÜM: HOMEROS VE EVDALÊ ZEYNİKÊ'NİN AYDINLANMAYA YANSIMASI

5.1. Homeros'un Anadolu Edebiyatı ve Kültüründeki Rolü

Homeros, Batı edebiyatının temel taşlarından biri olarak kabul edilir ve eserleri, özellikle *İlyada* ve *Odyseia*, dünya edebiyatının en eski ve en etkileyici örnekleri arasında yer alır (Homeros, 2007). Homeros'un eserleri, Anadolu topraklarında geçen hikâyeleri ve karakterleri ile bölgenin kültürel ve edebi mirasına büyük katkı sağlamıştır. Homeros, Anadolu'nun tarihi ve kültürel zenginliğini edebi bir dille aktarmış ve bu mirası nesiller boyunca canlı tutmuştur (Homeros, 2018). Homeros'un eserlerinde, kahramanlık, sadakat, cesaret ve insanın doğayla mücadelesi gibi evrensel temalar işlenir. Bu temalar, Anadolu'nun toplumsal ve kültürel yapısını yansıtır. Homeros'un kahramanları, insan doğasının ve toplumsal ilişkilerin derinliklerine inerken, Anadolu'nun mitolojik geçmişini de gözler önüne serer. Homeros'un eserleri, Anadolu'nun kültürel kimliğinin oluşmasında ve korunmasında önemli bir rol oynamıştır (Erhat, 1999).

Homeros'un eserleri, Anadolu'nun mitolojik ve kültürel kimliğinin oluşmasında ve korunmasında önemli bir rol oynamıştır. Anadolu'nun zengin mitolojik geçmişi, Homeros'un destanları aracılığıyla geniş bir kitleye ulaşmış ve bu mitolojik anlatılar, kültürel kimliğin önemli bir parçası haline gelmiştir (Daniels, 2017). *İlyada* ve *Odyseia*, Anadolu'nun mitolojik kahramanlarını ve efsanelerini edebi bir dille anlatarak, bu mitolojinin canlı kalmasına katkıda bulunmuştur (Manguel, 2010). Homeros'un eserleri, sadece Anadolu'nun değil, aynı zamanda tüm Batı edebiyatının ve kültürünün temel taşları arasında yer alır.

Homeros'un anlatıları, Anadolu'nun kültürel mirasının bir parçası olarak kabul edilir ve bu miras, edebi eserler aracılığıyla nesiller boyunca aktarılmıştır. Homeros'un eserleri, Anadolu'nun mitolojik geçmişini ve kültürel kimliğini yansıtarak, bölgenin edebi ve kültürel zenginliğini dünya çapında tanıtmıştır.

Homeros'un Anadolu'daki edebi ve kültürel rolü, onun eserlerinin evrensel temaları ve insan doğasına dair derinlikli anlatıları sayesinde, bugün hala canlı ve etkileyici bir şekilde varlığını sürdürmektedir (Karadağ, 2017).

Homeros'un kimliği ve yaşamı, tarih boyunca birçok tartışmaya konu olmuştur. Homeros'un kim olduğu, nerede yaşadığı ve ne zaman yaşadığına dair kesin bilgiler bulunmamakla birlikte, çeşitli teoriler ve mitler mevcuttur. Schwartz (1940), Homeros'un tarihi bir kişi olup olmadığı konusunda şüpheli bir yaklaşım benimserken, Bernard (2001) ise Homeros'un varlığına dair daha kesin ifadeler kullanır. Homeros'un kimliği hakkındaki belirsizlikler, onun eserlerinin anonim halk şiiri mi yoksa bireysel bir dehanın ürünü mü olduğu konusunda da farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Homeros'un yaşadığı dönem ve yer konusunda da farklı teoriler bulunmaktadır. Geleneksel olarak Homeros'un MÖ 8. yüzyılda yaşadığı kabul edilir. Latacz (2002) ve Erhat (1999), Homeros'un yaşamış olabileceği yerler arasında İyonya bölgesinin ön plana çıktığını belirtirler. Bu bölge, antik dönemde kültürel ve ticari bir merkez olarak biliniyordu. Özellikle İzmir ve çevresi, Homeros'un doğum yeri olarak sıkça önerilmektedir. Bununla birlikte, kesin bir yer belirlemek mümkün değildir ve Homeros'un yaşamı hakkında elde edilen bilgiler daha çok efsanelere dayanmaktadır.

Homeros'un kimliği hakkındaki en yaygın efsanelerden biri, onun kör bir şair olduğu yönündedir. Bu efsane, antik Yunan dünyasında kör şairlerin özel bir ilham kaynağına sahip olduğuna inanılmasından kaynaklanabilir. Romilly (2007) ve Damrosch (2013), bu efsanenin Homeros'un edebi gücünü ve otoritesini artırmak için yaratılmış olabileceğini öne sürerler. Homeros'un kör olup olmadığı bilinmemekle birlikte, bu efsane onun hayatı ve eserleri hakkında birçok spekülasyona neden olmuştur.

Homeros'un eserleri, sözlü gelenekle aktarılmış destanlardır. Bu eserlerin yazıya geçirilme süreci ve Homeros'un bu süreçteki rolü hakkında çeşitli teoriler bulunmaktadır. Allen (1931) ve Von der Mühl (1962), Homeros'un eserlerinin sözlü kültürden yazılı kültüre geçiş sürecinde önemli bir rol oynadığını belirtirler. Homeros'un eserleri, hem edebi hem de kültürel olarak büyük bir öneme sahiptir ve Antik Yunan'da eğitimden ritüellere kadar geniş bir alanda etkili olmuştur. İlyada, Homeros'un en bilinen eserlerinden biridir ve Truva Savaşı'nın son yılını konu alır. Eser, Akhilleus'un öfkesi etrafında şekillenir ve Yunanlılar ile Trualılar arasındaki çatışmayı anlatır. Homeros'un İlyada'sı, kahramanlık, onur, öfke ve savaş gibi temaları işler. Bernard (2001) ve Homeros (2007), İlyada'nın epik yapısını ve karakterlerinin derinliğini vurgular.

İlyada, aynı zamanda Homeros'un destansı anlatım tarzının ve şiirsel dilinin mükemmel bir örneğidir. Odysseia, Homeros'un diğer büyük epik destanıdır ve İlyada'nın devamı niteliğindedir. Eser, Truva Savaşı'ndan sonra evine dönmeye çalışan Odysseus'un maceralarını anlatır. Homeros (2018) ve Manguel (2010), Odysseia'nın macera, zekâ, sadakat ve azim temalarını işlediğini belirtir. Odysseia, 24 bölümden oluşur ve Odysseus'un on yıl süren dönüş yolculuğunu detaylandırır. Eser, mitolojik yaratıklar, tanrılar ve çeşitli engellerle dolu bir yolculuğu anlatırken, aynı zamanda insan doğası ve kahramanlık hakkında derinlemesine bir inceleme sunar.

Homeros'un dilinin, hem dönemin konuşma dilini hem de yüksek şiirsel üslubu birleştirdiğini vurgular. Homeros'un destanlarında kullanılan dactylic hexameter ölçüsü, anlatının ritmini ve akıcılığını sağlar. Ayrıca, Homeros'un betimleyici dili ve epitet kullanımı, karakterleri ve olayları daha canlı ve etkileyici hale getirir. Homeros'un eserlerinde sıkça rastlanan formüller ve tekrarlar, sözlü gelenekte eserin aktarımını kolaylaştıran unsurlardır. İlyada ve Odysseia, tematik ve yapısal açıdan birçok benzerlik ve farklılık taşır. İlyada, büyük ölçüde savaş ve kahramanlık temaları üzerine yoğunlaşırken, Odysseia, macera ve dönüş yolculuğu temasını işler. Homeros (1965) ve Castleden (2011), iki eserin de insan doğasını, kaderi ve tanrılarla olan ilişkileri derinlemesine incelediğini belirtir.

Yapısal olarak, İlyada daha dramatik ve yoğun bir anlatı sunarken, Odysseia daha epizodik ve macera dolu bir yapıya sahiptir. Her iki eser de Homeros'un üstün anlatım gücünü ve şiirsel yeteneğini sergiler. Homeros'un eserleri, Antik Yunan toplumunun değerlerini, inançlarını ve günlük yaşamını yansıtır. İlyada ve Odysseia, dönemin sosyal yapısını, savaş ve barış kavramlarını, tanrılar ve insanlar arasındaki ilişkileri detaylandırır. Erhat (1999) ve Latacz (2002), Homeros'un eserlerinin, Antik Yunan'da eğitimin ve kültürel aktarımın temel taşlarından biri olduğunu vurgular.

Homeros'un destanları, sadece edebi birer eser olmanın ötesinde, dönemin tarihini ve kültürel yapısını anlamak için önemli kaynaklardır. Homeros'un eserleri, sadece Yunan kültürü ile sınırlı kalmayıp, Anadolu'da ve çevresindeki diğer kültürlerde de geniş yankı bulmuştur. Beğenç (1974) ve Çoruhlu (2011), Homeros'un mitolojisinin, Anadolu'da farklı halklar ve kültürler arasında nasıl yayıldığını ve benimsendiğini incelerler.

Eserlerde geçen mitolojik olaylar ve kahramanlar, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde farklı şekillerde yorumlanmış ve bu bölgelerin kültürel zenginliğine katkıda bulunmuştur. Homeros'un anlatıları, Anadolu'nun kültürel etkileşimlerine ışık tutar ve bölgenin mitolojik geçmişini anlamada kilit rol oynar. Homeros'un eserleri, Anadolu'da eğitim ve kültürel miras üzerinde büyük bir etkiye sahip olmuştur. Akurgal (1998) ve Mutlu (2018), Homeros'un destanlarının, antik dönemde eğitimin temel taşlarından biri olduğunu belirtirler. Homeros'un eserleri, hem sözlü hem de yazılı kültürde geniş yer bulmuş ve eğitim sisteminde önemli bir rol oynamıştır. Bu eserler, sadece edebi değerleri ile değil, aynı zamanda ahlaki ve felsefi dersleri ile de eğitimin bir parçası olmuştur.

Homeros'un eserleri, Anadolu'nun kültürel mirasının korunması ve yeniden canlandırılmasında da önemli bir rol oynamıştır. Truva kazıları ve bu bölgedeki arkeolojik çalışmalar, Homeros'un *İlyada*'da anlattığı olayların tarihî gerçekliklerini araştırmak için yapılmıştır (Blegen, 1963; Korfmann, 2002). Bu çalışmalar, Truva'nın ve Anadolu'nun diğer antik şehirlerinin kültürel mirasını koruma ve dünya mirasına kazandırma çabalarını artırmıştır. Homeros'un eserleri, bu bölgelerin tarihi ve kültürel değerlerinin daha geniş kitleler tarafından tanınmasına yardımcı olmuştur. Homeros'un eserleri, modern Anadolu kültüründe de izlerini sürdürmektedir. Günümüzde, Homeros'un *İlyada* ve *Odyseia*'sı, Türkiye'de ve özellikle Anadolu'da kültürel etkinliklerde, edebiyat ve sanat eserlerinde sıkça yer bulmaktadır. Bayladı (2003) ve Karaca (2017), bu eserlerin modern kültürdeki yansımalarını ve etkilerini incelerler. Homeros'un destanları, modern Anadolu'nun kültürel kimliğinin bir parçası olarak yaşatılmakta ve yeni nesiller tarafından keşfedilmektedir.

Homeros'un eserleri, büyük ölçüde Anadolu coğrafyasında geçer. *İlyada*, Truva Savaşı'nı ve bu savaş etrafında gelişen olayları anlatırken, Truva kenti ve çevresi, Anadolu'nun zengin kültürel geçmişini yansıtır. *Odyseia* ise Odysseus'un *İthaka*'ya dönüş yolculuğunu anlatırken, Ege Denizi ve çevresindeki adaları ve kıyıları betimler. Bu eserler, Anadolu'nun tarihi ve coğrafi zenginliklerini edebi bir dille aktararak bölgenin kültürel mirasını koruma ve tanıtmaya işlevi görmüştür (Allen, 1931). Homeros'un eserlerinde işlenen temalar, kahramanlık, sadakat, cesaret ve insanın doğayla mücadelesi gibi evrensel konuları içerir. Bu temalar, Anadolu'nun toplumsal ve kültürel yapısını yansıtır.

Homeros'un kahramanları, insan doğasının ve toplumsal ilişkilerin derinliklerine inerken, Anadolu'nun mitolojik geçmişini de gözler önüne serer (Bernard, 2001). Örneğin, *İlyada*'da Achilles ve Hector gibi karakterler, kahramanlık ve onur mücadelesi verirken, Anadolu'nun savaşçı kültürünü ve değerlerini yansıtır (Blegen, 1963). Homeros'un eserleri, Anadolu kültürü ile derin bağlara sahiptir.

İlyada ve *Odyseia*, Anadolu coğrafyasını ve burada yaşayan halkların kültürlerini detaylı bir şekilde yansıtır. Çapar (1986) ve Kaya (2012), Homeros'un eserlerinin, Anadolu'nun tarihî ve kültürel mirasını anlamak için önemli bir kaynak olduğunu belirtirler. *İlyada*'nın Truva Savaşı'nı anlatması, Truva'nın (bugünkü Hisarlık, Çanakkale) tarihi ve kültürel önemini vurgular. Bu eserler, Anadolu'nun mitolojik geçmişi hakkında da zengin bilgiler sunar.

Homeros'un eserleri, tematik zenginliği ve derinliği ile dikkat çeker. *İlyada* ve *Odyseia*'da işlenen ana temalar arasında savaş, kahramanlık, kader, öfke, intikam ve insan-doğa-tanrılar arasındaki ilişkiler öne çıkar. *İlyada*, büyük ölçüde Truva Savaşı'nın dehşeti ve kahramanlarının trajik kaderi üzerine odaklanırken, *Odyseia*, Odysseus'un eve dönüş yolculuğu sırasında karşılaştığı zorlukları ve bu zorluklara karşı gösterdiği azmi anlatır. Homeros (1965) ve Castleden (2011), bu temaların her iki eserde de insan doğasının ve toplumsal değerlerin derin bir incelemesini sunduğunu belirtirler.

Homeros'un eserlerinde kahramanlık ve insan doğası, detaylı ve derinlemesine ele alınır. *İlyada*'da Akhilleus'un öfkesi ve savaş alanındaki yiğitliği, kahramanlık ve onur kavramlarının sorgulanmasına yol açar.

Homeros (2007), Akhilleus'un hem bir savaşçı hem de insan olarak yaşadığı içsel çatışmaları ve bu çatışmaların sonuçlarını ustalıkla işler. *Odyseia*'da ise Odysseus'un zekası, cesareti ve azmi ön plana çıkar. Homeros (2018) ve Manguel (2010), Odysseus'un insanüstü çabalarının ve karşılaştığı mitolojik yaratıklarla mücadelesinin, insan doğasının sınırlarını zorladığını ve kahramanlığın farklı bir yüzünü ortaya koyduğunu ifade ederler.

Homeros'un destanlarında tanrılar ve insanlar arasındaki ilişkiler önemli bir yer tutar. Tanrılar, insanların kaderine müdahale eden, onların başarılarını ve başarısızlıklarını şekillendiren varlıklar olarak tasvir edilir. *İlyada*'da, Zeus, Hera, Athena ve diğer tanrılar, savaşın gidişatını etkileyen kararlar alırlar ve bu, insanların kaderini belirler.

Odyseia'da ise tanrılar, Odysseus'un eve dönüş yolculuğunda çeşitli şekillerde ona yardım eder veya engel olurlar. Homeros (1973) ve Romilly (2007), tanrılar ve insanlar arasındaki bu dinamiklerin, Homeros'un eserlerine mitolojik bir derinlik kazandırdığını belirtirler. Homeros'un karakter yaratma ve geliştirme sanatı, destanlarının en güçlü yönlerinden biridir. Her karakter, kendine özgü kişilik özellikleri ve motivasyonlarla derinlemesine işlenmiştir. Akhilleus'un öfkesi, Hektor'un cesareti, Priamos'un acısı ve Odysseus'un kurnazlığı, Homeros'un karakterlerini canlı ve unutulmaz kılar. Sandalcı (2016) ve Korfmann (2002), Homeros'un karakterlerini anlatırken kullandığı detaylı betimlemelerin ve epitetlerin, karakterlerin derinliğini ve gelişimini vurguladığını ifade ederler. Bu özellikler, Homeros'un destanlarını sadece tarihi anlatılar olmaktan çıkarıp, evrensel insan deneyimlerinin epik bir keşfi haline getirir.

Homeros'un eserleri, aynı zamanda felsefi ve etik soruları da ele alır. Savaşın doğası, kahramanlık, insanın kaderi ve tanrılarla ilişkisi gibi konular, Homeros'un eserlerinde felsefi derinliklerle işlenir. Karadağ (2017) ve Platon (2008), Homeros'un eserlerinde yer alan etik tartışmaların, Antik Yunan felsefesine ve düşünce dünyasına önemli katkılarda bulunduğunu belirtirler. İlyada ve Odyseia, sadece edebi eserler olmanın ötesinde, ahlaki ve felsefi değerleri sorgulayan metinler olarak da önemli bir yer tutar. Homeros'un eserleri, modern edebiyat ve sanat üzerinde derin ve kalıcı etkiler bırakmıştır. İlyada ve Odyseia, yüzyıllar boyunca birçok yazar, şair ve sanatçıya ilham kaynağı olmuştur. Szerb (2008) ve Daniels (2017), Homeros'un destanlarının modern edebiyatın temel taşlarından biri olduğunu ve birçok çağdaş eserde izlerine rastlanabileceğini belirtirler. Örneğin, James Joyce'un Ulysses adlı eseri, Homeros'un Odyseia'sından esinlenerek modern bir destan olarak kabul edilir. Benzer şekilde, birçok sanat eseri ve tiyatro oyunu da Homeros'un destanlarının temalarını ve karakterlerini modern bağlamda yeniden yorumlar.

Homeros'un eserleri, farklı dillerde birçok kez çevrilmiş ve çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Erhat ve Kadir (1973), Homeros'un eserlerini Türkçeye çevirerek bu destanların Türk okuyucularına ulaşmasını sağlamışlardır. Bu çeviriler, hem edebi hem de kültürel açıdan büyük bir öneme sahiptir. Çeviriler, sadece dilsel bir aktarım değil, aynı zamanda kültürel bir yorumlamayı da içerir. Erhat (1972) ve Erhat (2014), Homeros'un eserlerini çevirirken, metinlerin orijinal anlamlarını ve ruhunu korumaya özen göstermişlerdir.

Homeros'un eserleri, popüler kültürde de geniş bir yer bulmuştur. İlyada ve Odysseia, birçok film, televizyon dizisi, çizgi roman ve video oyunu için ilham kaynağı olmuştur. Örneğin, Wolfgang Petersen'in yönettiği Troy filmi, İlyada'yı modern bir epik film olarak yeniden yorumlamıştır. Benzer şekilde, Odysseia, birçok animasyon ve çocuk kitabında tekrar tekrar anlatılmıştır. Homeros'un destanlarının popüler kültürdeki bu yaygınlığı, onların evrensel temalarının ve güçlü anlatılarının günümüz izleyicisi için de geçerli olduğunu göstermektedir. Homeros'un eserleri, akademik dünyada da geniş çapta incelenmiş ve yorumlanmıştır. Üniversitelerde ve araştırma enstitülerinde, Homeros'un destanları üzerine sayısız tez, makale ve kitap yazılmıştır. Karadağ (2017) ve Mutlu (2018), Homeros'un eserlerinin felsefi, tarihi ve edebi boyutlarını detaylı bir şekilde incelemişlerdir. Bu akademik çalışmalar, Homeros'un eserlerinin çok yönlülüğünü ve derinliğini ortaya koyar ve bu eserlerin çeşitli açılardan nasıl yorumlanabileceğini gösterir.

Homeros'un eserleri, eğitimde de önemli bir yer tutar. Antik Yunan'dan günümüze kadar, İlyada ve Odysseia, eğitim müfredatlarında klasik edebiyatın temel eserleri olarak yer almıştır. Bu destanlar, sadece edebi analizler için değil, aynı zamanda tarih, mitoloji ve felsefe derslerinde de kullanılmaktadır. Akurgal (2000) ve Erhat (1999), Homeros'un eserlerinin, öğrencilere antik dünya hakkında geniş bir bilgi sağladığını ve onların eleştirel düşünme becerilerini geliştirdiğini vurgularlar. Homeros'un İlyada ve Odysseia adlı destanları, sadece Antik Yunan kültürünün değil, aynı zamanda Anadolu'nun da kültürel ve tarihi mirasının bir parçasıdır. Homeros'un kimliği ve yaşamı üzerine yapılan araştırmalar, onun tarihî bir kişilik mi yoksa mitolojik bir figür mü olduğu konusunda çeşitli teorileri ortaya koymuştur. Ancak, onun eserlerinin edebi değeri ve etkisi tartışmasızdır.

İlyada ve Odysseia, savaş, kahramanlık, insan doğası, kader ve tanrılar arasındaki ilişkiler gibi evrensel temaları derinlemesine işlerken, dil ve üslup bakımından da zengin ve etkileyici anlatılardır. Anadolu kültürü üzerindeki etkileri incelendiğinde, Homeros'un eserlerinin bu bölgedeki mitolojik ve tarihî zenginliğe önemli katkılarda bulunduğu görülmektedir. Homeros'un destanları, Anadolu'daki eğitim sisteminin ve kültürel mirasın korunmasında önemli bir rol oynamış ve modern Anadolu kültürüne de ilham kaynağı olmuştur. Modern yorumlar ve uyarlamalar, Homeros'un eserlerinin evrenselliğini ve zamansızlığını bir kez daha kanıtlamaktadır.

İlyada ve Odyseia, çağdaş edebiyat, sanat ve popüler kültürde yeniden yorumlanarak, günümüz insanının da ilgisini çekmeye devam etmektedir. Bu eserler, akademik dünyada geniş çapta incelenmiş ve birçok eğitim kurumunda klasik edebiyatın temel taşları olarak kabul edilmiştir.

Sonuç olarak, Homeros'un eserleri, sadece edebi değerleri ile değil, aynı zamanda kültürel ve felsefi derinlikleri ile de insanlık tarihinin önemli bir parçasıdır. Onun destanları, geçmişten günümüze kadar, insan doğasını, toplumsal değerleri ve evrensel temaları anlamak için bir rehber olmaya devam etmektedir. Bu nedenle, Homeros'un mirası, gelecekte de edebi ve kültürel çalışmalarda önemli bir yere sahip olacak ve yeni nesiller tarafından keşfedilmeye devam edecektir (Erhat, 1999).

Homeros, Antik Yunan edebiyatının temel taşlarından biri olarak kabul edilir. *İlyada* ve *Odyseia* destanları, hem Yunan mitolojisinin hem de Batı edebiyatının en önemli eserleri arasında yer alır. Homeros, bu eserlerinde insanın kaderle mücadelesini, tanrı-insan ilişkisini ve savaşın trajedisini işler. *İlyada* destanında Truva Savaşı'nın destansı anlatımı, insanın zaafı, hırsı ve erdemleri etrafında şekillenirken; *Odyseia* destanında Odysseus'un eve dönüş yolculuğu, insanın bilgelik arayışını ve hayatta kalma mücadelesini sembolize eder.

Homeros'un eserlerinde doğa, tanrısal müdahalelerle şekillenen bir güç olarak karşımıza çıkar. İda Dağı, tanrıların buluşma yeri olarak destanın merkezinde yer alır ve insanın kaderi burada belirlenir. Doğa, bu bağlamda, sadece bir arka plan değil, aynı zamanda olayların akışını yönlendiren bir güçtür. Homeros'un destanları, insanın doğa ve kaderle olan mücadelesini mitolojik bir çerçevede sunarak, evrensel insanlık deneyimine dair derin bir anlatım sunar.

5.2. Evdalê Zeynikê'nin Anadolu Edebiyatı ve Kültüründeki Rolü

Evdalê Zeynikê, Kürt halk edebiyatının önemli şahsiyetlerinden biridir ve onun eserleri, sözlü geleneklerin yazılı hale getirilmesinde büyük katkılar sağlamıştır (Aras, 2004). Evdalê Zeynikê, halk şiiri ve hikâyeciliği ile tanınır ve eserleri, Anadolu'nun kültürel ve toplumsal yapısını yansıtır. Onun şiirleri ve hikâyeleri, Anadolu'nun zengin kültürel mirasının bir parçası olarak, halkın duygularını, düşüncelerini ve günlük yaşamını gözler önüne serer (Aras, 2016). Evdalê Zeynikê'nin eserleri, Kürt halkının geleneklerini, inançlarını ve toplumsal yapısını detaylı bir şekilde işler.

Bu eserler, sözlü kültürün yazılı hale getirilmesi ve gelecek nesillere aktarılması açısından büyük önem taşır. Evdalê Zeynikê, halkın yaşadığı zorlukları, adaletsizlikleri ve özgürlük arayışını anlatarak, Anadolu'nun sosyal ve kültürel dinamiklerine ışık tutar (Aras, 2004).

Evdalê Zeynikê'nin eserleri, Kürt halkının geleneklerini, inançlarını ve toplumsal yapısını detaylı bir şekilde işler. Bu eserler, sözlü kültürün yazılı hale getirilmesi ve gelecek nesillere aktarılması açısından büyük önem taşır (Ercan, 2016). Kürt halk edebiyatında önemli bir yere sahip olan Evdalê Zeynikê, halkın yaşadığı zorlukları, adaletsizlikleri ve özgürlük arayışını anlatarak, Anadolu'nun sosyal ve kültürel dinamiklerine ışık tutar. Onun eserleri, halkın kolektif hafızasını koruma ve aktarma işlevi görür (Bander, 2007).

Evdalê Zeynikê'nin şiir ve hikâyeleri, halkın günlük yaşamını, inançlarını ve duygularını yansıtır. Onun eserlerinde, halkın yaşadığı zorluklar ve mücadeleler, adeta birer belgesel niteliğindedir. Bu eserler, halkın tarihsel ve kültürel bağlarını güçlendirir ve toplumsal dayanışmayı teşvik eder (Bitlisi, 2016). Evdalê Zeynikê, eserlerinde halkın dilini ve anlatım tarzını kullanarak, onların hikâyelerini ve duygularını otantik bir şekilde ifade eder (Çiftçi, 2022).

Evdalê Zeynikê'nin eserleri, Anadolu'nun zengin kültürel mirasının korunmasında ve geleceğe taşınmasında önemli bir rol oynar. Onun şiirleri ve hikâyeleri, sadece Kürt halkı için değil, tüm Anadolu halkları için birer kültürel miras niteliğindedir (Aras, 2016). Evdalê Zeynikê, eserlerinde Anadolu'nun kültürel çeşitliliğini ve zenginliğini yansıtarak, bu mirasın gelecek nesillere aktarılmasına katkıda bulunur (Aras, 2016). Evdalê Zeynikê, Kürt halk edebiyatının önemli bir şahsiyeti olarak, sözlü gelenekleri yazılı hale getirerek Anadolu'nun kültürel ve edebi mirasına büyük katkılar sağlamıştır. Onun eserleri, halkın duygularını, düşüncelerini ve günlük yaşamını gözler önüne sererken, aynı zamanda toplumsal ve kültürel dinamiklere de ışık tutar.

Evdalê Zeynikê'nin eserleri, Anadolu'nun zengin kültürel mirasının korunması ve geleceğe taşınmasında önemli bir rol oynamaktadır. Evdalê Zeynikê, Kürt halk edebiyatının Homeros'u olarak tanınır (Aras, 2004). 1800'lerin başında Cemalwêrdî köyünde, şimdiki Ağrı iline bağlı olan bu köyde doğmuş ve 1913 yılında Qanciyan köyünde hayatını kaybetmiştir.

Evdal'in yaşamı hakkında kesin bilgiler bulunmamakla birlikte, birçok kaynak onun 110 yıldan fazla yaşadığını ve Anadolu'nun birçok bölgesini dolaştığını belirtmektedir (Aras-Nûbihar, 2022). Bu seyahatler sırasında Diyarbakır, Nahçıvan, Dersim ve İran gibi çeşitli yerleri ziyaret etmiştir. Evdal genç yaşlardan itibaren şiir ve müzikle ilgilenmiş, geleneksel Kürt hikayeleri ve şarkılarıyla büyümüştür. Babası çocukken ölmüş ve annesi Zeynê veya Zeynikê adıyla anılmıştır. Eğitim hayatı formal olmamakla birlikte, sözlü kültürden büyük ölçüde beslenmiştir (Uzun, 2006). Evdal, özellikle dengbêjlik geleneği içinde önemli bir yer edinmiştir. Dengbêjlik, Kürt kültüründe hikâye anlatma ve şarkı söyleme geleneğidir. Evdalê Zeynikê, Kürt halk edebiyatının önemli bir temsilcisi olarak, şiir ve müzik alanında çok sayıda eser vermiştir. şiirlerinde genellikle aşk, doğa, kahramanlık ve toplumsal sorunları işlemektedir.

Onun eserleri, Kürt halkının duygusal ve kültürel dünyasını yansıtmaktadır (Aras, 2004; Uzun, 2006). Eserlerinde sıklıkla "Dengbêjê Sirmelî Mamed Paşa", "Bavê Temo", "Pisporê Qulingan", "Sîyarê kuvî" gibi karakterlere eserlerinde yer vermiştir. şiirlerinde ve destanlarında sıkça kuşlardan, özellikle turna (quling), Temo, Dengbêj Gulê (Gulê), körlük (korbûn), yoksulluk (xizanî), ihtiyarlık (kalbûn) ve bahtsızlık (bêbextî) gibi motiflere değinir (Hamelink, 2016).

Evdalê Zeynikê, dengbêjlik geleneğinin önemli bir temsilcisi olarak kabul edilir. Bu gelenek sayesinde, Evdalê Zeynikê'nin eserleri nesiller boyunca sözlü olarak aktarılmış ve Kürt kültürel belleğinde önemli bir yer edinmiştir (Hamelink, 2016). Mehmet Uzun, Evdalê Zeynikê'nin hayatını ve eserlerini anlattığı "Rojek ji rojên Evdalê Zeynikê" adlı kitabında, onun dengbêjlik geleneğindeki önemini vurgular (Uzun, 2002).

Evdalê Zeynikê'nin eserlerinde aşk, doğa, kahramanlık ve toplumsal meseleler gibi temalar ön plana çıkar. Onun şiirlerinde kullanılan zengin dil ve edebi motifler, Kürt edebiyatının gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Evdalê Zeynikê'nin eserleri, Kürt edebiyatının zenginliğini ve çeşitliliğini yansıtır. Onun çalışmaları, Kürt halkının kültürel kimliğinin ve tarihinin korunmasına ve aktarılmasına önemli katkılarda bulunmuştur (Uzun, 2002; Aras, 2004). Evdalê Zeynikê'nin eserleri, Kürt dilinin ve edebiyatının gelişiminde önemli bir yer tutmaktadır. Celadet Elî Bedirxan, Evdalê Zeynikê'nin eserlerini kaydetmek istemiş ancak bu çaba, sınırlı başarı ile sonuçlanmıştır (Aras, 2004).

Evdalê Zeynîkê'nin şiirlerinde işlenen temalar ve kullanılan motifler, onun Kürt edebiyatındaki yerini ve önemini vurgulamaktadır. Evdalê Zeynîkê, sadece bir şair olarak değil, aynı zamanda Kürt halkının kültürel belleğini yaşatan ve aktaran bir ozan olarak da değerlendirilmelidir. Gelecekte, Evdalê Zeynîkê üzerine yapılacak daha kapsamlı araştırmalar, onun edebi mirasını daha geniş bir perspektiften ele alacaktır.

Evdalê Zeynîkê, Kürt edebiyatının ve sözlü kültürünün en önemli temsilcilerinden biri olarak kabul edilir. Şiirlerinde işlediği temalar ve kullandığı motifler, Kürt halkının kültürel ve duygusal dünyasını derinlemesine yansıtır. Aşağıda, Evdalê Zeynîkê'nin bazı önemli şiirleri ve bu şiirlerin tematik analizleri sunulmaktadır. Evdalê Zeynîkê'nin şiirlerinde işlediği temalar, Kürt halkının kültürel ve duygusal dünyasını yansıtır. Onun şiirlerinde öne çıkan başlıca temalar aşk, doğa, kahramanlık, toplumsal adalet ve dostluktur. Bu temalar, Kürt kültürünün ve tarihinin önemli unsurlarıdır ve Evdal, bu unsurları şiirlerinde ustalıkla işler. Evdalê Zeynîkê'nin şiirleri, Kürt halkının kültürel belleğinde önemli bir yer tutar. Onun şiirlerinde işlediği temalar ve kullandığı motifler, Kürt edebiyatının zenginliğini ve derinliğini yansıtır. Evdal, sadece bir şair olarak değil, aynı zamanda Kürt halkının duygusal ve kültürel dünyasını yansıtan bir halk ozanı olarak da değerlendirilmelidir. Gelecekte, Evdalê Zeynîkê'nin şiirleri üzerine yapılacak daha kapsamlı analizler, onun edebi mirasını daha geniş bir perspektiften ele alacaktır (Uzun, 2002).

Dengbêjlik, Kürt kültürünün en eski ve en önemli sözlü edebiyat geleneklerinden biridir. Dengbêjler, toplumun tarihini, kültürünü, acılarını ve sevinçlerini kılam adı verilen destansı şarkılarla kuşaktan kuşağa aktaran halk ozanlarıdır. Bu geleneğin kökleri, yazılı kültürden çok önceye dayanır ve Kürt halkının kolektif belleğinin korunmasında kritik bir rol oynar. Evdalê Zeynîkê, bu geleneğin en ünlü temsilcilerinden biri olarak, hem Kürt edebiyatında hem de Anadolu'nun kültürel mirasında derin izler bırakmıştır. Dengbêjlik geleneği, toplumsal hafızanın sözlü olarak aktarılması üzerine kuruludur. Evdalê Zeynîkê gibi dengbêjler, kılamları aracılığıyla hem bireysel hikâyeleri hem de toplumsal olayları anlatır. Bu destansı anlatılar, halkın acılarını, mücadelelerini, aşklarını ve umutlarını ifade ederken, aynı zamanda hümanist değerlerin taşıyıcısı olur. Dengbêjler, halkın sesi olarak, onların yaşadıkları zorlukları, direnişlerini ve zaferlerini dile getirirler.

Dengbêjlik geleneği, yazılı edebiyatla buluştuğunda, sadece bir edebi tür olarak değil, aynı zamanda bir kimlik ve hafıza olarak da yeniden şekillenir. Evdalê Zeynikê'nin kılamları, sözlü kültürün en saf örneklerinden biri olarak kabul edilir ve bu geleneğin yazıya geçirilmesi, Kürt edebiyatının yazılı kültürle buluşmasını temsil eder. Bu buluşma, sözlü gelenekte yaşayan hikâyelerin kalıcılığını ve evrenselliğini pekiştirir. Yaşar Kemal, kendi eserlerinde, sözlü gelenekten aldığı unsurları yazılı kültüre taşıyan bir yazar olarak öne çıkar. Onun eserlerinde, halk hikâyeleri, ağıtlar ve destanlar, modern bir dil ve edebi form kazandırılarak sunulur. Bu süreç, sözlü kültürün yazılı edebiyatla buluşmasının en başarılı örneklerinden biridir. Kemal, Anadolu'nun halk hikâyelerini epik bir anlatı ile sunarken, aynı zamanda bu hikâyeleri yazılı kültürün bir parçası haline getirir (Uzun, 2002).

Evdalê Zeynikê'nin kılamları, Kürt halkının hümanist düşüncelerinin en güçlü yansımalarından biridir. Kılamlarında sıkça işlediği temalar arasında insanın doğa ile olan ilişkisi, aşkın saflığı, adalet arayışı ve toplumsal dayanışma bulunur. Bu temalar, halkın günlük yaşamında karşılaştığı zorlukları ve bu zorluklara karşı gösterdiği direnişi anlatır. Evdalê Zeynikê'nin hümanizmi, bireyin ve toplumun değerlerine, haklarına ve özgürlüğüne duyduğu derin saygıyla şekillenir. Örneğin, Evdalê Zeynikê'nin "Wey Xozane" adlı kılamı, halkın yaşadığı acıları ve bu acılara karşı gösterilen sabır ve direnci dile getirir. Bu eser, yalnızca bireysel bir hikaye değil, aynı zamanda halkın ortak kaderini ve bu kaderle nasıl başa çıktığını anlatan bir destandır. Evdalê Zeynikê'nin kılamlarında insan, her zaman doğanın bir parçası olarak, onunla uyum içinde yaşamayı arzulayan bir varlık olarak tasvir edilir (Aras, 2004).

Evdalê Zeynikê, yalnızca Kürt halkının değil, aynı zamanda Anadolu coğrafyasının genelinde yer alan sözlü kültürün bir temsilcisidir. Onun destanları, Anadolu Aydınlanması'nın köklerini oluşturan hümanist değerlerin taşınmasında önemli bir rol oynamıştır. Evdalê Zeynikê'nin eserleri, sözlü kültürün hümanist düşüncüyü nasıl yaşattığını ve bu düşüncenin halk arasında nasıl yaygınlaştığını gösterir. Anadolu Aydınlanması'nın temel unsurlarından biri olan hümanizm, Evdalê Zeynikê'nin kılamlarında güçlü bir şekilde yer bulur. Bu kılamlar, halkın değerlerini, özgürlük arayışını ve adalet mücadelesini dile getirir. Evdalê Zeynikê, bu anlamda, hümanist düşüncenin sözlü kültür aracılığıyla nasıl sürdürüldüğünü ve halkın bu değerleri nasıl yaşattığını ortaya koyan bir şahsiyettir (Uzun, 2002).

5.2.1. Evdalê Zeynîkê Eserlerinin Tematik ve Estetik İncelenmesi

Evdalê Zeynîkê, Kürt edebiyatının önemli temsilcilerinden biri olarak, şiirlerinde zengin temalar ve estetik unsurlar kullanmıştır. Onun eserleri, Kürt halkının kültürel belleğinin ve sözlü edebiyat geleneğinin bir yansımasıdır. Evdalê Zeynîkê'nin şiirleri, Kürt toplumunun tarihsel ve sosyal dinamiklerini, doğa sevgisini, kahramanlık hikayelerini, aşkı ve toplumsal adalet arayışını derinlemesine işler. Bu bölümde, Evdalê Zeynîkê'nin şiirlerinin genel tematik ve estetik özellikleri incelenecektir. Evdalê Zeynîkê'nin şiirlerinde aşk ve özlem önemli bir tema olarak öne çıkar (Aras, 2004).

Aşk, onun şiirlerinde yüce bir duygu olarak ele alınır ve sevgiliye duyulan derin özlem, şiirlerinin ana motiflerinden biridir. Bu temada, aşkın saf ve yüce doğası, insan ruhundaki etkileri ile birlikte işlenir. Evdal, aşkın yüceliğini ve insan hayatındaki önemini vurgulayarak, okuyucularına derin bir duygusal deneyim sunar (Uzun, 2006).

Evdalê Zeynîkê, Kürt sözlü edebiyatının en önemli figürlerinden biri olarak kabul edilir. Dengbêj olarak bilinen halk ozanlarının en ünlü temsilcilerinden biri olan Zeynîkê, Kürt halkının acılarını, sevinçlerini, direnişlerini ve umutlarını destansı şarkılar aracılığıyla dile getirir. Dengbêjlik geleneği, Kürt halkının kolektif belleğini koruyan ve onu nesiller boyunca yaşatan bir sözlü kültür mirasıdır. Evdalê Zeynîkê, bu geleneğin en güçlü temsilcilerinden biri olarak, Kürt halkının hümanist değerlerini ve toplumsal mücadelelerini sanatında birleştirir (Uzun, 2002).

Evdalê Zeynîkê'nin kılımları, toplumsal adaletsizliklere karşı verilen mücadeleyi, insanın doğayla olan uyumunu ve aşkın saflığını işler. Onun destanlarında kadın figürleri, halkın hafızasında yaşayan, kaderi belirleyen karakterler olarak önemli bir yer tutar. Zeynîkê, bu figürler aracılığıyla, insanın yaşadığı zorlukları ve bu zorluklara karşı gösterilen direnişi dile getirir. Kürt halkının tarihi boyunca yaşadığı acıların, direnişlerin ve kahramanlıkların anlatıldığı bu destanlar, Zeynîkê'nin hümanist dünya görüşünün temel taşlarını oluşturur.

Evdalê Zeynîkê'nin şiirlerinde doğa sevgisi de belirgin bir şekilde hissedilir. Doğa, Evdal için sadece bir çevre değil, aynı zamanda ilham kaynağı ve yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır. Şiirlerinde doğanın güzellikleri, mevsimlerin değişimi ve doğal unsurların insana kattığı huzur sıkça işlenir. Bu temada, doğanın Kürt kültüründeki yeri ve önemi vurgulanır (Aras, 2004).

Kahramanlık ve cesaret, Evdalê Zeynîkê'nin şiirlerinde yüceltilen temalardan biridir. Evdal, Kürt halkının özgürlük mücadelesini ve kahramanlık hikâyelerini şiirlerinde işler. Bu temada, halkının tarihsel mücadelelerini ve bireylerin cesaretini vurgulayarak, okuyucularına ilham verir. Kahramanlık şiirleri, Kürt toplumunun kolektif hafızasında önemli bir yere sahiptir (Hamelink, 2016). Evdalê Zeynîkê'nin şiirlerinde toplumsal adalet arayışı ve toplumsal eleştiri de önemli bir yer tutar. Toplumun sorunlarına duyarlılık ve adaletsizliklere karşı çıkış, Evdal'in şiirlerinde sıkça görülen temalardandır.

Bu şiirlerde, halkın çektiği acılar, yoksulluk ve adaletsizlikler dile getirilir. Evdal, bu temaları işlerken toplumsal bilincin uyanışına katkıda bulunur (Alan, 2015). Dostluk ve arkadaşlık, Evdalê Zeynîkê'nin şiirlerinde önemli bir yer tutar. Bu temada, bireyler arasındaki dayanışma, güven ve sevgi vurgulanır. Dostluk şiirleri, Evdal'in insani değerleri yüceltme çabasının bir yansımasıdır (Uzun, 2007).

Evdalê Zeynîkê'nin şiirlerinin estetik özellikleri, onun dil kullanımı, metaforlar ve sembollerle zenginleşir. Evdal, Kürtçenin zengin dil yapısını ustalıkla kullanarak, şiirlerinde güçlü bir anlatım oluşturur. Şiirlerinde sıkça kullandığı metaforlar ve semboller, okuyucularına derin ve çok katmanlı bir anlam dünyası sunar. Evdalê Zeynîkê, Kürtçenin zengin dil yapısını ve kelime dağarcığını ustalıkla kullanır. Şiirlerinde yalın ama etkileyici bir dil kullanarak, okuyucularının duygusal bağ kurmasını sağlar.

Dilin akıcı ve ritmik kullanımı, şiirlerinin müzikal bir yapıya sahip olmasına katkıda bulunur (Aras-Nûbihar, 2022). Evdalê Zeynîkê'nin şiirlerinde sıkça kullanılan metaforlar ve semboller, onun estetik anlayışının temel unsurlarındandır. Doğa, aşk, kahramanlık ve toplumsal adalet gibi temaları işlerken, bu metaforlar ve semboller aracılığıyla derinlemesine bir anlatım sunar. Örneğin, kuşlar ve doğa unsurları, özgürlüğü ve yaşamın güzelliklerini sembolize eder (Hamelink, 2016). Dengbêjlik geleneğinden gelen Evdal, şiirlerinde ritim ve melodiye büyük önem verir. Şiirlerinin melodik yapısı, onları sözlü kültürün bir parçası haline getirir ve dinleyiciler üzerinde derin bir etki bırakır (Uzun, 2002). Evdalê Zeynîkê'nin şiirleri, Kürt halkının kültürel belleğinde önemli bir yer tutar. Onun şiirlerinde işlediği temalar ve kullandığı estetik unsurlar, Kürt edebiyatının zenginliğini ve derinliğini yansıtır.

Evdal, sadece bir şair olarak değil, aynı zamanda Kürt halkının duygusal ve kültürel dünyasını yansıtan bir önemli bir şahsiyet olarak da değerlendirilmelidir. Gelecekte, Evdalê Zeynîkê'nin şiirleri üzerine yapılacak daha kapsamlı analizler, onun edebi mirasını daha geniş bir perspektiften ele alacaktır.

5.2.2. Evdalê Zeynîkê: Kürtlerin Homeros'u

Evdalê Zeynîkê, Kürt edebiyatının ve kültürel belleğinin en önemli şahsiyetlerinden biri olarak kabul edilir. Onun sözlü edebiyat geleneğindeki yeri ve eserlerinin kapsamı, onu Kürtlerin Homeros'u olarak tanımlamayı mümkün kılar. Bu bölümde, Evdalê Zeynîkê'nin Homeros ile karşılaştırılmasının nedenleri ve onun Kürt kültüründeki önemi üzerinde durulacaktır. Homeros, Antik Yunan'da sözlü edebiyat geleneğinin en büyük temsilcilerinden biri olarak kabul edilir. Onun destanları "İlyada" ve "Odysseia", Yunan kültürünün temel taşlarıdır ve nesiller boyunca sözlü olarak aktarılmıştır. Benzer şekilde, Evdalê Zeynîkê de Kürt sözlü edebiyatının en önemli temsilcilerindendir.

Şiirleri ve destanları, Kürt halkının kültürel belleğinde derin izler bırakmış ve nesilden nesile aktarılmıştır (Aras, 2004). Homeros'un destanlarında kahramanlık, savaş, aşk ve doğa gibi temalar öne çıkar. Bu temalar, Homeros'un eserlerinde insanlık durumunu ve Yunan kültürünü derinlemesine yansıtır. Evdalê Zeynîkê'nin şiirlerinde de benzer temalar işlenir. Onun eserlerinde aşk, doğa, kahramanlık ve toplumsal adalet gibi temalar merkezi bir yer tutar.

Evdal, bu temaları işlerken Kürt halkının tarihini, kültürünü ve değerlerini yansıtır (Uzun, 2006). Homeros'un anlatım tarzı epik ve dramatiktir. Destanlarında kullanılan dil ve üslup, Yunan edebiyatının temel özelliklerini taşır. Evdalê Zeynîkê de benzer şekilde epik bir anlatım tarzına sahiptir. Onun şiirlerinde kullanılan dil, zengin ve metaforiktir. Evdal, Kürtçenin tüm güzelliklerini ve ifade gücünü şiirlerinde ustalıkla kullanır. Bu üslup, onun eserlerini hem edebi hem de kültürel açıdan değerli kılar (Hamelink, 2016). Homeros, Yunan kültürünün şekillenmesinde ve korunmasında büyük bir rol oynamıştır. Onun eserleri, Yunan kimliğinin ve tarihinin temel unsurlarından biridir.

Evdalê Zeynîkê de benzer bir şekilde Kürt kültürünün korunmasında ve aktarılmasında önemli bir rol oynamıştır. Onun eserleri, Kürt kimliğinin ve kültürel değerlerinin birer aynasıdır. Evdal'in şiirleri, Kürt halkının tarihini, acılarını, sevinçlerini ve umutlarını yansıtır (Alan, 2015).

Hem Homeros hem de Evdalê Zeynîkê, eserlerini sözlü gelenek yoluyla aktarmışlardır. Homeros'un destanları, uzun yıllar boyunca sözlü olarak aktarılmış ve sonunda yazılı hale getirilmiştir. Evdalê Zeynîkê'nin şiirleri de benzer bir şekilde sözlü gelenekle aktarılmıştır. Dengbêjlik geleneği, Evdal'in eserlerinin nesiller boyunca canlı kalmasını sağlamıştır. Bu sözlü aktarım, her iki şairin de kültürel mirasının korunmasına ve yayılmasına yardımcı olmuştur (Uzun, 2002). Evdalê Zeynîkê'nin Kürtlerin Homeros'u olarak kabul edilmesi, onun Kürt kültürüne ve edebiyatına yaptığı katkılarla doğrudan ilişkilidir. Hem tematik benzerlikler hem de anlatım ve üslup açısından Homeros ile olan paralellikler, Evdal'in Kürt halkı için ne denli önemli bir şahsiyet olduğunu gösterir. Evdalê Zeynîkê, eserleriyle Kürt halkının tarihini, kültürel değerlerini ve duygusal dünyasını derinlemesine yansıtarak, Kürt edebiyatının ve sözlü geleneğinin en büyük temsilcilerinden biri olmuştur. (Uzun, 2002).

Evdalê Zeynikê: Çiyaye Sipan'dan Destanlara

Evdalê Zeynikê ise, Kürt halk edebiyatında derin izler bırakmış bir dengbêj olarak bilinir. Süphan Dağı'nın eteklerinde yankılanan sesi, sadece bir sanatçının değil, bir halkın hafızasını oluşturur. Evdal'in hayatı, destanlarla örülüdür ve bu destanlar, halkın acılarını, umutlarını, aşklarını yansıtır. Evdalê Zeynikê'nin eserlerinde kadın figürleri önemli bir yer tutar. Tıpkı Homeros'un tanrıçaları gibi, Evdal'in yaşamında da Gule, Meyro ve Zine gibi kadınlar destansı birer figüre dönüşür. Doğa ve mekân, bu üç anlatıcının eserlerinde önemli bir yer tutar. Homeros'un İda Dağı, tanrıların buluşma noktası olarak öne çıkarken, Evdalê Zeynikê'nin destanlarında Çiyaye Sipan, Kürt halkının sanatıyla bütünleşen bir efsanevi mekân olarak yer alır. Yaşar Kemal ise Anadolu'nun zengin doğasını eserlerinde detaylı bir şekilde işler. Doğa, hem Homeros hem de Yaşar Kemal için insanın kaderini belirleyen bir güçtür. Evdalê Zeynikê'nin anlatılarında ise doğa, halkın yaşamını şekillendiren bir zemin olarak karşımıza çıkar.

5.3. Yaşar Kemal Eserlerinde Homeros ve Evdalê Zeynikê Yansımaları

Yaşar Kemal'in edebi eserlerinde, Homeros ve Evdalê Zeynikê'nin etkileri açıkça görülmektedir. Homeros'un destansı anlatımı ve karakter derinliği, Yaşar Kemal'in romanlarında da kendini gösterir. Yaşar Kemal, Anadolu'nun mitolojik ve tarihi zenginliklerini eserlerine yansıtarak, Homeros'un izinden gitmiştir.

"İnce Memed" ve diğer romanlarında, Homeros'un kahramanlık temaları ve destansı anlatım tarzı etkili bir şekilde kullanılmıştır (Şeker, 2014; Livaneli, 2016). Evdalê Zeynikê'nin sözlü kültürden gelen anlatım tarzı ve halkın yaşamını derinlemesine işleyişi, Yaşar Kemal'in eserlerinde önemli bir yer tutar. Yaşar Kemal, halkın yaşam mücadelesini, geleneklerini ve sosyal adaletsizliklere karşı direnişini Evdalê Zeynikê'nin şiirsel anlatımıyla harmanlayarak sunar. Bu sayede, Yaşar Kemal'in eserleri hem sözlü hem de yazılı kültürün etkilerini taşır ve Anadolu'nun kültürel mirasını koruma ve gelecek nesillere aktarma görevini üstlenir (Aras, 2004).

Homeros ve Evdalê Zeynikê'nin etkileri, Yaşar Kemal'in eserlerinde sadece tematik olarak değil, aynı zamanda anlatım teknikleri ve karakter gelişimlerinde de görülür. Yaşar Kemal, bu iki büyük edebi şahsiyetin mirasını kendi özgün üslubu ile birleştirerek, Anadolu'nun aydınlanma sürecine ve hümanist değerlerin yayılmasına katkıda bulunur. Bu etkileşim, Yaşar Kemal'in eserlerinin evrensel bir değere sahip olmasını sağlar ve onu Türk edebiyatının en önemli yazarlarından biri yapar. (Alakom, 2010).

Homeros'un *İlyada* ve *Odyseia* destanları, Batı edebiyatının temel taşları arasında yer alır ve bu eserler, kahramanlık, sadakat, cesaret ve insanın doğayla mücadelesi gibi evrensel temaları işler (Schwartz, 1940). Yaşar Kemal, Homeros'un bu tematik zenginliğini kendi eserlerine taşımıştır. "İnce Memed" romanında, Memed'in zalim ağalara karşı verdiği mücadele, Homeros'un kahramanlık ve direniş temalarını yansıtır (Çapar, 1986). Bu eserde, Memed'in epik mücadelesi ve karakter derinliği, Homeros'un kahramanlarının ruhunu taşır (Latacz, 2002).

Evdalê Zeynike, Kürt halk edebiyatının önemli şahsiyetlerinden biridir ve onun sözlü kültürden gelen anlatım tarzı, Yaşar Kemal'in eserlerinde de kendini gösterir. Evdalê Zeynikê'nin halk şiiri ve hikâyeciliği, Yaşar Kemal'in eserlerinde halkın yaşam mücadelesi, gelenekleri ve sosyal adaletsizliklere karşı direnişi olarak yansır (Çiftçi, 2012). Yaşar Kemal, halkın yaşantısını ve mücadelelerini Evdalê Zeynikê'nin şiirsel anlatımıyla harmanlayarak sunar. Bu sayede, Yaşar Kemal'in eserleri hem sözlü hem de yazılı kültürün etkilerini taşır (Hamelink, 2016). Homeros ve Evdalê Zeynikê'nin etkileri, Yaşar Kemal'in eserlerinde sadece tematik olarak değil, aynı zamanda anlatım teknikleri ve karakter gelişimlerinde de görülür.

Homeros'un destansı anlatımı, Yaşar Kemal'in epik tarzı ile birleşirken, Evdalê Zeynikê'nin halkçı ve şiirsel dili, Kemal'in anlatılarına otantik bir derinlik kazandırır (Mutlu, 2018; Uzun, 2002). Bu iki büyük edebi şahsiyetin mirasını kendi özgün üslubu ile birleştirerek, Yaşar Kemal, Anadolu'nun kültürel ve edebi mirasını evrensel bir düzeye taşır (Uzun, 2002).

Epik Geleneğin İzinde: Homeros, Yaşar Kemal ve Evdalê Zeynikê

Edebiyat tarihinin en köklü unsurlarından biri olan epik, insanlığın kolektif hafızasında yer eden büyük olayları, kahramanları ve toplumları işleyen bir anlatı türüdür. Yaşar Kemal, Türk ve Kürt edebiyatlarının bu gelenekten ne kadar beslendiğini, kendi eserlerinde nasıl bir epik anlayış geliştirdiğini sık sık vurgulamıştır. Azra Erhat ile olan söyleşisinde Kemal, hem Homeros'un epik anlayışına hem de bu geleneğin Anadolu'daki sürdürücüleri olarak gördüğü dengbêjler ve ozanlara değinir. Bu bağlamda, Homeros'un "İlyada" ve "Odysseia" destanları ile Evdalê Zeynikê'nin Kürt halk edebiyatındaki yeri, birbirinden farklı coğrafyalardan beslenmiş olsalar da, aynı epik damar üzerinden bağlanabilir.

Homeros ve Evdalê Zeynikê'nin Eserlerinin Karşılaştırmalı Metin Analizi

Homeros ve Evdalê Zeynikê, kendi dönemlerinin ve kültürlerinin en önemli sözlü edebiyat temsilcileridir. Homeros, antik Yunan dünyasının destan yazarı olarak, İlyada ve Odysseia gibi eserlerle ölümsüzleşmiştir. Evdalê Zeynikê ise Kürt sözlü kültürünün önemli bir temsilcisi olarak, epik eserleriyle tanınan bir dengbêjdir. Her ikisinin de eserleri, toplumsal değerleri, insan doğasını ve kahramanlık gibi temaları işleyerek kendi kültürel bağlamlarında derin izler bırakmıştır. Bu bölümde, Homeros ve Evdalê Zeynikê'nin eserleri karşılaştırmalı metin analizi yöntemiyle incelenecek, iki yazarın benzerlikleri ve farklılıkları, tematik unsurlar ve anlatı teknikleri üzerinden ele alınacaktır (Şeker, 2014). Homeros'un İlyada'sında Achilles karakteri, Truva Savaşı'ndaki cesareti ve öfkesiyle tanınır. Achilles, bir yandan kahramanlık simgesi olarak öne çıkarken, diğer yandan insani zayıflıklarıyla da ön plana çıkar. Homeros, Achilles'in öfkesinin kaderini belirlediğini ve onun tanrısal bir güce sahip olsa da insan doğasının zayıflıklarından kaçamadığını anlatır (Tharaud, 2017). Benzer şekilde, Evdalê Zeynikê'nin anlatılarında da kahramanlar, zulme karşı direnişi ve topluma olan bağlılıklarıyla tanımlanır.

Evdalê Zeynikê, kahramanlarının cesaretini ve fedakârlıklarını vurgulayarak, onların halklarına olan derin bağlılıklarını gösterir (Şeker, 2014). Her iki yazar da kahramanlarının güçlü yönlerini ve insani zayıflıklarını işlerken, onların kaderle olan mücadelelerini ve toplumsal sorumluluklarını ön plana çıkarır. Homeros'un İlyada'sı, Truva Savaşı'nın dramatik olaylarını ele alarak, savaşın insan üzerindeki yıkıcı etkilerini ortaya koyar. Homeros, savaşın sadece fiziksel yıkımla sınırlı kalmadığını, aynı zamanda insan ruhunu da derinden yaraladığını belirtir (Homeros, 2013). Benzer bir şekilde, Evdalê Zeynikê'nin eserleri de savaşın Kürt halkı üzerindeki yıkıcı etkilerini ve barışa duyulan özlemi dile getirir.

Evdalê Zeynikê, halkının yaşadığı acıları ve zorlukları anlatarak, barışın ne kadar değerli olduğunu vurgular (Karacan & Başar, 2015). Hem Homeros hem de Evdalê Zeynikê, savaşın anlamsızlığını ve barışın gerekliliğini, kahramanlarının yaşadığı deneyimler üzerinden anlatır. Sözlü kültürün bir diğer önemli özelliği olan tekrarlar ve kalıplaşmış ifadeler, hem Homeros'un hem de Evdalê Zeynikê'nin eserlerinde sıkça görülür. Homeros, eserlerinde belirli epitetler ve temalar etrafında dönen tekrarlarla anlatının ritmini korur ve dinleyicinin dikkatini diri tutar. Benzer şekilde, Evdalê Zeynikê de hikâyelerinde belirli motifleri tekrar ederek, anlatının gücünü artırır ve mesajını pekiştirir (Karacan & Başar, 2015). Her iki ozan da, sözlü anlatımın ritim ve tekrar gibi özelliklerini kullanarak, eserlerine güçlü bir anlatı yapısı kazandırır. Her iki yazarın eserleri, kendi kültürel ve tarihsel bağlamlarında şekillenmiştir.

Homeros'un destanları, Yunan mitolojisinin ve toplumsal değerlerinin derinliklerine inerken, Evdalê Zeynikê'nin eserleri Kürt halkının tarihini ve kültürünü yansıtır. Homeros, destanlarında Yunan toplumunun inanç sistemini ve kahramanlık ideallerini işlerken, Evdalê Zeynikê, Kürt halkının direnişini ve toplumsal dayanışmasını anlatır (Homeros, 2013; Karacan & Başar, 2015). Bu bağlamda, her iki yazar da eserlerinde kimlik, aidiyet ve yurt sevgisi gibi evrensel temaları işler ve bu temalar üzerinden kendi kültürel miraslarını yansıtır. Homeros ve Evdalê Zeynikê, farklı coğrafyalarda ve zaman dilimlerinde yaşamış olmalarına rağmen, insanlık tarihinin en önemli sözlü kültür temsilcileri arasında yer alırlar. Her iki yazar da kahramanlık, savaş, insan doğası ve toplumsal değerler gibi evrensel temaları işlerken, sözlü kültürün güçlü anlatı tekniklerini kullanarak, eserlerine derin bir epik üslup kazandırmışlardır.

Evdalê Zeynikê ve Homeros: Bir Geleneğin İki Farklı Yansıması

Evdalê Zeynikê'nin Kürt halk edebiyatındaki yeri, Yaşar Kemal'in Homeros'tan aldığı ilhamla benzer bir çizgide yer alır. Zeynikê'nin eserleri, tıpkı Homeros'un destanları gibi, bireysel bir kahramanlıktan çok, toplumsal bir anlatının ürünüdür. Dengbêjler aracılığıyla sözlü olarak aktarılan bu destanlar, halkın acılarını, umutlarını ve günlük yaşamlarını yansıtır. Böylece her iki ozanın da, içinde yaşadıkları toplulukların kolektif belleğine katkı sağladıklarını ve bu bellek üzerinden eserlerini şekillendirdikleri görülür.

Homeros, Antik Yunan edebiyatının temel taşlarından biri olarak kabul edilen İlyada ve Odysseia destanlarının yazarıdır. Bu eserler, Batı edebiyatının ve kültürünün temellerini oluşturmuş ve yüzyıllar boyunca sanat, edebiyat ve felsefe alanlarında büyük etkiler yaratmıştır. Öte yandan, Evdalê Zeynikê, Kürt halk edebiyatının önemli bir ozanı olup, halk hikâyeleri ve kıyımları ile tanınır. Hem Homeros hem de Evdalê Zeynikê, kültürel mirasın taşıyıcıları olarak günümüz toplumları üzerinde derin izler bırakmışlardır. (Erhat, 1999). Homeros, Yaşar Kemal ve Evdalê Zeynikê'nin eserlerinde kadın karakterleri, kaderin belirlenmesinde ve olayların akışında merkezi bir rol oynar. Homeros'un *İlyada* destanında yer alan "Üç Güzeller" miti, kadınların (Athena, Hera, Afrodit) güzellikleri üzerinden insanlığın kaderini şekillendirir. Paris'in Afrodit'i seçmesi, Truva Savaşı'nın başlamasına neden olur ve bu seçim, bir uygarlığın yıkımını getirir. Homeros, bu mit aracılığıyla, insanın kaderini kendi seçimleriyle nasıl şekillendirdiğini gösterir.

Yaşar Kemal'in *İnce Memed* romanında ise Hatçe karakteri, Memed'in mücadelesine eşlik eden ve ona güç veren bir kahraman olarak öne çıkar. Hatçe'nin Memed ile birlikte verdiği mücadele, bireysel direnişin ötesinde, toplumsal bir kader birliği olarak da yorumlanabilir. Bu bağlamda, Hatçe, sadece bir kadın figürü değil, aynı zamanda toplumsal direnişin ve özgürlüğün sembolüdür. Evdalê Zeynikê'nin destanlarında yer alan kadın figürleri de benzer şekilde, toplumsal hafızada önemli bir yer tutar.

Gulê, Meyro ve Zinê gibi karakterler, Kürt halkının hafızasında ebedileşen kahramanlar olarak yer alır. Bu kadınlar, sadece bireysel hikâyelerin değil, aynı zamanda halkın kaderinin de belirleyicisi olarak karşımıza çıkar. Zeynikê, bu kahramanlar aracılığıyla, halkın yaşadığı acıları, direnişleri ve zaferleri anlatır.

Doğa ve mekân, Homeros, Yaşar Kemal ve Evdalê Zeynikê'nin eserlerinde merkezi bir rol oynar. Homeros'un İda Dağı, Yaşar Kemal'in Toroslari ve Evdalê Zeynikê'nin Çiyayê Sipan'ı, her üç anlatıcının eserlerinde merkezi semboller olarak öne çıkar. Bu dağlar, sadece coğrafi mekânlar değil, aynı zamanda anlatının ruhunu oluşturan ve insan kaderini şekillendiren doğal güçler olarak karşımıza çıkar (Uzun, 2002).

Homeros'un destanlarında İda Dağı, tanrıların buluşma noktası ve savaşların kaderinin belirlendiği yer olarak öne çıkar. Doğa, burada tanrısal müdahalelerin mekânıdır ve insanın kaderi, doğanın bu kutsal mekânlarında şekillenir. Yaşar Kemal'in eserlerinde ise Toros Dağları, bireysel direnişin ve özgürlüğün sembolüdür. Memed'in bu dağlara sığınması, doğayla bütünleşme ve onunla birlikte var olma sürecidir. Doğa, Kemal'in anlatılarında insanın ruhuyla bütünleşir ve onun mücadelesine yön verir.

Evdalê Zeynikê'nin destanlarında Çiyayê Sipan, halkın yaşamını şekillendiren efsanevi bir mekân olarak karşımıza çıkar. Bu dağ, halkın direnişinin ve dayanışmasının sembolüdür. Zeynikê, doğayı halkın kaderiyle özdeşleştirir ve bu özdeşlik üzerinden destanlarını şekillendirir. Bu bağlamda, doğa, Zeynikê'nin anlatılarında, halkın kaderinin ve mücadelesinin bir parçası olarak ele alınır. Yaşar Kemal'in eserlerinde doğa, sadece bir arka plan unsuru değil, aynı zamanda anlatının merkezi bir ögesidir. Doğa, insanın hem yoldaşı hem de meydan okuduğu bir güç olarak, Kemal'in hümanist bakış açısında önemli bir yer tutar.

Anadolu'nun dağları, ovaları, ormanları ve nehirleri, Kemal'in eserlerinde karakterlerin yaşamlarını şekillendiren güçler olarak karşımıza çıkar. Doğanın bu epik anlatımı, aynı zamanda insanın doğayla olan uyumunu ve mücadelesini de ifade eder. Kemal'in doğa tasvirleri, mitolojik bir derinliğe sahiptir. Onun eserlerinde doğa, insan ruhunun bir yansıması olarak ele alınır. Örneğin, İnce Memed'in Toros Dağları'na sığınması, sadece bir kaçış değil, aynı zamanda doğayla bütünleşme ve onunla birlikte var olma sürecidir. Bu bağlamda, Yaşar Kemal'in doğa tasvirleri, hümanist düşüncenin Anadolu'daki yansımalarını anlamak için kritik öneme sahiptir (Aras, 2004). Homeros'un mitolojik anlatıları, Yaşar Kemal'in toplumsal eleştirileri ve Evdalê Zeynikê'nin halkının acılarını dile getiren destanları, hümanizmin farklı kültürel ve tarihsel koşullarda nasıl geliştiğini ve evrensel bir bakış açısına nasıl dönüştüğünü gösterir. Bu bağlamda, epik anlatı geleneği, hümanist değerlerin evrenselliğini ortaya koyan bir araç olarak işlev görür.

5.3.1. Üç Anlatıcının Eserlerinde Ortak Temalar

Hmeros, Yaşar Kemal ve Evdalê Zeynikê, farklı dönemlerde ve kültürel bağlamlarda yaşamış olmalarına rağmen, eserlerinde işledikleri temalar açısından dikkat çekici benzerlikler sergilerler. Her üç anlatıcı da insan doğasının evrensel temalarını derinlemesine ele alarak, kader, adalet, direniş ve insan-doğa ilişkisini ön plana çıkarır. Bu temalar, hem yazılı hem de sözlü kültür geleneklerinin taşıyıcıları olarak, insanlık tarihinin farklı dönemlerinde ve coğrafyalarında nasıl yankı bulduklarını gösterir. Anlatılarındaki ortak temalar, bu üç ismin, farklı kültürler aracılığıyla insanlığın ortak sorunlarını ve umutlarını nasıl ele aldığını gözler önüne serer. Kader ve adalet arayışı, Hmeros, Yaşar Kemal ve Evdalê Zeynikê'nin eserlerinde merkezi bir yer tutar.

Hmeros'un *İlyada* ve *Odyseia* destanlarında, kaderin kaçınılmazlığı ve adalet arayışı temel temalar olarak işlenir. Bu destanlarda kahramanlar, tanrıların iradesine boyun eğmek zorunda kalırken, aynı zamanda insan onuru ve adalet için mücadele ederler. Hmeros'un eserlerinde adalet, çoğu zaman tanrıların belirlediği bir düzeni ifade eder ve insanın bu düzene karşı mücadelesi trajik bir boyut kazanır (Aras, 2004).

Yaşar Kemal'in *İnce Memed* romanında ise kader ve adalet, daha çok feodal düzenin adaletsizliklerine karşı verilen bir mücadele ekseninde ele alınır. İnce Memed, kişisel kaderiyle toplumsal adalet arayışını birleştiren bir karakter olarak, bireyin içinde bulunduğu koşullara karşı direnişini temsil eder. Feodal düzenin zalimliğine karşı başkaldıran Memed, adaletin sağlanması için hem bireysel hem de toplumsal bir mücadele verir. Kemal'in eserlerinde adalet, toplumsal dönüşümün ve direnişin bir sonucu olarak şekillenir. Evdalê Zeynikê'nin kılamlarında ise kader, halkın tarihsel hafızası ve direniş kültürüyle iç içe geçmiştir. Zeynikê'nin anlatılarında adalet arayışı, toplumsal baskılara karşı verilen mücadelenin bir yansımasıdır.

İnsan ve doğa arasındaki ilişki, üç anlatıcının eserlerinde de merkezi bir tema olarak öne çıkar. Hmeros, Yaşar Kemal ve Evdalê Zeynikê, doğayı sadece bir arka plan olarak değil, anlatının temel unsurlarından biri olarak işlerler. Doğa, bu üç anlatıcının eserlerinde karakterlerin kaderini şekillendiren, hikâyenin gelişimine yön veren ve aynı zamanda sembolik anlamlar taşıyan bir öge olarak karşımıza çıkar. Hmeros'un destanlarında, doğa, tanrısal müdahalelerle iç içe geçmiştir. *İlyada*'da İda Dağı, tanrıların insanların kaderine müdahale ettiği kutsal bir mekân olarak önem taşır.

Yaşar Kemal'in eserlerinde ise doğa, Anadolu'nun somut coğrafi özellikleriyle şekillenir. Toros Dağları, Çukurova'nın geniş ovaları ve derin vadiler, Kemal'in anlatılarında karakterlerin iç dünyasını ve toplumsal koşullarını yansıtan birer metafor olarak kullanılır. Özellikle *Binboğalar Efsanesi* ve *Yer Demir Gök Bakır* gibi eserlerinde, doğa, insanın yaşam mücadelesinin hem zeminini oluşturur hem de bu mücadelenin sembolü haline gelir. Kemal, doğayı halkın direnişi ve hayatta kalma mücadelesinin ayrılmaz bir parçası olarak işler (Uzun, 2002).

Evdalê Zeynikê'nin kılamlarında ise doğa, halkın yaşamıyla iç içe geçmiş, onların kaderiyle özdeşleşmiştir. Çiyaye Sipan, sadece birer coğrafi unsur değil, aynı zamanda halkın kimliğinin, direnişinin ve dayanıklılığının sembolleridir. Zeynikê'nin anlatılarında doğa, halkın kaderini belirleyen, onlara ilham veren ve onların mücadele ruhunu besleyen bir güç olarak işlenir.

Homeros, Yaşar Kemal ve Evdalê Zeynikê'nin eserlerinde işlenen kader, adalet ve insan-doğa ilişkisi temaları, bu üç anlatıcının farklı kültürel bağlamlarda nasıl ortak insani meseleleri ele aldığını gösterir. Her üç anlatıcı da, insan doğasının evrensel sorunlarını ve umutlarını işleyerek, edebi anlatılarında hem bireysel hem de toplumsal deneyimleri gözler önüne serer. Bu temalar, farklı dönemlerde ve coğrafyalarda yaşamış bu üç anlatıcının, insanlık tarihinin ortak mirasını ve evrensel değerlerini nasıl ele aldığını ortaya koyar. Bu bağlamda, Homeros, Yaşar Kemal ve Evdalê Zeynikê'nin eserleri, insanlığın kaderini, adalet arayışını ve doğayla olan ilişkisini anlamak için vazgeçilmez birer kaynaktır.

5.3.2. Homeros'un Günümüz Üzerindeki Etkileri

Homeros'un *İlyada* ve *Odyseia* destanları, modern edebiyat ve kültür üzerinde derin etkiler bırakmış, pek çok sanat alanına ilham kaynağı olmuştur. Bu destanlar, kahramanlık, aşk, savaş ve insanın doğa ile mücadelesi gibi evrensel temaları işler. Bu temalar, günümüz roman, tiyatro ve şiirlerinde sıkça karşılaşılan konular arasında yer alır. Özellikle James Joyce'un *Ulysses* adlı romanı, *Odyseia* destanının modern bir uyarlaması olarak kabul edilir ve bu eserin postmodern edebiyata olan etkisi büyüktür (Başgelen, 1987). Joyce'un eseri, Homeros'un anlatısını modern dünyanın karmaşıklıklarıyla birleştirir ve klasik temaların nasıl yeniden yorumlanabileceğini gösterir.

Homeros'un eserleri, yalnızca akademik çevrelerde değil, aynı zamanda popüler kültürde de geniş bir yankı bulmuştur. Filmler, televizyon dizileri ve video oyunları gibi çeşitli medya formatları, Homeros'un destanlarından esinlenerek yaratılmıştır. Brad Pitt'in başrolünü oynadığı *Troy* filmi, *İlyada* destanının modern bir uyarlamasıdır ve geniş kitlelere ulaşarak Homeros'un eserlerini popüler kültüre taşımıştır (Latacz, 2002). Bu film, antik mitolojinin nasıl modern sinema dünyasında yeniden canlandırılabilirliğini gösterir ve Homeros'un anlatılarının zamansız doğasını vurgular. Homeros'un eserleri, modern edebiyattan sinemaya kadar geniş bir yelpazede etkisini sürdürmektedir.

5.3.3. Evdalê Zeynikê'nin Günümüz Üzerindeki Etkileri

Evdalê Zeynikê'nin eserleri, modern Kürt edebiyatı ve müziği üzerinde derin etkiler yaratmış, Kürt halkının kültürel kimliğinin korunmasında ve tanıtılmasında önemli bir rol oynamıştır. Onun şarkıları, günümüz Kürt müziğinde sıkça yeniden yorumlanmakta ve çeşitli sanatçılar tarafından perforce edilmektedir (Pariltı, 2006). Bu eserler, Kürt halkının kültürel dayanışmasının ve kimliğinin bir sembolü olarak kabul edilir ve Kürt toplumunun tarihsel hafızasını canlı tutma çabalarının bir parçasıdır. Evdalê Zeynikê'nin eserleri, sadece Kürt halkı içinde değil, aynı zamanda uluslararası arenada da Kürt kültürünün tanıtılmasına katkıda bulunmaktadır. Onun eserleri, Kürt kültürel kimliğini ve tarihini yansıtarak, bu kimliğin uluslararası alanda kabul edilmesi ve tanınması yönünde önemli bir misyon üstlenir (Çiftçi, 2002). Zeynikê'nin anlatıları, Kürt halkının tarihsel mücadelelerini ve toplumsal direnişini sanat yoluyla aktarmakta, bu mirası gelecek nesillere taşımaktadır.

5.3.4. Yaşar Kemal'in Evrensel Değeri

Yaşar Kemal'in eserlerinde, Homeros ve Evdalê Zeynikê'den esinlenen temalar, Anadolu'nun tarihi derinlikleri ve zengin kültürel dokusu ile harmanlanarak evrensel bir anlatı oluşturur. Bu eserler, Anadolu'nun destansı hikâyelerini modern bir bakış açısıyla yeniden canlandırırken, aynı zamanda bu toprakların kadim kültürünün evrensel insanlık deneyimi ile nasıl örtüştüğünü gözler önüne serer. Homeros'un mitolojik kahramanları ile Evdalê Zeynikê'nin halktan gelen destan anlatıcılarının izlerini taşıyan Yaşar Kemal, kendi halkının hikâyelerini evrensel bir dile çevirerek, onları dünya sahnesine taşır.

Yaşar Kemal'in eserlerinde dikkat çeken bir diğer özellik ise, onun toplumsal adaletsizliklere karşı duruşu ve ezilenlerin sesi olma misyonudur. Homeros'un tanrılarla çevrili kahramanlarının mücadelesi ya da Evdalê Zeynikê'nin halk kahramanlarının trajik öyküleri gibi, Kemal'in kahramanları da kendi kaderlerine karşı mücadele eden insanlardan oluşur. Yaşar Kemal'in anlatı dünyasında dilin ve anlatımın önemi ise bir diğer öne çıkan unsurdur. Homeros'un epik şiir dili ve Evdalê Zeynikê'nin sözlü anlatım geleneğinden beslenen Kemal, Anadolu'nun zengin ağızlarını, deyimlerini ve halk dilini edebiyatın merkezine yerleştirir (Keskiner, 2013).

Bu dilsel zenginlik, onun eserlerine sadece bir gerçeklik katmakla kalmaz, aynı zamanda bu eserlerin evrensel boyutunu güçlendirir. Kemal'in kullandığı dil, geçmişle bugünü, yerel olanla evrensel olanı buluşturan bir köprü işlevi görür. Böylece, onun eserleri hem tarihsel bir belge niteliği taşır hem de edebiyatın evrensel dilini kullanarak tüm insanlığa hitap eder. Sonuç olarak, Yaşar Kemal'in edebi mirası, sadece Türk edebiyatı için değil, dünya edebiyatı için de büyük bir zenginlik sunar. Onun eserlerinde işlenen temalar, evrensel hümanist değerlerle örtüşürken, aynı zamanda Anadolu'nun kendine özgü kültürel mirasını koruma ve aktarma görevini de üstlenir. Homeros'un epik derinliği ve Evdalê Zeynikê'nin halkçı anlatımıyla beslenen Kemal, bu mirası modern bir anlatı diliyle birleştirerek, insanlık tarihinin ortak değerlerine ışık tutar. Bu bağlamda, Yaşar Kemal'in evrensel değeri, onun eserlerinin hem edebi hem de toplumsal anlamda sınırları aşan etkisinden kaynaklanır ve bu etki, gelecek nesiller boyunca sürececek bir miras olarak varlığını koruyacaktır (Uzun, 2002).

ALTINCI BÖLÜM: SONUÇ

Bu tez, Anadolu'nun kültürel ve entelektüel mirasını, hümanist bir perspektifle ele alarak, bölgenin sözlü ve yazılı kültür geleneklerinin bu miras üzerindeki derin etkilerini araştırmayı amaçlamıştır. Homeros ve Evdalê Zeynikê'nin, Anadolu aydınlanmasına yaptıkları katkılar, bu tezin merkezinde yer almakta ve onların eserlerinde yansıttıkları insanlık dramı, adalet arayışı ve toplumsal dayanışma gibi evrensel temalar, Anadolu'nun entelektüel dönüşümünü anlamamız için kilit noktaları oluşturmaktadır.

Homeros'un *İlyada* ve *Odyseia* destanları, sadece Yunan mitolojisinin değil, aynı zamanda Anadolu'nun entelektüel gelişiminin de önemli bir parçasıdır. Homeros, eserlerinde kaderin kaçınılmazlığını, insanın tanrılar karşısındaki çaresizliğini ve savaşın trajedisini işlerken, aynı zamanda bu topraklarda kök salacak olan hümanist düşüncenin tohumlarını ekmiştir. Homeros, insanın zaafalarını ve erdemlerini, kaderin kaçınılmazlığı içinde ustalıkla işleyerek, Anadolu aydınlanmasının felsefi temelini oluşturmuştur.

Evdalê Zeynikê ise, Kürt halkının kültürel hafızasında derin izler bırakan bir dengbêj olarak, Anadolu'nun sözlü kültür mirasına benzersiz bir katkı sağlamıştır. Evdalê Zeynikê'nin kıamları, halkın acılarını, umutlarını ve adalet arayışını dile getirirken, bu değerlerin Anadolu'nun entelektüel yapısında nasıl şekillendiğini de gözler önüne sermektedir. Onun destanları, hümanist düşüncenin sadece elit bir entelektüel hareket değil, aynı zamanda halkın dilinde, şiirinde ve mücadelesinde nasıl hayat bulduğunu somut bir şekilde ortaya koymaktadır. Evdalê Zeynikê, halkın iç sesi olarak, Anadolu'nun aydınlanma sürecine sözlü kültür aracılığıyla köklü bir katkıda bulunmuştur.

Sonuç olarak, Homeros'un destanları ile Evdalê Zeynikê'nin kıamlarının, Anadolu aydınlanmasının entelektüel temellerini nasıl oluşturduğunu somut bir şekilde ortaya koymaktadır. Homeros'un mitolojik evreni ile Evdalê Zeynikê'nin toplumsal gerçekliği, Yaşar Kemal'in eserlerinde birleşerek, Anadolu'nun hümanist birikiminin modern bir ifadesine dönüşmüştür. Bu bağlamda, Homeros'un mitolojisi ile Evdalê Zeynikê'nin halk şiiri, Anadolu'nun entelektüel mirasında, toplumsal dayanışmanın ve hümanist düşüncenin en önemli köklerini oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acemoğlu, D., & Robinson, J. A. (2013). *Ulusların düşüşü: Güç, zenginlik ve yoksulluğun kökenleri* (F. R. Velioğlu, Çev.). İstanbul: Doğan Kitap.
- Adak, A. (2014). *Destpêka edebiyata Kurdî ya klasîk*. Nûbihar.
- Adorno, T. W., & Horkheimer, M. (2010). *Aydınlanmanın diyalektiği* (N. Ülner & E. Ö. Karadoğan, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Adorno, T. W., & Horkheimer, M. (2014). *Aydınlanmanın diyalektiği* (N. Ülner & E. Öztarhan Karadoğan, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Ağaoğulları, M. A. (Ed.). (2012). *Aydınlanma: Düşünceler yumağı. Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da siyasal düşünceler* (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ağır, M. (2007). Sözü 'E-karte' etmek. *Millî Folklor*, 19(75), 134-142.
- Akay, A. (2000). Aydınlanma üzerine eski ve yeni etkiler. *Toplumbilim Dergisi*, (11), 145-151.
- Akbayır, S. (2011). *Orhan Pamuk – Yaşar Kemal: Zamansız bir karşılaşma*. İstanbul: Ferfir Yayınları.
- Aksakal, H. (2011). *Aydınlanma çağından karanlık yüzyıla: Politik romantizm ve modernite eleştirileri*. Ankara: Kadim Yayınları.
- Aktay, Y. (2000). Modernizmin aydınlanma vehmi. *Toplum ve Bilim*, 11, 103-112.
- Akkaş, Z. (2016). *Yaşar Kemal*. Ankara: Panama Yayıncılık.
- Alakom, R. (1987). *Kürdoloji biliminin 200 yıllık geçmişi: (1787-1987)*. Komkar.
- Alakom, R. (1992). *Yaşar Kemal'in yapıtlarında Kürt gerçeği*. İstanbul: Fırat Yayınları.
- Alpago, H. (2018). *İktisadi düşünce tarihi: Güncel ve eleştirisel bir bakış açısıyla*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Alpago, H. (2022). *Kadrosuz öğretmen*. KDY.
- Alpago, H. (2022). *Kesin dönüş*. KDY.
- Alpago, H. (2022). The reflections of economic theories on social welfare and social peace. *Bariş Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 10(2), 253-274.
- Alpago, H., & Yıldırım, B. (2018). Emek piyasasında paradigma değişimi. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 3(2), 447-458.
<https://doi.org/10.21733/ibad.419464>
- Andaç, F. (2003). *Yaşar Kemal'in sözlerinde yaşamak – Söyleşimler*. İstanbul: Dünya Aktüel.
- Andaç, F. (2012). *Yaşar Kemal: Sözün büyücüsü*. İstanbul: Kavis Kitap.
- Andaç, F. (2016). *Yaşar Kemal: Bir ömür edebiyat*. İstanbul: Eksik Parça Yayınları.
- Andaç, F. (2024). *Söz tufanı: Yaşar Kemal*. İstanbul: SRC Kitap.
- Aras, A. (2004). *Efsanevi Kürt şairi Evdalê Zeynikê*. Evrensel Basım Yayın.

- Arslan, A. (1992). Aydınlanma. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1, 23-32.
- Assmann, J. (2015). *Kültürel bellek* (A. Tekin, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Atabay, M. (2004). *Aydınlanma çağı ve Avrupa*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Atabay, M. (2015). *Aydınlanma çağı ve Avrupa* (2. Baskı). Ankara: Nobel Kitap.
- Atayman, V. (2005). *Aydınlanma*. İstanbul: Donkişot Yayınları.
- Ava, M. (2016, Autumn). *Dengbêj çirokên kılaman Radyoya Erîvanê* (1st ed.). Weşanên Ar.
- Badiou, A. (2011). *Tarihin uyanışı* (M. Erşen, Çev.). İstanbul: Monokl Yayınları.
- Banarlı, N. S. (1971). *Resimli Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Başçı, V. (2002). *17. ve 18. yüzyıl aydınlanma döneminde rasyonel din anlayışları ve deizm*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Bauman, Z. (1999). *Küreselleşme*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2001). *Parçalanmış hayat*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayka, M. H. (2010). Aydınlanma ve Aydınlanma dizisi. In C. Destain (Ed.), *Aydınlanma* (İ. Yerguz, Çev.). İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Baykan, F. (2000). *Aydınlanma üzerine bir derkenar*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Baykan, F. (2001). *Aydınlanma üzerine bir derkenar*. Ankara: TDV Yayınları.
- Beiser, C. F. (2018). *Aydınlanma, devrim ve romantizm* (A. Önal, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Berkes, N. (1978). *Türkiye 'de çağdaşlaşma*. İstanbul: Doğu-Batı Yayınları.
- Berman, M. (1992). Modernlik dün, bugün, yarın. (Ü. Aytuğ, Çev.). *Birikim*, 34.
- Bitlisi, Ş. (2016). *Şerefname Kürt tarihi* (İ. Sunkur, Çev.). Sîtav.
- Bobaroğlu, M. (2002). *Aydınlanma sorunu ve değerler*. İstanbul: Ayna Yayınları.
- Bobaroğlu, M. (2006). *Aydınlanma sorunu ve değerler* (2. Baskı). İstanbul: Ayna Yayınları.
- Boratav, P. N. (1982). Yaşar Kemal'in Yörük kilimindeki nakışlar. *Folklor ve Edebiyat*, 1, 411-425. İstanbul: Adam Yayınları.
- Bostan, D. (2013). *Aydınlanma ve postmodernizm* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Boyacıoğlu, F., & Çelik, K. (2013). İki bin yıl süren düş: Aydınlanma. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(10), 105-126.
- Bozkurt, N. (1994). *Eleştiri ve aydınlanma*. Ankara: Say Yayıncılık.
- Bozkurt, N. (2013). *Eleştiri ve aydınlanma*. Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Buhr, M., Schroeder, W., & Barck, K. (2003). *Aydınlanma felsefesi* (V. Atayman, Çev. ve der.). İstanbul: Yenihayat Kütüphanesi.

- Buhr, M., Schroeder, W., & Barck, K. (2006). *Aydınlanma hareketi ve felsefesi: Bilimsel düşüncenin ilkeleri* (V. Atayman, Çev.). İstanbul: Birim Yayınları.
- Burke, P. (2000). *Rönesans* (Ö. Akpınar, Çev.). İstanbul: Babil Yayınları.
- Burke, P. (2015). *Avrupa'da Rönesans* (U. Abacı, Çev.). İstanbul: Isık Yayınları.
- Campanella, T. (1985). *Güneş ülkesi* (V. Günyol & H. Kazgan, Çev.). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Cassirer, E. (2000). Aydınlanma çağının düşünme biçimi. (D. Özlem, Çev.). *Toplumbilim*, 11(Aydınlanma Özel Sayısı), 37-50.
- Cassirer, E. (2007). *Aydınlanma çağının düşünme biçimi*. Toplumbilim Aydınlanma Özel Sayısı. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cevizci, A. (2000). *Paradigma felsefe terimleri sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cevizci, A. (2010). *Bilgi felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Cevizci, A. (2011). *Felsefe tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Cevizci, A. (2017). *Aydınlanma felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Chaunu, P. (2009). *Aydınlanma çağı Avrupa uygarlığı* (M. A. Kılıçbay, Çev.). İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Cheanu, P. (2000). *Aydınlanma çağı Avrupa uygarlığı* (M. A. Kılıçbay, Çev.). İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Copleston, F. (2004). *Aydınlanma: Felsefe tarihi* (A. Yardımlı, Çev.). İstanbul: İdea Yayınları.
- Cottingham, J. (1995). *Akılcılık* (B. Gözkan, Çev.). İstanbul: Sarmal Yayınları.
- Cömert, S., & Cömert, Ö. (n.d.). *Yaşar Kemal'in bitkileri*. Vagon.
- Çetin, İ. (1995). *John Locke'da tanrı anlayışı*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Çifçi, T. (2022). Tarih ve müzik ilişkisi: Kürt müziğinde tarihsel olayların izleri ve Evdalê Zeynikê. *International Journal of Kurdish Studies*, 8(2).
- Çiğdem, A. (1993). *Aydınlanma felsefesi*. İstanbul: Ağaç Yayınları.
- Çiğdem, A. (1997). *Akıl ve toplumun özgürleşmesi*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Çiğdem, A. (2011). *Aydınlanma düşüncesi* (7. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çörekçiöğlu, H. (2019). *Rönesans'ın doğası*. İstanbul: Say Yayınları.
- Çüçen, A. K. (2012). Batı aydınlanmasının düşünsel kökenleri ve eleştirisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Atatürk'ün Doğumunun 125. Yılı ve Cumhuriyetimizin 83. Yılı Özel Sayısı*, 25-34.
- Çomak, N., & Pembecioğlu, E. N. (2021). Yapay zeka - transhümanizm - mitoloji. In II. *Tıpta Bilişim Kongresi "Dijital Sağlık ve Tıpta Yapay Zeka Uygulamaları"* (Vol. 1, pp. 12-13). İstanbul, Türkiye, 30 Eylül - 01 Ekim 2021.
- Dağyeli-Bohne, H. (2004). *Yaşar Kemal – Sanger der Çukurova*. Berlin: J&D Daglyeli Verlag.

- Danacıoğlu, E. (2010). *Geçmişin izleri: Yanıbaşımızdaki tarih için bir kılavuz*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Davies, S. (2005). Aydınlanma. (A. Yayla, Çev.). *Liberal Düşünce Dergisi*, Kış, 5-10.
- Davran, Z. (n.d.). Aydınlanma Çağı. In Z. Davran & A. Denkel (Eds.), *Osmanlılarda ve Avrupa'da çağdaş kültürün oluşumu 16-18. yüzyıllar* (n.p.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Delanty, G. (2014). *Avrupa'nın icadı* (H. İnaç, Çev.). İstanbul: Adres Yayınları.
- Deleage, J. P. (1998). *Yachar Kemal: Forgeron oblige d'écriture*. Paris: Harmattan.
- Dellaloğlu, B. (2000). Aydınlanma, modernite, postmodernite ve sonrası. *Toplum ve Bilim*, 11, 85-89.
- Demir, R. (1999). *Türk aydınlanması ve Voltaire (Geleneksel düşünceden kopuş)*. Ankara: Doruk Yay.
- Denby, D. J. (2000). Aydınlanmanın krizi, modernizmin krizi mi? (L. C. Taşçılar, Çev.). *Toplumbilim*, 11(Aydınlanma Özel Sayısı), 95-102.
- Destain, C. (2010). *Aydınlanma* (İ. Yerguz, Çev.). İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Dinçol, A. (1970). *Eski Anadolu dillerine giriş*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Duhamel, G. (1998). *Yeni Türkiye: Bir batı devleti* (C. Yücel, Çev.). İstanbul: Yeni Gün Yayınları.
- Duman, F. (2010). *Aydınlanma eleştirisinden devrim karşıtlığına*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Edmonds, C. J. (2003). *Kürtler, Türkler ve Araplar; Kuzey-doğu Irak'ta siyaset, seyahat ve inceleme (1919-1925)* (S. Şengül & S. R. Şengül, Çev.). Avesta.
- Erdemli, A. (1990). Aydınlanma filozofu olarak Descartes. *İstanbul Üniversitesi Felsefe Arkivi Dergisi*, 27, 99-113.
- Erdoğan, M. (2005). *Anayasal demokrasi*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Ernas, P. B. (2020). Anadolu aydınlanması ve toplumsal değişimde önemli bir adım: Köy enstitüleri. *Akademik Düşünce Dergisi*, (2), 46-57.
- Ewald, O. (2013). *Fransız aydınlanma felsefesi* (G. Aytaç, Çev.). Doğubatı Yayınları.
- Farqînî, Z. (2010). *Ferheng Kurdî-Tirkî, Tirkî-Kurdî*. Weşanên Enstîtuya Kurdiya Stenbolê.
- Febvre, L. (1995). *Rönesans insanı* (M. A. Kılıçbay, Çev.). İmge Kitabevi Yayınları.
- Feyzioğlu, T. (1987). Türk inkılabının temel taşı laiklik. *Atatürk Yolu*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.
- Foucault, M. (2000). Aydınlanma nedir?. (E. Özgül & Ö. Oğuzhan, Çev.). *Toplumbilim*, 11(Aydınlanma Özel Sayısı), 69-76.
- Foucault, M. (2011). *Hapishanenin doğuşu*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2020). *Bilginin arkeolojisi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Foucault, M. (2022). *Özne ve iktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (1998). *Modernliğin sonuçları* (E. Kuşdil, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Goldman, L. (1989). *Aydınlanma felsefesi* (E. Arslan, Çev.). Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Goldmann, L. (1999). *Aydınlanma felsefesi* (E. Arslan, Çev.). Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Goody, J. (2009). Sözlü kültür. *Millî Folklor Dergisi*, 21(83), 128-132.
- Goyard-Fabre, S. (2003). Aydınlanma; aydınlanmacı siyaset. In *Siyaset felsefesi sözlüğü* (pp. 126-138). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gökalp, A., Dino, G., Deleage, J. P., Gürsel, N., Rondeau, D., Muhidine, T., ... Adam, P. (1998). *Yaşar Kemal'i okumak*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Gökberk, M. (1974). *Felsefe tarihi*. Ankara: Unspecified Publisher.
- Gökberk, M. (1985). *Felsefe tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gökberk, M. (1997). *Aydınlanma felsefesi, devrimler ve Atatürk*. İstanbul: Yenigün-Cumhuriyet Yayıncılık.
- Gökbulut, N. (2005). Temel eğitim ve ortaöğretim kurumlarında resim dersi süresinin önemi ve sanatta Anadolu aydınlanması beklentisi. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi "Sanatta Anadolu Aydınlanması Ulusal Sempozyumu"*. Erzurum, 2-5.
- Guenon, R. (1991). *Modern dünyanın bunalımı* (A. Yahya, Çev.) (2. Baskı). İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- Güngör, C., & Saltürk, A. *Hasan Âli Yücel: Bir eğitim mimarı üzerine inceleme*. Çizgi Kitabevi.
- Gürsel, N. (2000). *Yaşar Kemal: Bir geçiş dönemi romancısı*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Gürsel, N. (2001). *Yachar Kemal – Le roman d'une transition*. Paris: Harmattan.
- Güvenç, B. (1991). *İnsan ve kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Habermas, J. (2003). Mit ile Aydınlanma'nın kördüğümü: Max Horkheimer ve Theodor Adorno. *Cogito Dergisi*, (36), 85-109.
- Halbwachs, M. (2007). Kolektif bellek ve zaman. *Cogito Dergisi*, 50(Bahar), 75.
- Hampson, N. (1991). *Aydınlanma çağı* (J. Parla, Çev.). İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Hançerlioğlu, O. (1966). *Başlangıcından bugüne kadar özgürlük düşüncesi*. İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Hançerlioğlu, O. (1982). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hançerlioğlu, O. (2016). *Düşünce tarihi* (22. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hanratty, G. (2002). *Aydınlanma filozofları – Locke, Hume ve Berkeley* (T. İmamoğlu & C. Büyüyük, Çev.). İstanbul: Anka Yayınları.

- Heywood, A. (2012). *Siyasetin temel kavramları* (H. Özler, Çev.). Ankara: Adres Yayınları.
- Heywood, A. (2013). *Siyaset* (B. B. Özipek, B. Şahin, M. Yıldız, Z. Kopuzlu, B. Seçilmişoğlu & A. Yayla, Çev.). Ankara: Liberte Yayınları.
- Hobbes, T. (2005). *Leviathan* (S. Lim, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Im Hof, U. (2004). *Avrupa'da aydınlanma* (Ş. Sunar, Çev.). İstanbul: Literatür Yayınları.
- Homerios. (2013). *Odysseia* (A. Erhat & A. Kadir, Çev.). İstanbul: Can Yayınları.
- Horkheimer, M., & Adorno, T. W. (1995). *Aydınlanmanın diyalektiği – Felsefi fragmanlar I* (O. Özügül, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Im Hof, U. (2004). *Avrupa'da Aydınlanma* (Ş. Sunar, Çev.). Literatür Yayınları.
- Irmak, S. (1973). *Atatürk devrimleri tarihi*. Fatih Yayınevi.
- Işık, C. (2013). *Aydınlanma düşüncesi çerçevesinde Jean Jacques Rousseau'nun aydınlanma ve eğitim ile ilgili görüşleri* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Işık, S. (2012). Foucault ve aydınlanma'nın geri dönüşü. *Individual and Society Journal of Social Science*, 2(2), 91-110.
- İnalcık, H. (2016). *Rönesans Avrupası Türkiye'nin Batı Medeniyetleriyle Özdeşleşme Süreci* (8. Basım). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İnanç, A. (1959). *Atatürk hakkında hatıralar ve belgeler*. Ankara.
- İnanç, Z. (2016). *Dengê kurdan di Radyoya Erîvanê de* (Çapa Yekem). Weşanên Weqfa İsmail Beşikçi.
- İzady, M. R. (2004). *Kürtler bir el kitabı* (C. Attila, Çev.). Doz Basım Yayın.
- Kadıoğlu, M. (2011). Hümanizm. *İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Kahraman, H. B. (2001). Avrupa: Türk modernleşmesinin Xanadu'su (Türk modernleşmesi kurucu iradesinde yeni bir bakış denemesi). *Doğu Batı Dergisi*, (14). Ankara.
- Kant, I. (1984). Aydınlanma nedir? sorusuna yanıt. In *Seçilmiş yazılar* (pp. 213-221). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kant, I. (2000). Aydınlanma nedir? sorusuna yanıt (1784). (N. Bozkurt, Çev.). *Toplumbilim Dergisi*, (11), 17-21. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kaplan, M. (1992). *Halk hikayeleri ve halk kültürü*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kar, S. (2014). Din, aydınlanma ve eleştirisi. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 42, 173-192.
- Karacan, H., & Başar, R. (2015). Di kilamên Evdalê Zeynikê de "hezkirina jîyanê û daxwaza mirinê". *International Journal of Kurdish Studies*.
- Karpat, K. (2019). *Kısa Türkiye tarihi 1800-2012* (8. Baskı) (G. Aras, Yay. Haz.). İstanbul: Timaş Yayınları.

- Kartek'in, E. (1973). *Devrim tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti rejimi*. İstanbul: Sinan Yayınları.
- Kaya, Y. (2000). *Aydınlanma çağı ve felsefesi*. İstanbul: Tiglat Matbaacılık.
- Kayhan, A. (2000). Aydınlanma ve Jean-Jacques Rousseau. *Toplumbilim Dergisi*, (11), 57-68.
- Kaypak, Ş. (2019). Türk aydınlanması'nın kent ve kentleşmeye bakışı. *The Journal of Academic Social Science*, 2(2), 121-142.
- Kemal, Y. (1943). *Ağıtlar*. Adana: Halkevi.
- Kemal, Y. (1952). *Sarı sıcak*. İstanbul: Varlık.
- Kemal, Y. (1955). *İnce Memed, I. Cilt*. İstanbul.
- Kemal, Y. (1955). *Teneke*. İstanbul: Varlık.
- Kemal, Y. (1955). *Yanan ormanlarda 50 gün*. İstanbul: Türkiye Ormancılar Cemiyeti.
- Kemal, Y. (1955). *Çukurova yana yana*. İstanbul: Yeditepe.
- Kemal, Y. (1957). *Peri bacaları*. İstanbul: Varlık.
- Kemal, Y. (1960). *Orta direk*. İstanbul: Remzi.
- Kemal, Y. (1961). *Taş çatlas*. İstanbul: Ataç.
- Kemal, Y. (1963). *Yer demir gök bakır*. İstanbul: Güven.
- Kemal, Y. (1967). *Üç Anadolu efsanesi*. İstanbul: Ararat.
- Kemal, Y. (1968). *Ölmez otu*. İstanbul: Ant.
- Kemal, Y. (1969). *İnce Memed, II. Cilt*. İstanbul.
- Kemal, Y. (1970). *Ağrıdağı efsanesi*. İstanbul: Cem.
- Kemal, Y. (1971). *Binboğalar efsanesi*. İstanbul: Cem.
- Kemal, Y. (1971). *Nuhun gemisi*. İstanbul: Cem.
- Kemal, Y. (1972). *Çakırcalı Efe*. İstanbul: Ararat.
- Kemal, Y. (1974). *Akçasazın ağaları/Demirciler çarşısı cinayeti*. İstanbul: Cem.
- Kemal, Y. (1974). *Bir bulut kaynıyor*. İstanbul: Cem.
- Kemal, Y. (1975). *Akçasazın ağaları/Yusufçuk Yusuf*. İstanbul: Cem.
- Kemal, Y. (1976). *Yılanı öldürseler*. İstanbul: Cem.
- Kemal, Y. (1976). *Al gözüm seyreyle Salih*. İstanbul: Cem.
- Kemal, Y. (1978). *Kuşlar da gitti*. İstanbul: Milliyet.
- Kemal, Y. (1978). *Deniz küstü*. İstanbul: Milliyet.
- Kemal, Y. (1978). *Allahın askerleri*. İstanbul: Milliyet.
- Kemal, Y. (1980). *Yağmurcuk kuşu/Kimsecik I*. İstanbul: Toros.
- Kemal, Y. (1980). *Ağacın çürüğü: Yazılar - Konuşmalar*. İstanbul: Milliyet.
- Kemal, Y. (1982). *Hüyükteki nar ağacı*. İstanbul: Toros.

- Kemal, Y. (1984). *İnce Memed, III. Cilt*. İstanbul.
- Kemal, Y. (1985). *Kale kapısı/Kimsecik II*. İstanbul: Toros.
- Kemal, Y. (1985). *Yayımlanmamış 10 ağıt*. İstanbul: Anadolu Sanat.
- Kemal, Y. (1987). *İnce Memed, IV. Cilt*. İstanbul.
- Kemal, Y. (1991). *Kanın sesi/Kimsecik III*. İstanbul: Toros.
- Kemal, Y. (1995). *Ustadır arı*. İstanbul: Can.
- Kemal, Y. (1995). *Zulmün artsın*. İstanbul: Can.
- Kemal, Y. (1997). *Fırat suyu kan akıyor baksana/Bir ada hikayesi I*. İstanbul: Adam.
- Kemal, Y. (1997). *Sarı defterdekiler: Folklor derlemeleri* (haz. Alpay Kabacalı). İstanbul: YKY.
- Kemal, Y. (2002). *Karıncanın su içtiği/Bir ada hikayesi II*. İstanbul: Adam.
- Kemal, Y. (2002). *Tanyeri horozları/Bir ada hikayesi III*. İstanbul: Adam.
- Kemal, Y. (2002). *Çıplak deniz çıplak ada/Bir ada hikayesi IV*. İstanbul: YKY.
- Kemal, Y. (2009). *Binbir çiçekli bahçe*. İstanbul: YKY.
- Kemal, Y. (2011). *Röportaj yazarlığında 60 yıl*. İstanbul: YKY.
- Kemal, Y. (2013). *Tek kanatlı bir kuş*. İstanbul: YKY.
- Kemal, Y. (2013). *Çocuklar insandır*. İstanbul: YKY.
- Kemal, Y., & Bosquet, A. (1993). *Yaşar Kemal kendini anlatıyor - Alain Bosquet'le görüşmeler*. İstanbul: Toros.
- Kemal, Y., & Vidalie, A. (1977). *Ayışığı kuyumcuları* (Thilda Kemal ile). İstanbul: Adam.
- Keskiner, A. (2013). *Binbir renk binbir çiçek – Yaşar Kemal’li anılar*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Kıl, S. (1982). *Türk devrim tarihi*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Kılıçbay, M. A. (1995). *Türk aydınının dünyasını anlamak. Türk aydını ve kimlik sorunu* (S. Şen, Der.). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kılıçbey, M. A. (1985). *Osmanlı batılılaşması*. In *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi* (Vol. 1). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kinross, L. (1990). *Atatürk: Bir milletin yeniden doğuşu*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Kocatürk, U. (1985). *Türk toplumunda çağdaşlaşma gereği. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1(2). Ankara.
- Koçak, S., & Koçak, S. (2015). *Yaşar Kemal nasıl büyük insan oldu?*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Kongar, E. (1998). *Atatürk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Köktaş, M. (2016). Aydınlanma: Yeni bir dünya algısı. In H. E. Beriş & F. Duman (Eds.), Ankara: Orion.

- Köktaş, M. (2017). Aydınlanma, Hristiyanlık ve deizm. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 143-158.
- Köprülü, M. F. (2004). *Edebiyat araştırmaları*. Akçağ.
- Köybaşı, S. (2019). *Bir devrin çocukları – Yaşar Kemal*. İstanbul: Martı Yayıncılık.
- Kuznetsov, V. (2002). *Hegel ve aydınlanma yüzyılı* (H. Portakal, Çev.). İstanbul: Cem Yayınları.
- Le Goff, J. (2008). *Avrupa'nın doğuşu* (T. Binder, Çev.). Literatür Yayınları.
- Lewis, B. (1984). *Modern Türkiye'nin doğuşu* (M. Kıratlı, Çev.). TTK Yayınları.
- Livaneli, Z. (2016). *Gözüyle kartal avlayan yazar Yaşar Kemal*. Doğan Kitap.
- Machiavelli, N. (1998). *Hükümdar* (H. K. Karabulut, Çev.). Sosyal Yayınlar.
- Mansel, A. M. (1971). *Ege ve Yunan tarihi*. TTK Yayını.
- Mardin, Ş. (1994). *Türkiye'de toplum ve siyaset makaleler 1*. İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2001). *Türk modernleşmesi*. İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2018). *Türk modernleşmesi makaleler 4* (26. Baskı). İletişim Yayınları.
- McNeil, W. (2012). *Dünya tarihi* (A. Şenel, Çev.). İmge Yayınları.
- McNeill, W. H. (2008). *Dünya tarihi* (A. Şenel, Çev.). İmge Kitabevi Yayınları.
- Meichert, H. C. (2011). *Luviler (Anadolu'nun gizemli halkı)* (B. Baysal & Ç. Çıdamlı, Trans.) (2nd ed.). Kalkedon Yayınları.
- Mejuyev, V. (1998). *Kültür ve tarih*. Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Memiş, E. (2003). *Eskiçağ Türkiye tarihi* (5th ed.). Çizgi Kitabevi.
- Memiş, E. (2012). *Troya ve Troyalılar (Troyalılar Türk müdür?)* (2nd ed.). Altınpost Yayınları.
- Mendelssohn, M. (2000). Aydınlanma nedir? sorusu üzerine. (A. İrgat, Çev.). *Toplumbilim*, 11(Aydınlanma Özel Sayısı), 13-16.
- Montesquieu. (2015). *Kanunların ruhu üzerine* (F. Baldaş, Çev.). Hiperlink Yayınları.
- Morin, E. (1988). *Avrupa'yı düşünmek* (Ş. Tekeli, Çev.). Afa Yayınları.
- Mumcu, A. (1982). *Türk devriminin temelleri ve gelişimi*. İnkılap ve Aka Yayınları.
- Naci, F. (1990). *Bir hikâyeci: Sait Faik – Bir romancı: Yaşar Kemal*. Gerçek Yayınevi.
- Naci, F. (1998). *Yaşar Kemal'in romancılığı*. Adam Yay.
- Necatigil, B. (2000). *Edebiyatımızda isimler sözlüğü*. Varlık Yayınları.
- Nezan, K. (1996). *Kürt müziği*. Avesta Yayınları.
- Oğuzertem, S. (2003). *Geçmişten Geleceğe Yaşar Kemal*. Adam Yayınları.
- Oğuzertem, S. (Haz.) (2003). *Geçmişten Geleceğe Yaşar Kemal: Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Merkezi Uluslararası Yaşar Kemal Sempozyumu*. Adam Yay.
- Ong, W. J. (1998). *Sözlü ve Yazılı Kültür* (S. P. Banon, Çev.). Metis Yayınları.

- Ong, W. J. (2007). *Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözüñ Teknolojileşmesi* (S. P. Banon, Çev.). Metis Yayınları.
- Ökten, K. H. (2003). *Reformasyon dönemi siyasal ve dinsel düşünce tarihine giriş*. Alfa.
- Önder, T. (2003). *Ekoloji, toplum ve siyaset*. Odak Yayınları.
- Outram, D. (2007). *Aydınlanma* (S. Çalışkan & H. Çalışkan, Çev.). Dost Kitabevi Yayınları.
- Özer, Ö. (2013). *Haber Roman: George Orwell ve Yaşar Kemal'den örneklerle edebi gazetecilik*. Literatürk Academia.
- Özgen, N. (Ed.). (2018). *Dünya tarihi*. Venedik Yayınları.
- Özgünaydın, L. (2007). *Çukurova, Yaşar Kemal – Fotoğraf deneme*. İlke Basın Yayın.
- Öztürk, M. O. (2012). *Özerk Benlik, Kul Benlik*. Okuyan Us Yayınevi.
- Pazarkaya, Y. (2016). *Sana son umudumu söyleyeceğim – Yaşar Kemal konuşuyor*. Sözcükler.
- Pellet, J. (2010). *Aydınlanma ruhu*. In A. Alatlı (Ed.), *Batıya yön veren metinler III*. Kapadokya Meslek Yüksekokulu Yayınları.
- Pertev, R. (2015). *Edebiyata kurdî ya gelerî (Çapa Yekem)*. Weşanên Avesta.
- Poyraz, M. (2015). *Yaşar Kemal*. Karahan Kitabevi.
- Püsküllüoğlu, A. (1974). *Yaşar Kemal sözlüğü*. Cem Yayınevi.
- Recki, B. (2005). Kant ve Aydınlanma. *Cogito Dergisi*, (41-42). YKY.
- Roberts, J. M. (2010). *Avrupa tarihi* (F. Aytuna, Çev.). İnkılâp Yayınevi.
- Rousseau, J. J. (2012). *Toplum sözleşmesi* (V. Günyol, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Said, E. (2005). *Hümanizm ve demokratik eleştiri* (O. Akınhay, Çev.; K. H. Ökten, Haz.). Agora Kitaplığı.
- Sadak, Y. (2017). *Yaşar Kemal ya da Dionysos'un dönüşü*. Öteki Yayınevi.
- Saklıyan, M. (2019). *Yaşar Kemal*. Gereklî Kitaplar.
- Sakin, E., & Sert, G. (2019, June 25). Kadın dengbêjler. Boğaziçi Üniversitesi Kadın Araştırmaları Kulübü.
- Sainte Pulcherie Fransız Lisesi Makale Yarışması. (2012). *Yaşar Kemal'i okumak ve anlamak*. Nemesis Kitap.
- Sanz, M. J. H. (2013). *La figure du brigand d'honneur dans la saga de Memed le Mince de Yaşar Kemal*. ISIS.
- Savaş, V. F. (2006). *İktisatın tarihi*. Siyasal Kitabevi.
- Schmidt, J. (2007). Aydınlanma neydi? Moses Mendelssohn ve Immanuel Kant Berlinische Monatsschrift'i nasıl yanıtladı? (F. Altun, Çev.). *Toplumbilim Dergisi*, 11, 23-36.
- Selsam, H. (2003). *Din, bilim ve felsefe* (M. Türdeş, Çev.). Morpa Kültür Yayınları.

- Server, T. (1998). *Türkiye’de aydınlanma hareketi, dünü, bugünü, sorunları*. Adam Yayınları.
- Sevin, V. (1982). Frigler. In *Anadolu uygarlıkları ansiklopedisi* (pp. 245-275). İstanbul.
- Smith, A. (2011). *Ulusların zenginliği (v.2)* (T. Akad, Çev.). Alan Yayıncılık.
- Smith, P. (2001). *Rönesans ve reform çağı* (S. Çağlayan, Çev.). Cem Yayınları.
- Sunar, İ. (1979). *Düşün ve toplum*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sunar, L. (2012). Aydınlanma döneminde Doğu’ya bakış: Değişen ilgi ve söylemler. *Sosyoloji Dergisi*, 3(24), 59-82.
- Şahin, O. (2004). *Geniş bir nehrin akışı: Yaşar Kemal*. Can Yayınları.
- Şaylan, G. (1999). *Postmodernizm*. İmge Kitabevi Yayınları.
- Şaylan, G. (2002). *Postmodernizm*. İmge Kitabevi.
- Şaylan, G. (2006). *Postmodernizm*. İmge Kitabevi.
- Şeker, A. (2000). *Bir Anadolu ozanı: Yaşar Kemal*. Eğiten Kitap.
- Şeker, A. (2014). *Homerostan Binboğalara Yaşar Kemal*. SABEV Yayınları.
- Şekerci, A. İ. (2016). *Aydınlanma ve din* (1. Baskı). İnsan Yayınları.
- Şenel, A. (1991). *Siyasal düşünceler tarihi* (Kısaltılmış 3. Baskı). Verso Yayıncılık.
- Tan, S. (2010). *Kürt dili ve edebiyatı ders kitabı*. Tarih Vakfı.
- Tanilli, S. (1994). *Voltaire ve Aydınlanma*. Cem Yayınevi.
- Tanilli, S. (1998). *Türkiye’de aydınlanma hareketi, dünü, bugünü, sorunları*. Adam Yayınları.
- Tanilli, S. (1998). *Yüzyılların gerçeği ve mirası cilt IV: 18. yüzyıl: Aydınlanma ve devrim*. Adam Yayınları.
- Tanilli, S. (2017). *Yüzyılların gerçeği ve mirası, 18. yüzyıl: Aydınlanma ve devrim*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tarcan Çandar, T. (1987). *Yaşar Kemal fotobiyografi*. Dönemli Yayıncılık & Gergedan Dergisi.
- Taş, F. (2015). *Dengbêjlik geleneği ve dönüşümler* (Unpublished master's thesis). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Taşçı, S. (2000). Aydınlanma(ma)nın felsefesi. *Toplum ve Bilim*, 11, 131-134.
- Taşkın, A., & Becermen, M. (2018). *Rönesans, Yeniçağ ve 19. yüzyıl felsefesi*. Sentez Yayıncılık.
- Tepecik, A., Aypek, A. A., & Eyiöl, P. (2005). Sanayileşmede sanatın yeri ve önemi. *Atatürk Üniversitesi Sanatta Anadolu Aydınlanması Ulusal Sanat Sempozyumunda Sunulmuş Bildiri*. Kariyer Matbaacılık.
- Tharaud, B. C. (2017). *Çukurova – Yaşar Kemal edebiyatının temelleri*. Yapı Kredi Yayınları.
- Tharaud, B. C. (2017). *Yaşar Kemal – Le roman d’une Transition*. Harmattan.

- Thompson, P. (1999). *Geçmişin sesi sözlü tarih*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Timuçin, A. (2000). Aydınlanma düşüncesi. *Toplumbilim*, 11(Aydınlanma Özel Sayısı), 51-56.
- Timuçin, A. (2008). Aydınlanma nedir?. In A. Timuçin, A. Timuçin, & E. Helvacıoğlu (Eds.), *Aydınlanma Nedir?* (e-kitap). Bilim ve Gelecek Yayın Kolektifi.
- Timuçin, A. (2008). Aydınlanma'nın kaynakları ve özü. In A. Timuçin, A. Timuçin, & E. Helvacıoğlu (Eds.), *Aydınlanma Nedir?* (e-kitap). Bilim ve Gelecek Yayın Kolektifi.
- Timuçin, A. (2008). Aydınlanmanın kaynakları ve özü. *Bilim ve Gelecek Dergisi Aydınlanma Nedir? Sayısı*, 50, 19-26.
- Timuçin, A. (2008). *Yaşar Kemal – Bir ömür edebiyat*. Eksik Parça Yayınları.
- Timuçin, A., & Timuçin, A. (2010). *50 soruda aydınlanma*. Bilim ve Gelecek Kitaplığı.
- Timuçin, A., & Timuçin, A. (2013). *50 soruda aydınlanma* (2. Baskı). Bilim ve Gelecek Kitaplığı.
- Timuçin, A., Timuçin, A., & Helvacıoğlu, E. (2008). Aydınlanma filozoflarından seçme metinler. In A. Timuçin & A. Timuçin (Eds.), *Aydınlanma Nedir?* (e-kitap). Bilim ve Gelecek Yayın Kolektifi.
- Toker, Y. (2015). *Yaşar Kemal – Yakından tanıdığım ünlüler I*. Toker Yayınları.
- Topses, M. D. (2010). *Aydınlanma sosyolojisi*. Anı Yayıncılık.
- Tunaya, T. Z. (1999). *Batılılaşma hareketleri I-II*. Yeni Gün Yayıncılık.
- Tunaya, T. Z. (2004). *Türkiye'nin siyasal hayatında Batılılaşma hareketleri*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tuncay, M. (2008). Aydınlanma, etik ve ahlak. *Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi*, 1-9.
- Turhan, M. (2003). *Anayasal devlet*. Naturel Yayıncılık.
- Türkoğlu, N. (2003). *Kitle iletişimi ve kültür*. Naos Yayınları.
- Türküne, M. (2005). *Siyaset*. Lotus Yayınları.
- Uludağ, Z. (1997). Aydınlanmanın eleştirisinden postmoderne. *Akademik Açı*, 1997-2(4), 77-102. Samsun: Akademik Açı.
- Uslubaş, T. (2013). *Geçmişten Günümüze Dünya* (1. Baskı). İstanbul: CNR Studio Yayınları.
- Usta, A. (2018). Aydınlanma düşüncesine kısa bir bakış. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*, 1, 75-90.
- Usta, S. (2016). *Dünyayı değiştiren düşünürler II* (1. Baskı). İstanbul: Yordam Kitap.
- Usta, A. (2018). Aydınlanma düşüncesine kısa bir bakış. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*, 1, 75-90.
- Uzun, M. (2002). *Rojek ji rojên Evdalê Zeynikê*. Avesta.
- Uzun, M. (2005). *Abdalın bir günü* (Vol. 300). İthaki Publishing.

- Uzun, M. (2006). *Kürt edebiyatına giriş*. İthaki Yayınları.
- Uzun, M. (2006). *Dengbêjlerim*. İthaki.
- Uzun, M. (2007). *Bir dil yaratmak*. İthaki.
- Uzun, M. (2009). *Dengbêjlerim*. İthaki Yayınları.
- Uyanık, N. (2006). *Aydınlanma Felsefesinde İlerleme Düşüncesi ve Etkileri* (Yüksek Lisans Tezi). Diyarbakır: Basılmamış.
- Uygar, Y. (2009). Kültürel bellek ve dengbêjlik: Doğu Anadolu'daki “dengbêjlik” geleneğinde bellek üretimi (Master's thesis, Mimar Sinan Üniversitesi).
- Uyguner, M. (1993). *Yaşar Kemal*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Von der Mühl, P. (Ed.). (1962). *Homeri Odyssea*. Basel: Helbing & Lichtenhahn.
- War, R. (2014). *Evdalê Zeynikê*. Weşanên Ava.
- Yalçın, M. (Ed.). (2003). *Yaşar Kemal. Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, 2, 1075-1078. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yay.
- Yıldırım, D. (1984). *Sözlü Gelenek Kültürü*. Milli Folklor, 1(6).
- Yıldırım, R. (1996). *Eskiçağ'da Anadolu*. İzmir.
- Yılancıoğlu, S. S. (2019). *Yaşar Kemal: İnsanı, Toplumu, Dünyayı Kucaklamak – Yaşar Kemal Sempozyumları I*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Zariç, S. (2017). Tarihsel kökeninden ülkelere göre türlerine aydınlanma felsefesi (çağı) ve Türkiye Cumhuriyeti. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (28), 33-54.